

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ HİBE PROJELERİNİN SOSYAL
SERMAYE OLUŞUMUNA ETKİLERİ: “GELECEK
EĞİTİMDE, EĞİTİM KONAK'TA” PROJE ÖRNEĞİ**

Harika VAROL AYSA

Danışman

Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR

İZMİR-2020

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Hibe Projelerinin Sosyal Sermaye Oluşumuna Etkileri: “Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta” “adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih 23/10/2020

Harika VAROL AYSA

İmza

ÖZET

DOKTORA Tezi

Avrupa Birliği Hibe Projelerinin Sosyal Sermaye Oluşumuna Etkileri: “Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta”

Harika VAROL AYSA

Dokuz Eylöl Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

Avrupa Birliği(AB), üye devletlerin ekonomik, sosyal, siyasi alanlarda işbirliği yaparak ortak kural, norm ve değerler doğrultusunda bir araya gelinen uluslar üstü bir yapıdır. Aynı zamanda AB, aday ölkelerinin hem Müktesebata uyumlarının sağlanması hem de sosyo-költörel uyumun kolaylaştırılması amacıyla hibe projelerden yararlanılmaktadır.

AB uyum sürecinde sivil toplum kuruluşları, yerel kuruluşlar, belediyeler, üniversiteler, özel sektör vb tüm sivil toplum örgütlenmelerinin işbirliği içinde yer alabileceği projeler AB uyum sürecinin en önemli aktörleri haline gelmiştir. Sosyal bir varlık olan insan, yeni oluşan sosyal ağlar ile yeteneklerinin gelişmesi, dinamik bir değişim sürecinin parçası olması kaçınılmazdır. Bireylerin içinde bulundukları bu sosyal ağlar zamanla kendileri ve çevreleri için sermaye niteliğine dönüşerek sosyal sermaye kavramını gündeme getirmiştir.

Tez çalışmasının amacı, “*Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta*” örnek AB Hibe Projesi ile yapılan alan araştırmasında, katılımcıların proje sonucundaki sosyal sermayelerinin ölçölmesi, sosyal sermayenin hem sosyal hem de ekonomik olarak katılımcılar üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıdır. Bu

amaç doğrultusunda karma araştırma yöntemi kapsamında proje katılımcısı kadınlarla önce nicel, sonrasında nitel çalışmalar yapılarak sosyal sermaye araştırılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında yapılan nicel ve nitel çalışmalar sonucunda proje katılımcısı kadınların, projeye katılmayan kadınlara kıyasla yeni sosyal ağlar içerisinde yer aldıkları, güven düzeylerinin daha yüksek olduğu, özgüven kazanarak ayakları üzerinde durma gücüne kavuştukları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, sivil toplum projeleri, güven, ağ, kolektif eylem ve işbirliği.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**The Effects of The European Union Grant Projects on The Social Capital
Form: Project Example “The Future is in Education, Education is in Konak”**

Harika VAROL AYSA

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of European Union

European Studies Program

The European Union (EU) is a transnational structure that unites in line with the common rules, norms and values by cooperating in the economic, social and political fields of the member states. At the same time, grant projects are used in order to ensure the harmonization of the candidate countries of the EU with the *acquis* and to facilitate socio-cultural harmony.

The projects in which all non-governmental organizations, such as non-governmental organizations, local organizations, municipalities, universities, private sector etc. can participate in the EU harmonization process have become the most important actors of the EU harmonization process. Being a social entity, it is inevitable that new social networks will develop their talents and become part of a dynamic change process. These social networks, in which individuals are, have turned into a capital quality for themselves and their environment, and brought the concept of social capital to the agenda.

The purpose of the thesis study is to measure the social capital of the participants on the project, and to reveal the effects of social capital on the

participants both socially and economically, in the field research carried out with the exemplary EU Grant Project in "*Future is in Education, Education is in Konak*". In line with this purpose, within the scope of the mixed research method, social capital was tried to be researched by firstly quantitative and then qualitative studies with women participating in the project.

As a result of the quantitative and qualitative studies carried out in the thesis study, it was observed that the women participating in the project were in new social networks compared to the women who did not participate in the project, had higher confidence levels, gained self-confidence and had the power to stand on their feet.

Keywords: Social Capital, Civil Society Projects, Trust, Network, Collective Action and Cooperation

**AVRUPA BİRLİĞİ HİBE PROJELERİNİN SOSYAL SERMAYE
OLUŞUMUNA ETKİLERİ: “GELECEK EĞİTİMDE, EĞİTİM KONAK’TA”
PROJE ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
Çalışmanın Konusu ile İlgili Genel Bilgiler	1
Çalışmanın Amacı	2
Sunum Planı	3

BİRİNCİ BÖLÜM

**SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ TANIMI VE SİVİL TOPLUM
PROJELERİNİN SOSYAL SERMAYE KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ
KAPSAMINDA TEORİK ÇERÇEVE**

1.1 SOSYAL SERMAYE KAVRAMI	5
1.1.1 Sosyal Sermaye Kavramının Farklı Tanımları ve Çeşitleri	6

1.1.1.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tanımları	6
1.1.1.2 Sosyal Sermaye Çeşitleri	10
1.1.1.2.1 Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran	10
1.1.1.2.2 Yapısal, İlişkisel ve Bilişsel	13
1.1.2 Sosyal Sermayenin Diğer Sermaye Türleri İle İlişkisi	15
1.1.3 Sosyal Sermayenin Unsurları	19
1.1.3.1 Sosyal Normlar	19
1.1.3.2 Sosyal Ağlar	20
1.1.3.3 Güven	22
1.1.4 Sosyal Sermaye Kavramına Yönelik Eleştiriler	23
1.1.5 Çalışma Kapsamında Benimsenen Sosyal Sermaye Kavramının Tanımı	27
1.2 SİVİL TOPLUM PROJELERİNİN SOSYAL SERMAYE KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ	30
1.2.1 Sivil Toplum Projelerinin Sosyal Sermaye Üzerindeki Etkileri Konusunda Genel Bilgiler	30
1.2.2 Sivil Toplum Projeleri ile Sosyal Sermaye Arasında İlişkiler: Teorik Çerçeve	34
1.3 SİVİL TOPLUM PROJESİ ÖRNEĞİ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ HİBE PROJELERİ	
1.3.1 Avrupa Birliği Hibe Projeleri İle İlgili Genel Bilgiler	39
1.3.1.1 Doğrudan Fonlar	40
1.3.1.2 Dolaylı Fonlar	40
1.3.1.2.1 Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları	40

1.3.1.2.3 Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA)	41
1.3.2 Türkiye & Avrupa Birliği Mali İşbirliği	44
1.3.2.1 Türkiye'ye Yapılan AB Mali Yardım Tarihi Süreci	44
1.3.3 Türkiye'nin Katıldığı AB Programları	47
1.3.4 Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA)	49

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ÖZETİ

2.1 TEZ KONUSU KAPSAMINDA YAPILMIŞ ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK MEVCUT LİTERATÜR	55
2.2 ÇALIŞMANIN ÖZGÜN KATKISI	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: “Gelecek Eğitim’de Eğitim Konak’ta”

3.1 ALAN ARAŞTIRMASININ TANIMLANMASI, AMACI VE HİPOTEZLERİ	
3.1.1. Alan Araştırmasının Tanımlanması	69
3.1.2 Alan Araştırmasının Amacı ve Hipotezleri	71
3.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	
3.2.1 Değişkenlerin Tanımı ve Hipotezler İle İlişkileri	73
3.2.2 Verilerin Elde Edilmesinde İzlenen Yöntem	74
3.2.3 Verilerin Analizinde İzlenen Yöntem	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

4.1 NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI	79

4.1.1.Güven ve Dayanışma Boyutu	81
4.1.1.1.Güven Değişkeni	81
4.1.2. Grup ve Ağlar Boyutu	83
4.1.2.1. Ağ Değişkeni	83
4.1.2.2. Üyelik Değişkeni	87
4.1.3.Kolektif Eylem ve İşbirliği Boyutu	88
4.1.3.1. Kolektif Eylem Değişkeni	88
4.1.4.Sosyal Uyum ve Katılma Boyutu	89
4.1.4.1. Uyum Değişkeni	89
4.1.5. Yetkilendirme ve Siyasi Eylem Boyutu	90
4.1.5.1.Bireysel Eylem Değişkeni	90
4.2 NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI	93
4.2.1.Sosyal Sermaye Olarak Projenin “Sosyal” Boyutu	95
4.2.2. Sosyal Sermaye Olarak Projenin “Sermaye” Boyutu	108
4.3 ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ	118
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	129
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım
OECD	The Organization for Economic Co-Operation and Development
SCPS	Sosyal Sermaye ve Yoksulluk Anketi
SC-IQ	Sosyal Sermayenin Ölçülmesine Yönelik Bütünleşik Anket

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Grootaert'in Sosyal Sermaye Göstergeleri (1998)	59
Tablo 2: Sosyal Sermayenin Ölçüldüğü Çalışmalar	60
Tablo 3: Hipotezler	72
Tablo 4: Katılımcı Profili	79
Tablo 5: Güven Değişkeni Önermesi-1	82
Tablo 6: Güven Değişkeni Önermesi-2	82
Tablo 7: Ağ Değişkeni Önermesi-1	83
Tablo 8: Ağ Değişkeni Önermesi-2	84
Tablo 9: Ağ Değişkeni Önermesi-3	85
Tablo 10: Ağ Değişkeni Önermesi- 4	86
Tablo 11: Ağ Değişkeni Önermesi-5	86
Tablo 12: Üyelik Değişkeni Önermesi-1	87
Tablo 13: Kolektif Eylem Değişkeni Önermesi	88
Tablo 14: Uyum Değişkeni Önermesi	89
Tablo 15: Bireysel Eylem Değişkeni Önermesi	90
Tablo 16: Nicel Çalışma Özeti	91
Tablo 17: Nitel Analiz Kodları	94
Tablo 18: Ağ İlişkilerinin Önemi Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi	96
Tablo 19: Güven Boyutunun Önemi Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi	98
Tablo 20: Bireysel Gelişim Boyutunun Önemi Vurgulayan Katılımcıların	

Yüzde ile İfadesi	103
Tablo 21: Aile Boyutunu Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi	107
Tablo 22: Kolektif Eylem Boyutunu Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi	110
Tablo 23: Sermaye Boyutunu Vurgulayan Kadınların Yüzde ile İfadesi	114

ŞEKİLLER VE RESİM LİSTESİ

Şekil 1: Teorik Çerçeve	35
Şekil 2: Ağ İlişkilerinin Önemini Vurgulayan Katılımcılar	97
Şekil 3: Güven Kavramını Vurgulayan Katılımcılar	99
Şekil 4: Bireysel Gelişim Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar	104
Şekil 5: Aile Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar	108
Şekil 6: Kolektif Eylem Boyutunu vurgulayan Katılımcılar	111
Şekil 7: Sermaye Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar	115
Şekil 8: Güven, Sosyal Ağ ve Normların Ortak Değer Olması	120
Şekil 9: Proje süreci ile Kurulan Sosyal Ağ İlişkisine Örnek	121
Resim 1: Hatay Pazarı'nda Proje Katılımcısı Kadınlar	112

EKLER LİSTESİ

EK 1: Projeye Katılanlar İçin Anket

EK 2: Projeye Katılmayanlar İçin Anket

GİRİŞ

a. Çalışmanın Konusu ile İlgili Genel Bilgiler

İnsan sosyal bir varlık olarak toplum içerisinde yaşamaktadır. Toplumun en küçük birimi olan insan en yakın sosyal çevresinden başlayarak giderek genişleyen bir halka içerisinde yarattığı ilişkiler ağı ile toplumu meydana getirir. İnsanlar tek başlarına yapamayacakları işleri ilişki içinde bulundukları sosyal çevreleri sayesinde işbirliği aracılığı ile yapabilirler. İnsan sosyal bir varlık olarak yaratılmış olmasının bir gereği olarak diğer bireylerle ilişki kurmakta ve bunun sonucunda tek başına başaramayacağı birçok işi, işbirliği yaparak başarabilmektedir (Field, 2006: 1). Bireyin sosyal çevresi en yakın olan aile ile başlayıp arkadaş, komşu, meslektaş gibi git gide uzaklaşan bir ağ gibi örülür. Çoğu zaman lanse edildiği gibi bireyi başarılı kılan sadece doğuştan getirdiği yetenekleri değil aynı zamanda bağlantı ve ilişkileridir. Dolayısıyla ağlar, bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi ve yapısal değişimin dinamik şekilde evrilmesi için çok önemlidir. Bu işbirliğini sağlayan temel unsur ise, insanları birbirine bağlayan bir dizi iletişim ağı sayesinde ortak değerlerin bireyler arasında paylaşılmasıdır. Bu iletişim ağları bir kaynak oluşturmaları sebebiyle, bir nevi sermaye oluşumu gibi görülebilir. Diğer bir ifadeyle, ne kadar çok insan tanıyor ve onlarla ne kadar ortak bir hayat görüşü paylaşıyorsak, sosyal sermaye açısından o kadar zenginiz demektir (Field, 2006: 1).

Küreselleşme süreciyle birlikte sosyal politika sorunlarının gün yüzüne çıkması, artan işsizlik, eşitsizlik sonucunda birey ve sivil toplum anlayışı gündeme gelmiştir. Sosyal sermaye kavramı da sivil toplumun öneminin artmasıyla sosyal gruplar arasında mevcut sosyal sermaye potansiyelini harekete geçirerek gruplar arasında dayanışma ortamı yaratılarak sosyal kalkınmaya yönlendirilmiştir(Şenkal, s.792).

Avrupa Birliği (AB), öncelikle ekonomik kaygı ve ihtiyaçlarla bir araya gelmiş ülkelerin oluşturduğu bir birlik olmakla beraber, kat edilen süreç içerisinde ortak norm ve değerlere sahip bir uluslar üstü yapı konumuna gelmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik için müzakerelere başlaması ile birlikte tüm ulusal ve yerel kurumlar sürece dâhil olmuştur. Tam üyelik müzakereleri süresince

hedef, aday ülkenin ulusal yasaları, normları ve uygulamalarının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesidir. Bu uyumun sağlanması için ulusal hükümetin yapacağı yasal değişimler yeterli değildir. Önemli olan yapılan yasal düzenlemelerin toplum tarafından benimsenebilir ve belki de en önemlisi uygulanabilir bir hale gelebilmesidir. Bu doğrultuda, AB tam üyelik sürecindeki hukuki uyumun sosyal bağlamda da gerçekleştirilmesi, toplumda farklılık yaratacak uygulamaların toplumla birlikte hayata geçirilmesi son derece önem arz etmektedir. Bundan dolayı AB uyum sürecinde sivil toplum kuruluşları, yerel kuruluşlar, belediyeler, üniversiteler, özel sektör vb tüm sivil toplum örgütlenmelerinin işbirliği içinde yer alabileceği projeler AB uyum sürecinin en önemli aktörleri haline gelmiştir.

Bu çalışmada da AB hibe projeleri ile sosyal sermaye arasındaki ilişki proje çıktılarının sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesi aracılığıyla araştırılacaktır. Bu amaç doğrultusunda, kadın istihdamını ve işgücüne katılımını teşvik etmeyi amaçlayan “Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta” adlı proje, alan araştırmasında ele alınacaktır. Yapılacak hem nicel hem de nitel çalışmalar ışığında proje sürecinin katılımcılar arasında yarattığı sosyal sermayenin ortaya konulması planlanmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal sermayenin boyutları bağlamında ele alınmasına paralel olarak; proje sürecinin katılımcılar üzerinde yarattığı sosyo-kültürel etkiler, değişimler, oluşan yeni normlar sosyal sermayenin çıktısı niteliğinde ele alınarak pek çok farklı perspektifin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlanması hedeflenmektedir.

b. Çalışmanın Amacı

Michael Woolcock ve Deepa Narayan'ın ifadesiyle ' bireyler için geçerli olan ne varsa aynı zamanda gruplar için de geçerlidir '. (Woolcock ve Narayan, 2000: s.226). Bu bağlamda bireyin içinde bulunduğu sosyal ilişkiler başarılı olması ve hedeflerine ulaşmasında ne kadar destek oluyorsa; söz konusu gerçeklik gruplar, örgütler, firmalar, bölgeler ve hatta devletler için de geçerlidir. Bireylerin kabiliyetleri, onların sosyal ağlarına dayanır: Sosyal ağlar tercihlerin, öğrenme sürecinin ve insan davranışlarının formasyonunu, biçimlenmesinin etkiler. Tercihlerin, tutumların sosyal ağlar aracılığı ile şekillenmesi gruplar, firmalar, bölgeler ve devletler için de geçerlidir. Pierre Bourdieu'ya göre, ilişkiler ağı, bireysel

veya kolektif, bilinçli veya bilinçsiz kısa vadede veya uzun vadede doğrudan kullanılabilir toplumsal ilişkileri kurmak ya da yeniden üretmeyi amaçlayan yatırım stratejilerinin ürünüdür. (Bourdieu, 1986: s.52).

AB, yalnız kendi üye devletlerine mali yardım yapmaz, aynı zamanda aday ülkelere de özellikle bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmalarında yardımcı olmak için mali yardım yapmaktadır. AB, katılım öncesi fonları ile aday ülkelere ve potansiyel aday ülkelere mali destek vererek, söz konusu ülkelerin katılım sürecine destek olmakta ve Avrupa Birliği ile aralarındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlamaktadır(Efe, 2017: s.222).

AB'nin hibe ettiği kaynaklar aracılığıyla hayata geçirilen projeler farklı alanlarda, farklı kuruluşlar tarafından uygulanmış ve halen de -Türkiye'nin AB tam üyelik süreci devam ettiği müddetçe- devam etmektedir. Bu çalışmada ise, toplumda neredeyse herkesin bir şekilde haberdar olduğu veya gerek uygulayıcı gerekse faydalanıcı olarak yer aldığı hibe projelerin verimliliğinin sosyal sermaye bağlamında ele alınması hedeflenmektedir. Çalışmanın alan araştırması kapsamında seçilen “*Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak'ta*” Projesi katılımcılarının proje sonucundaki sosyal sermayelerinin ölçülmesi, sosyal sermayenin hem sosyal hem de ekonomik olarak katılımcılar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

c. Sunum Planı

Tez çalışmasının teorik çerçevesini oluşturan sosyal sermaye kavramı ve AB hibe projeleri ile ilişkisi kavramsal boyutta ayrıntılarıyla ele alınarak; bir sivil toplum projesi olarak AB hibe projeleri ile sosyal sermaye arasındaki teorik ilişki tartışılacaktır. Ayrıca AB ve Türkiye mali işbirliğine değinilerek, hibe projelerinin hem AB hem de Türkiye ayağı ele alınacaktır.

İkinci bölümde sosyal sermayenin ölçülmesine dayanan tartışmalı literatür ele alınarak sosyal sermaye ve sivil toplum ilişkisi ile ilgili literatür ortaya konularak tez çalışmasının literatüre yaptığı özgün katkı ortaya konulacaktır.

Üçüncü bölümde tez çalışmasının alan araştırması ele alınacaktır. Bu bağlamda alan araştırmasında ele alınacak olan proje örneği tanıtıldıktan sonra alan

araştırmasının hipotezleri değişkenlerle ilişkisi ile birlikte ifade edilerek araştırma yöntemi açıklanacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde karma araştırma yöntemi ile yapılmış alan araştırması bulguları önce nicel, sonrasında ise nitel bulguların ortaya konulmasıyla değerlendirilecektir. Ve nihayetinde beşinci bölümde tez çalışmasının sonuçları ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ TANIMI VE SİVİL TOPLUM PROJELERİNİN SOSYAL SERMAYE KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ KAPSAMINDA TEORİK ÇERÇEVE

1.1 SOSYAL SERMAYE KAVRAMI

İnsan sosyal bir varlık olarak toplum içerisinde yaşamaktadır. Toplumun en küçük birimi olan insan en yakın sosyal çevresinden başlayarak giderek genişleyen bir halka içerisinde yarattığı ilişkiler ağı ile toplumu meydana getirir. İnsanlar tek başlarına yapamayacakları işleri ilişki içinde bulundukları sosyal çevreleri sayesinde işbirliği aracılığı ile yapabilirler. Bireyin sosyal çevresi en yakın olan aile ile başlayıp arkadaş, komşu, meslektaş gibi git gide uzaklaşan bir ağ gibi örülür. Çoğu zaman lanse edildiği gibi bireyi başarılı kılan sadece doğuştan getirdiği yetenekleri değil aynı zamanda bağlantı ve ilişkileridir. Dolayısıyla ağlar, bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi ve yapısal değişimin dinamik şekilde evrilmesi için çok önemlidir.

Tüm kabile, klan, köy birlikleri, dini cemaatler vb kültürel, sosyal gruplar ortak normlar etrafında toplanarak, bu normları işbirliği için kullanmaktadır. Geleneksel toplumlar kendi kendine yeten, birbirine benzeyen köy ya da kabile gibi birimlerden oluşmuştur. Modern toplumlar ise gönüllü olarak üye olunan çok sayıda sosyal gruptan meydana gelir (Fukuyama, 2001: 9).

Sosyal sermaye olgusunun konusu iş bulmak için destek olan hemşeri, mikro finans uygulamasına ilham verebilecek olan el örgüsü ürünler, okul aile birlikleri, sendika ya da kanarya sevenler derneği, Türkiye’de mahalle arası futbol karşılaşmaları, Amerika’da bowling turnuvalarıdır (Özuğurlu, 2006: 195).

Genel olarak sermaye, mevcut kaynakların genel faydaya katkı sağlama gücüdür; ama bu katkının toplumsal niteliği yoktur (Fine, 2008: 55). Bu bağlamda sermaye kavramının sosyal sermaye kavramına genişlemede toplumun fiziksel olmayan özelliklerinden türeyen ekonomik sonuçları içermektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye, ekonomiye sosyalin eklenmesidir(Fine, 2008: 55).

1.1.1 Sosyal Sermaye Kavramının Farklı Tanımları ve Çeşitleri

1.1.1.2 Sosyal Sermaye Kavramının Tanımları

Sosyal sermaye, aşırı bireysellikten kaynaklı toplumsal çözümlerin önüne geçmek adına kolektif bir anlayışı önemseyen, güven ve samimi ilişkiler yoluyla birbirini tanıyan ve tanımayan insanların ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelmesini sağlayan ve toplumların sosyo-ekonomik olarak kalkınmalarına katkı sunan iletişim ağlarının önemini vurgulamak amacıyla kullanılan kavram olarak değerlendirilebilir (Türk, 2015: s. 136). James Coleman en genel olarak sosyal sermayeyi, hem topluluklar durumunda açıklanan biçimsel türden gayri resmi organizasyon hem de resmi organizasyon dâhil olmak üzere sosyal organizasyon olarak ifade eder.(Coleman, 1988: 392) Pierre Bourdieu'ya göre “sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla ya da bir gruba üyelikle bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitinin sahip olduğu sermayenin desteğini sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir”(Bourdieu, 1986:51).

Robert Putnam, sivil katılım ve sosyal bağların sonuçlarının ortaya konulması, anlaşılır kılınması amacıyla sosyal bilimciler tarafından “sosyal sermaye” kavramına dayanan ortak bir çerçeve oluşturulduğunu ifade etmiştir (Putnam, 1995:s.2). Putnam'ın tanımına göre sosyal sermaye, işbirliği ve karşılıklı kazanç için işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güvendir (Putnam, 1995:s.2). Putnam, sosyal sermayenin toplumsal hayata olumlu etkisine işaret eder. Sivil katılım ağları sayesinde karşılıklılık güçlenir ve sosyal güven ortaya çıkar. Böylece işbirliği kolaylaşır ve yaygınlaşır.

Francis Fukuyama'nın tanımına göre sosyal sermaye, iki ya da daha fazla birey arasında işbirliğini destekleyen somutlaşmış gayri resmi normdur (Fukuyama, 2001: s.7). Sosyal sermayeyi oluşturan normlara karşılıklı davranışlardan doktrinlere kadar uzanan geniş bir yelpazedir. Sosyal sermayeyi meydana getiren esas unsur karşılıklı ilişkidir; güven, sivil toplum, ağ gibi unsurlar Fukuyama'nın tabiriyle sosyal sermaye bağlamında gölge unsurlarıdır (Fukuyama, 2001: s.7).

Nan Lin'e göre sosyal sermaye, yapı ve eylemin etkileşimini esas alan bir mekanizma ve süreçtir derken (Lin, 1999: s.28) ; sosyal ilişkilere yapılan yatırımlar olarak özetler(Lin, 1999:s.30). Sosyal sermaye amaçsal eylemlerle erişilebilen ve harekete geçirilebilen, sosyal yapılardaki yerleşik kaynaklardır (Lin, 1999: s.35).

Grootaert siyaset biliminde, antropolojide ve sosyolojide sosyal sermaye kavramını, bireylerin güce ve kaynaklara ulaşmasına vesile olan karar verme ve politika yapma sürecindeki normlar, ağlar ve örgütlenmeler bütünü olarak ele alır(Grootaert, 1998:s. 2). Grootaert, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır; mikro düzeyde sosyal sermayenin piyasa işlevlerinin gelişmesine yol açarken makro ekonomide kurumlar, yasal çerçeve ve hükümetin üretimdeki rolü açısından ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ekonomik büyümenin ölçüldüğü bir ülkede tüm sermaye çeşitlerinin etkisi ele alınırken bahsedilmeyen, dikkate alınmayan sosyal sermaye olduğunu ifade etmektedir(Grootaert, 1998:s.1).

Sosyal sermaye kavramı, değişik disiplinlerde çok farklı tanımlar ile kullanılmıştır. Robison, Schmid ve Stiles (2002) sosyal sermayenin tanımları arasındaki farklılıkların, tanımlarda sermaye benzeri özellikleri tartışmak yerine, sosyal sermayenin olası kullanımları üzerinde durulmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Oysa sosyal sermayenin tanımında kullanım yerleri ya da faydalarının ortaya konmasından çok, öncelikle sermaye özelliklerinin öne çıkarılması gereklidir. Lin (2005)'de sosyal sermayeyi gelecekte bir fayda elde etmek beklentisiyle sosyal ilişkiler üzerinde yapılan yatırımlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre sosyal sermaye de, diğer sermaye yatırımları gibi, gelecekte daha büyük bir fayda sağlanabilmesi için bugün bir miktar faydadan vaz geçilmesine neden olmaktadır. Sermayenin bir başka özelliği de, başka bir mal veya hizmete dönüştürülmek için girdi olarak kullanılmasıdır.

Smithson tanımına göre sosyal sermaye, bir kişinin ya da grubun, bir değişim ilişkisinde beklenenin ötesinde başka bir kişi ya da kişi için potansiyel bir fayda, avantaj yaratabilecek başka bir kişi ya da gruba sempati duymasındır(Robinsonvd, 2002: s.6). Bu tanım sempatinin ne olduğunu, sağladığı potansiyel faydadan ayırır ve sermayenin insan ilişkilerindeki karşılıklılık olgusuna vurgu yapar. Robinson,

Schmid ve Silessosyal sermaye veya Smithson'ın sempatik ilişkilerin sermaye mallarıyla ortak noktasını araştırmıştır. Fiziksel sermaye mallarının temel özellikleri olan dönüşüm kapasitesi, dayanıklılık, esneklik, ikame edilebilirlik, bozulma, güvenilirlik, bir sermaye formunu diğerinden yaratma yeteneği, yatırım fırsatları ve yabancılaşıma olgularının tümünü sosyal sermayenin de taşıdığı ifade edilmiştir.

Sosyal sermaye terimi, daha tarafsız olan sosyal örgütlenme kavramından daha spesifik bir odaklanma sağlar; çünkü sosyal örgütlenme bir kimsenin dikkatini, sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak için sosyal organizasyonun değerine odaklar (Coleman, 1988a: s.392). “Bu değer in ortaya çıkmasının başlıca yollarından biri kamu mallarının sağlanmasını kolaylaştırmaktır. Yani tek başına üretmek için herhangi bir bireyin çıkarına olmayan, ancak sağlandığı takdirde birçok kişi için fayda sağlayan ürünlerdir. Sosyal normlar ve onları zorlayan yaptırımlar böyle bir kamu yararına örnektir.” (Coleman, 1988a: s.393).

James Coleman'a göre, esasen toplumsal norm ve kuralları oluşturanları güçlendiren toplumsal yapı, birincil faydayı norm koyucuya sağlamaz; faydanın daha büyüğü topluluk adına gerçekleşir(Coleman, 1988b: s.116). Coleman'a göre sosyal sermayenin kamu yararı özelliği şu anlama gelmektedir: “Bir kamu yararı özelliği, amaçlı eylem kapsamında ele alındığında diğer çoğu sermaye şeklinden temel olarak daha farklı bir konumdadır. Bireyler için önemli bir kaynaktır ve onların faaliyette bulunma yeteneğinin ve bireylerin algılanan yaşam kalitelerini oldukça etkileyebilir. Sosyal sermayeyi var eden eylemlerin faydaları, genellikle aktörlerden çok kişiler tarafından deneyimlendiğinden onu var etmek çoğunlukla aktörün çıkarına değildir. Sonuç olarak, çoğu sosyal sermaye biçimi diğer faaliyetlerin yan ürünü olarak yaratılır ya da yok edilir.” (Coleman, 1988b: s.115).

Sosyal sermaye tek bir birim değil, farklı birimlerin karışımıdır. Sosyal sermayeyi meydana getiren birimlerin hepsi toplumsal yapının bazı özelliklerinden oluşur ve aktörlerin belli eylemlerini kolaylaştırır. Coleman'a göre sosyal sermaye, yokluğunda elde edilemeyecek bazı amaçlara erişimi sağlar (Coleman, 1988b: s.98).

Sosyal sermayenin topluluklar açısından olumlu yönü dayanışma ve kurumsallaşma gibi kavramları birey ve devlet arasındaki demokratik sistemin

sorunlarına katkı sağlamasıdır (Akkaş ve Tekir, 2013:s.58). Sosyal sermaye sayesinde bireyler bilgiye daha kolay erişebildikleri için, mikro ve makro kredilerle kendi ayakları üzerinde durarak topluma sosyal, siyasal ve ekonomik katkı sağlamaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013:s.58).

“Sermayenin sosyal boyutuna öteden beri kimi iktisat kuramcıları tarafından önemle vurgu yapılmıştır. Örneğin Adam Smith, Ulusların Zenginliği adlı eserinde emek sermaye özelinde ekonomik faaliyetleri etkilediğini dile getirmektedir. Smith, bireylerin sosyal ilişkiler açısından hareketle çıkar bağlarına sahip olduklarını ve iş bölümünün toplumsal gelişmeyle birlikte farklılaşarak artacağını ifade eder. Smith’in düşüncesinde teknolojiye yenilik, işbölümünde farklılaşma ve sosyal ilişkilerde güçlenme arttıkça kişilerin birbirleriyle sosyal bağlılıklar kuracaklarını, ekonomik gelişmenin kişilere alternatifler sunarak, kişilerin refahı arttıkça, toplumun genel refahına yansıtacağını belirtir.” (Akkaş ve Tekir, 2013:s.64).

Sosyal sermayenin hacmi, bağlantı ağının boyutu ve bağlantı içinde olduğu kişilerin her birinin sahip oldukları sosyal sermayenin hacmine bağlıdır. Her ne kadar sosyal sermaye hacmi iletişim ya da bağlantı halinde olan aktörlerin sahip olduğu sosyal sermayeye indirgenmese de bundan tamamen bağımsız değildir. Kurumsallaştırılan değiş tokuşlar, bir kişinin sahip olduğu sermaye üzerinde çarpan etkisi yaratır(Bourdieu, 1986: s.51).

Sosyal sermayenin dört özelliği çıkarılabilir. Birincisi sosyal sermaye, güven, karşılıklılık, ortak değerler ve kurumlara dayalı sosyal bir olgudur. İkincisi sosyal sermaye gruplar bünyesinde veya gruplar arasında işbirliğini ilerleten ortak eylem için altyapı oluşturan ve fayda sağlayan ağlar için kapasiteyi artırmaktadır. Üçüncüsü, öğrenmenin kolektif süreçlerini iyileştirmekte, bölgesel düzeyde rekabet ve yenilikçilik için bilgi üretimi, dağıtımı ve transferi için önemli bir role sahip olmaktadır. Dördüncüsü de bölgesel inovasyon stratejileri ve politikaları teşvik eden değer temelli ağları güçlendirmektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:s.70).

Coleman sosyal sermayenin farklı biçimlerini ifade edebilmek için birkaç örnekten yararlanmaktadır. Örneğin; “toptancı elmas pazarı, güveni ve işbirliğini gerektiren bir yapıdadır. Çünkü elmas satış sürecinde taşların kontrol edilmesi için

bir tüccar diğer bir tüccara taşları verip incelemesini ister. İşte bu aşamada tüccarlar birbirine güvenir. Bu da onların toplumsal yapılarının bir ürünüdür. Belirli bir tüccar topluluğu genelde hem etkileşim sıklığı hem de etnik ve aile bağları açısından kapalıdır. Grup içi evlilikler, aynı semtte yaşam, aynı ibadethaneye bağlı olmak bu toplumsal yapıya örnektir. Topluluk üyesinin herhangi bir hata yapması durumunda tüm bağlarını yitirir. “(Coleman, 1988b: ss.98-99). Diğer bir örnek; bir grup aktivist öğrenci, faaliyetlerinde aynı lise, şehir ya da kiliseye bağlı olan öğrenciler aracılığıyla çalışma grupları kurarak gösteri ve protestolar yaptılar. Böylece sonradan üzerine kurulacak toplumsal ilişkiler sağlanmış, çalışma grupları kendi sosyal sermaye birimlerini oluşturmuş oldular (Coleman, 1988b: ss.99-100). Başka bir örnek ise, Detroit banliyölerinden Kudüs’e taşınan bir ailedir. Gerekçeleri ise Kudüs’ün daha güvenli olmasıdır. Çünkü Kudüs’teki normatif yapı, “gözetimsiz çocukların civardaki yetişkinler tarafından kollanacağı” şeklindeki düşünce Kudüs’teki ailelerin sahip olduğu sosyal sermayeyi işaret eder (Coleman, 1988b: s.100).

Ayrıca sosyal ilişkilerin, bir gruba ait olmanın toplumsal yapı içerisinde tanınırlığı arttırdığı kabul edilir. Bir grubun üyesi olmak sadece duygusal destek açısından değil aynı zamanda belli kaynaklara ulaşımı da kolaylaştırması açısından önem taşır (Lin, 1999:s.31).

Sosyal sermayenin en zayıf ve en genel formülasyonunda iddia edilen şey, sosyal sermayenin aktörlerin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için kullanılabilir bir kaynak olduğudur. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye fikri, tam olarak yatırım yapanlara fayda sağlayacak ölçülebilir kazançlara yol açan, sosyal ilişkilerde somutlaştırılmış verimli bir yatırımı anlatan fikir olarak görülmektedir (Field,2008: s.98).

1.1.1.2 Sosyal Sermaye Çeşitleri

1.1.1.2.1 Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran

Michael Woolcock ve DeepaNarayan sosyal ağ görüşünü ifade ederken bağ kuran ve köprü kuran sosyal sermaye tanımları yapmıştır. Sosyal ağ görüşü iki önerme ile ifade edilebilir. İlk olarak, sosyal sermaye çift taraflı bir güçtür. Yani

sosyal sermaye bir taraftan topluluk üyelerine bebek bakıcılığından, acil nakit ihtiyacının giderilmesine kadar pek çok konuda hizmet sunmasına karşılık, bazı maliyetler de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin aynı ilişkiler çeşitli sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. İkincisi ise sosyal sermayenin kaynakları sonuçlarından ayırt edilmelidir. Yani sosyal sermayenin sadece istenen sonuçlarını görmek, gelecek dönemde karşılaşılabilecek maliyetleri, yükümlülükleri yok saymak olacaktır. Bu bağlamda Woolcock ve Narayan, bu sonuçların sosyal sermayenin güçlü topluluk içi yani bağ kuran; zayıf topluluk dışı yani köprü kuran ağlar şeklinde ifade edilebilecek iki temel boyutundan bahseder (Woolcock ve Narayan, 2000: ss.230-231).

Bağ kuran sosyal sermaye sosyal sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve komşular şeklinde birbirine yakın kişiler arasındaki ilişkileri ifade ederken; köprü kuran sosyal sermaye ise benzer demografik özellikleri paylaşan insanlar arasındaki bağlantıları ima eder (Woolcock, 2000: s. 10) Bu içe dönük bir bakıştır ve insanları benzer sosyolojik mevkiye göre birbirlerine bağlar. Ayrıca özel kimlikleri ve homojen grupları sağlamlaştırma eğilimi vardır (Field,2008: s. 92).

Sosyal sermaye dikey ve yatay boyuta sahiptir. Köprü kuran sosyal sermaye tanımındaki köprü bir metafordur ve yatay ilişkileri ifade eder. Dikey boyutu "bağlantılar" şeklinde ifade edilen topluluk dışındaki resmi kurumlardan kaynakları, fikirleri ve bilgileri kullanma kapasitesi, sosyal sermayeyi birbirine bağlamanın anahtar bir işlevi olarak tanımlanmaktadır (Woolcock, 2000: s.11). Köprü kuran sosyal sermaye insanları kendilerinden çok farklı bir döngüde hareket eden, daha uzaktaki tanıdıklara bağlar. Bu dar bir gruplaşmadan ziyade daha geniş kimlikler ve daha yaygın karşılıklılığı yaratır (Field,2008: s.92).

Birbirleriyle ilişkilerinin yoğun olduğu bireyler tarafından oluşturulan, karşılıklı güvenin, geliştirilen ortak normların ve ilişki kalıplarının ortaya çıkardığı kapasite bağlayıcı sosyal sermaye olarak tanımlanabilir (Aydın, 2016: s. 59). Bağlayıcı sosyal sermaye, yaş, eğitim, etnik yapı, sosyo-ekonomik statü ya da politik görüş gibi ana karakteristik özelliklerinden biri ya da daha fazlası benzeşen bireyler arasındaki güçlü bağlara ya da ittifaklara atıfta bulunur (Eşki, 2009: s. 49).

Bağlayıcı sosyal sermaye, eğitimsel başarıyı yükseltme, iş arama maliyetini azaltma ve iş ilişkisinde görevi kötüye kullanma riskini azaltma gibi kamusal değerlerle ilişkilendirilmektedir (Field,2008: s.126). Bağlayıcı sosyal sermayede gruplar, kendi içlerindeki etkileşimi, ortak faaliyetleri ve beraber öğrenme süreçlerini kolaylaştıran işbirliği ve organizasyon oluşumuna ortam yaratılır. Bu açıdan ele alındığında istikrarsızlık, politik muğlaklık altında bağlayıcı sosyal sermaye problemlerin çözümünde etkin rol alabilir (Aydın, 2016: s.60).

Köprü kuran sosyal sermaye, daha uzak ilişkilerle veya bölge dışı bağlarla tarif edilebilir. Bölge dışı bağlar da yeni imkânlar bulunmasını mümkün hale getirmektedir. Böylelikle kaynak ve bilgiye ulaşmak kolaylaşmaktadır (Aydın, 2016: s.60).

John Field, bağlayıcı bağlarla köprü kuran bağlar arasında keskin ayrımdan söz edilemeyeceğini şu şekilde açıklar: İnsanlar köprü kuran bağları bir çıkar ya da tercih temelinde geliştirirler; böylece aynı kaygıları taşıyan insanlarla bir araya gelme fırsatı buldukları örgütlenmelere katılmaya başlarlar. Diğer taraftan, bağlayıcı bağlarla oluşturulan bağlantılardan -kendisini inciten, üzen aile bireylerine rağmen- kopmak en esnek toplumsal sistemlerde bile kolay değildir. Dolayısıyla ne insanların köprü oluşturan bağlarındaki seçimlerini gözde büyütme; ne de bağlayıcı bağlarda yapılan seçimi küçümseme gerekir (Field,2008: s. 128).

Sosyal sermaye, bireyler yalnızca diğerleriyle bağlar kurduklarında değil, aynı zamanda grubun ortak değerlerini benimsediklerinde de kaynak teşkil eder. Bununla bağlantılı olarak grubun ortak değerlerini paylaşmayanlara da yaptırımlar ortaya çıkabilir. Özellikle de kapalı, bireyin etrafının sarıldığı toplumlarda bireyler boğulmuş hissedebilir. Bu bağlamda Field, bağlayıcı sosyal sermayenin, sosyal sermayenin karanlık tarafını oluşturabileceğini iddia eder (Field,2008: s. 125). Bağlayıcı sosyal sermayede gruplar, kendi içlerindeki etkileşimi, ortak faaliyetleri ve beraber öğrenme süreçlerini kolaylaştıran işbirliği ve organizasyon oluşumuna ortam yaratılır. Bu açıdan ele alındığında istikrarsızlık, politik muğlaklık altında bağlayıcı sosyal sermaye problemlerin çözümünde etkin rol alabilir (Aydın, 2016: s. 60).

Field'e göre insanlar arasında köprü kuran sosyal sermayenin de karanlık bir tarafı vardır. Sosyal sermayenin eleştirisi yapılacak olunursa, sosyal sermayenin özel ve gizli iletişim ağlarını beslediğinden söz edilebilir. Bu açıdan Field'e göre, köprü kuran sosyal sermaye aynı zamanda kötü amaçlara da hizmet edebilir. "Örneğin, bilgiye sahip meslek sahiplerinin kurdukları gayri resmi iletişim ağları, 'yeni ekonomideki' karların olduğundan fazla bildirilmesi gerçeğinin gizlemekten kısmen sorumludur." (Field,2008: s.127).

Woolcock, sosyal ve ekonomik ölçeğin altında ve üstündeki ilişkileri kapsayan, bağlantı kuran, birleştirici diye ifade edilebilecek üçüncü dikey boyutu da tanımlamaya dâhil etmiştir. Birleştirici sosyal sermaye, insanların kendi sosyal çevrelerinin dışındaki bağlantılardan kaynak, fikir ve bilgi edinmelerini sağlar (Field,2008: s.92). Woolcock'a göre birleştirici sosyal sermaye, politik seçkinler ile halk arasındaki ya da farklı sosyal sınıflardan bireyler arasındaki bağlar gibi sosyal statü ya da gücün farklı düzeylerinden kaynaklanmaktadır. Farklı sosyal sınıflara ait olan bireyler arasındaki ilişkileri nitelenmektedir. Hiyerarşik bağlamda insanları bir araya getiren bu ilişki içinde güce, sosyal statüye ve refaha farklı grupların ulaşması sağlandığından "birleştirici" olarak nitelenmektedir (Şan ve Şimşek, 2011: s. 97).

Putnam'a göre bağlayıcı sosyal sermaye geçinmek için, köprü kuran sosyal sermaye ise başarılı olmak için gereklidir. Woolcock'un üçüncü bir dikey boyutu dâhil ettiği birleştirici sosyal sermaye ise insanların kendi sosyal çevrelerinin dışındaki bağlantılardan kaynak, fikir ve bilgi edinmelerini sağlar (Field,2008: s. 92). Birleştirici sosyal sermaye bir hiyerarşideki farklı düzeylerdeki farklı güç, statü ve refaha sahip bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilere atıfta bulunur ve daha ziyade kurumsal bağlantıları içerir (Eşki, 2009: s. 54).

1.1.1.2.2 Yapısal, İlişkisel ve Bilişsel

Yapısal kategori, sosyal organizasyonun çeşitli biçimleri ile ilişkilidir. Özellikle roller, kurallar, temsiller, prosedürler, işbirliği ve ortak fayda sağlayan ve kolektif eyleme katkıda bulunan bir dizi geniş çaplı ağ kümesini içermektedir. Bilişsel kategori ise, zihinsel süreçlerden türemekte olup kültür ve ideoloji tarafından

özellikle de işbirlikçi davranışa katkıda bulunan normlar, değerler, tutumlar ve düşüncelerce kuvvetlendirilmektedir(Özcan,2011: 35).

Yapısal sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkilerin şeklini, ilişkisel sosyal sermaye bireylerin içinde bulundukları ağlar aracılığıyla geliştirdikleri ilişkileri ve kaynaklarını, bilişsel sosyal sermaye ise sosyal ağ içerisinde yer alan bireylerin geliştirdikleri ortak davranış biçimlerini, yaklaşımlarını ifade eder (Kitapçı, 2017: ss.52-53). Yapısal sosyal sermaye nesnel içerikli olup dışsal olarak gözlemlenir ağlara, cemiyetlere, kurumlara ve kurallara; bilişsel sosyal sermaye ise, daha özsel içerikli olup genel kabul görmüş tutumlar ve davranış normları, paylaşılan değerler, karşılıklılık ve güven gibi soyut unsurlara işaret etmektedir(Özcan,2011: 35).

Yapısal sosyal sermaye, aktörler arasındaki bağlantı türlerini, sosyal etkileşim bağlarını içermektedir. İlişkisel sosyal sermaye, güven, karşılıklılık normları, yükümlülük ve kimlik gibi kişisel ilişkiler yoluyla yaratılmış kaynaklardan meydana gelmektedir(Kitapçı.2017: s.54). Reid ve Salmen tarafından Mali’de yapılan bir örnek olay incelemesinde, bilişsel sosyal sermayenin temel bir unsuru olarak kişilerarası güven olarak tespit edilmiştir. Güven unsurunun Mali’deki tarımsal başarının kilit bir belirleyicisi olduğuna kanaat getirilmiştir(Grootaert ve Bastelaer, 2001: s.12). Mali’deki örnek olay incelemesi gibi nitel analiz, bilişsel sosyal sermayenin (güven) varlığının, işçilerinin beşeri sermayesinden (teknik beceriler) olduğu kadar veya daha önemli olabileceğini de belgelemiştir(Grootaert ve Bastelaer, 2001: s.14).

Krishna ve Uphoff, Hindistan’ın Rajasthan eyaletinde 64 köyü içeren bir araştırma yapmışlar, bölgedeki sosyal ortamı temsil eden eşit sayıda yapısal ve bilişsel faktörleri birleştiren bir sosyal sermaye endeksi geliştirmişler. Bu endeksin siyasi rekabet ve okuryazarlıkla birlikte hem havza yönetimi hem de daha geniş kalkınma sonuçları ile önemli ve pozitif bir ilişkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, sosyal sermayedeki en büyük artışın açık ve adil bir şekilde uygulanan kuralların varlığı ile güçlendirildiği durumlarda ortaya çıktığını tespit etmişler. Bu, yapısal ve bilişsel sosyal sermayenin karşılıklı olarak pekiştirici rolünün güzel bir örneğidir (Grootaert ve Bastelaer, 2001: s.11).

Bilişsel sosyal sermayenin ortaya çıkabilmesi için hem yapısal hem de ilişkisel sosyal sermayenin var olması gerekmektedir. Nahapiet ve Ghoshal (1998) Bilişsel sosyal sermayeyi, bir ağdaki bireylerin o ağa ait konularda ortak anlayış ve paylaşımlar geliştirmesi olarak tanımlamıştır (Kitapçı:2017, s.55). bilişsel sosyal sermaye, işbirlikçi davranışa katkı sağlayan normlar, değerler, tutumlar, inançlar, kültür ve ideoloji tarafından güçlendirilmiş zihinsel süreçler ve ortaya atılan fikirlerden türemiştir (Kitapçı, 2017: s.55).

Yapısal sosyal sermayenin bilişsel ve ilişkisel sosyal sermaye için kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Yapısal sosyal sermaye ilişkilerin sayısını ve yoğunluğunu, kişisel ilişkilerden etkileşimi içerir. Bilişsel sosyal sermaye ise ilişkisel sosyal sermayenin oluşturulmasında role sahiptir. (Kitapçı, 2017: s.57). örneğin; yapısal sosyal sermaye kimin kime nasıl ulaştığına dair soruları sorarken; bilişsel sosyal sermaye bireylerin nasıl algıladıklarını, nasıl hissettiklerini sorar (Kitapçı, 2017: s.58).

1.1.2 Sosyal Sermayenin Diğer Sermaye Türleri İle İlişkisi

Sermaye kavramı Marx'ın kavramsallaştırmasına göre, kapitalistler veya üretim araçlarını kontrol eden burjuvazi tarafından, üretim ve tüketim süreçleri arasındaki emtia ve para dolaşımında elde edilen artı değer bir parçasıdır (Lin, 1999:s. 28). Emegi karşılığında emekçiye hayatını idame ettirmesi için gerekli ücret ödenir; ancak üretilen meta, sermayedarlar tarafından daha yüksek bir fiyattan satılabilir. Kapitalist toplumun bu şemasında, sermaye iki ilişki, fakat farklı unsurları temsil eder. Bir yandan kapitalist düzen tarafından üretilen ve kazanılan artı değer bir parçası; diğer taraftan, piyasada beklenen getirileri olan, kapitalistlerin bir parçası olan bir yatırımdır (Lin, 1999:s.29).

Pierre Bourdieu, sermaye tanımı yaparken toplumdan yola çıkmıştır. Toplumsal dünya birikmiş tarih ise sermaye de birikmiş emektir (Bourdieu, 1986: s. 46). Bourdieu'ya göre sermaye üç temel şekilde ele alınabilir: "Anında ve doğrudan paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir olan ekonomik sermaye; belirli şartlar altında ekonomik sermayeye çevrilebilir olan ve eğitim becerileri şeklinde kurumsallaştırılabilen kültürel sermaye; toplumsal

yükümlülüklerden ve bağlantılardan oluşan, belirli şartlar altında ekonomik sermayeye çevrilebilen ve soyluluk adı altında kurumsallaştırılabilen sosyal sermaye" (Bourdieu, 1986: s. 47).

Nan Lin, sermaye kuramını dört kategori altında ele almıştır. Marx'ın kuramcısı olduğu klasik kuramda, işçi sınıfını sermayedar tarafından sömürüldüğü bir sistem söz konusudur. Sermaye, artı değerın bir parçasıdır; artı değerin üretildiği ve sahip olunduğu bir yatırım sürecidir. Yatırımı yapan ve artı değeri elde eden baskın sınıftır. Dolayısıyla emeği üreten sınıf ile baskın sınıf arasındaki ilişkiye dayanan Marx'ın sermaye kuramı klasik sermaye kuramıdır (Lin, 1999: s. 29). Nan Lin, Marx'ın klasik sermaye kuramı dışında yer alan sermaye çeşitlerini neo-kapitalist kuramlar olarak ifade eder. Beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye neo-kapitalist sermaye kuramları şemsiyesi altında yer alır.

Sermaye kavramı günümüzde en geniş biçimiyle güce ve refaha erişimi sağlayan her türlü kaynak olarak tanımlanmaktadır. Klasik iktisatçılar, emek, işgücü ve sermayeyi ekonomik büyümeyi biçimlendiren üç temel faktör olarak ortaya koymuşlardır (Woolcock, 2000: s. 5). Klasik iktisatta ekonomik büyümeyi biçimlendiren temel faktörlerden birisi olarak ele alınan sermaye, üretime katılan makine ve teçhizat gibi fiziksel değerleri ve çeşitli ödeme güçlerini ifade eden finansal kaynakları nitelemektedir (Eşki, 2009: s. 57).

Sermayenin iki temel özelliğinin, sermayenin formundan bağımsız olarak tüm sermaye biçimlerinde ortak olduğu belirtilmelidir. Bunlardan ilki, sermayenin birikim özelliğidir. Buna göre her sermaye formu ekonomik, sosyal veya kültürel birikim üzerinde şekillenir, artan ve azalan özellikleri vardır. Sosyal süreçler bu birikim ile çok yakından ilişkilidir. İkinci temel özellik ise, sermayenin ortak değişim özelliğidir yani buna göre her sermaye formu diğer bir forma dönüşebilme özelliğine sahiptir (Eşki, 2009: s. 59). Bourdieu, ekonomik sermayenin tüm diğer sermaye türlerinin kökenini oluşturduğu, aslında dönüştürülmüş gizli ekonomik sermaye biçimleri olup ekonomik sermayeden kök verdikleri, diğer sermaye türlerinin kökeninde ekonomik sermaye olduğunu ifade etmektedir (Bourdieu, 1986: s. 54).

1960'larda genel kabul gören fiziksel sermaye yerini, bir toplumun eğitilmiş ve sağlıklı çalışanlarının bir sermaye çeşidi olarak kabul edilmesi gerektiği şeklindeki yeni bir sermaye anlayışına bırakmıştır.

Beşeri sermaye kuramında, sermaye beklenen maddi getirilerin yanı sıra yeteneğe, beceriye yapılan bir yatırım olarak kabul edilir. İşçiler, teknik becerilerine ve bilgilerine yatırım yaparak üretim sürecinin sahipleri ile müzakere gücü elde ederler (Lin, 1999:s.29).

Neo-kapitalist sermaye kuramları, belirgin şekilde klasik kuramdan ayrılmaktadır. Çünkü neo-kapitalist kuramlarda işçiler yetenek ve bilgi sahibi gibi belli bir miktar sermaye elde edebilmektedirler. Böylelikle en azından emeğinin ya da işinin ticaretini yaparak artı değer üretebilir. Dolayısıyla sınıflar arası ilişkiler bulanıklaşır (Lin, 1999:s.29). Neo-kapitalist kuramların ayırt edici özelliği, potansiyel yatırımda ve artı değerın emekçiler ve kitleler tarafından ele geçirilmesinde yatmaktadır (Lin, 1999:s.29).

Fiziksel sermaye, üretim araçlarını şekillendirmede kullanılıyorken; beşeri sermaye kişilerin yetenek ve kapasitelerinin ortaya çıkarır. Fakat sosyal sermaye, kişiler arasında eylemi kolaylaştıran ilişkilerde ortaya çıkar. Fiziksel sermaye elle tutulabilir bir sermaye iken, beşeri sermaye bireyin elde ettiği yetenek ve bilgi olduğu için daha az elle tutulur; sosyal sermaye ise kişiler arası ilişkileri kapsadığı için de daha az elle tutulurdur. Fiziksel ve beşeri sermaye üretimin etkinliğini nasıl kolaylaştırıyorsa sosyal sermaye de üretim aşamasında aynı etkiyi yapar (Coleman, 1988a: ss.382-383). Fiziksel sermaye özel maldır ve mülkiyet hakkı yatırım sonucu elde edilen faydadan yararlanmayı mümkün kılar (Coleman, 1988b: s.116). Benzer yaklaşım beşeri sermaye için de geçerlidir. Beşeri sermaye için zamana ve kaynaklara yapılan yatırımın karşılığı yüksek statü vb faydalar meydana getirir (Coleman, 1988b: s.116).

Fiziksel sermayenin tıpkı üretimi kolaylaştıran ekipmanlarla birlikte çalışarak oluşturulması gibi; beşeri sermaye de onları daha üretken yapan yetenek ve kabiliyetlerini ortaya çıkaran kişilerle birlikte çalışarak oluşturulur. Beşeri sermayenin fiziksel sermayeden farklılaşan ilk yönü maddi sermaye yatırımlarında

tüketim ve yatırım kalemlerinin ayırt edilebilmesine karşın beşeri sermaye yatırımlarında tüketim ve yatırımın ortak yönlerini birlikte içermesidir. Yine beşeri sermayenin maddi görünümlerinden birisi olan fiziksel sermayeden ayrılan bir başka yönü de beşeri sermayenin fiziksel sermayenin aksine durağan olmamasıdır, beşeri sermayenin bu dinamik yapısı onun stoklanmasına imkân vermemektedir. Bu, beşeri sermayenin kullanılmadığı her zaman diliminde kaybı anlamına gelmektedir (Eşki, 2009: s. 62).

“Fiziksel sermaye, özel bir maldır; çünkü fiziksel sermayeye yatırım yapan kişi sermayenin içindeki mülkiyet haklarıyla elde ettiği faydaları elde eder. Fiziksel sermayede yetersiz bir yatırım yoktur, çünkü yatırım yapanlar yatırımlarının faydalarını elde ederler. Beşeri sermaye için bu sermayenin oluşturulmasında zaman ve kaynak harcayan kişi daha yüksek maaşlı bir iş, daha tatmin edici ya da daha yüksek statüde çalışabilme ya da çevresindeki dünyayı daha iyi anlama zevkinden yararlanır.” (Coleman, 1988a: s.389).

Pierre Bourdieu’ya göre sermaye birikmiş emektir. Nesnel veya öznel yapılarda kayıtlı bir güç olan visinsita’dır; ancak aynı zamanda toplumsal dünyaya ilişkin düzenin temel ilkelerini ifade eden lexinsita’dır (Bourdieu, 1986: s. 46). Sermaye şans oyunlarından farklı olarak, kısa zamanda para kazanma imkânı yaratan ve bu şekilde toplumsal konumunu değiştirme fırsatı veren, her an herkesin her şey olabileceği hayali bir evrenin imgesini sunar. Bourdieu’ya göre, sermayenin nesneleşmiş biçimleriyle birikmesi zaman alıp kar üretmesi için bir potansiyel kapasite vardır. Bundan dolayı kendi varlığını sürdürmeye yönelik bir eğilimi olan sermaye, eşyanın nesnelliğinde kayıtlı bir güçtür; bu nedenle her şey eşit şekilde imkânlı veya imkânsız değildir (Bourdieu, 1986: s. 46).

İnsanların kendi aralarında çok sayıda ilişki geliştirmesinde rol oynayan sosyal sermaye, ekonomik anlamadaki sermayenin sosyal karşıtıdır. Fiziksel sermaye ve beşeri sermaye gibi sosyal sermaye de işlevsel değerler olan birey ve grupların kaynakları arasında olup, onların aralarındaki ilişkilerde gömülüdür (Keleş, 2012: s. 29).

1.1.3 Sosyal Sermayenin Unsurları

1.1.3.1 Sosyal Normlar

Norm kavramı sözlük anlamında yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural olarak tanımlanmaktadır (norm, tdk.gov.tr). Normlar, bir sosyal topluluğa dâhil olan bireylerin ait oldukları topluluk açısından ne tür tutum ve davranışlara sahip olmaları gerektiği hakkında yazılı olmayan kurallar içeren değerler bütünüdür (Keleş, 2012: s. 31).

Genel olarak normlar, kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler gibi devletin yetkili organlarınca düzenlenip uygulanan, gerektiğinde aynı kurum tarafından değiştirilen, devletin ve sosyal düzenin korunmasını ve devamını amaçlayan yazılı normlar ve toplumun tarihi tecrübe ve birikiminden kaynaklanan, günümüzdeki ve gelecekteki hayat tarzını düzenlemesi beklenen, örf, adet, görenek, ahlak ve din kurallarından oluşan yazılı olmayan normlar olmak üzere iki şekilde kategorize edilebilir (Aslan, 2016: s. 186).

Sosyal normlar, toplum içinde kendi kültürü çerçevesinde oluşmuş olan ve bu yolla sosyal yapının düzenini sağlayan, insanlara yol gösteren, doğruyu ve yanlış, iyiyi ve kötüyü belirleyen kurallar, standartlar ve fikirler bütünüdür (Aydın,2016: s. 51). Sosyal normlar ve değerler, yaygın olarak paylaşılan kültürel inançlar ve bunların bir toplumun bir bütün olarak işleyişi üzerindeki etkileri ile tanımlanır (Harris ve De Renzio, 1997: s.933). Sosyal normlar, ortak yaşam sonucunda ve toplumu meydana getiren tüm değerler tarafından meydana gelmektedir. Bireysel ve toplumsal kontrolü, düzeni, devamlılığı temin etmektedir.

Sosyal sermayeyi oluşturan önemli unsurlardan biri sosyal normlar olarak kabul edilir. Normların sosyal sermayeyi yaratma kapasitesi ise, onun toplumun yararı için bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörmesinden kaynaklanmakta, sosyal destek, statü, onur ve bunun gibi diğer ödüllerle desteklenen normlar, insanların kamu yararını gözetmesini gerektirmekte ve insanlar arasındaki bağları güçlendirmektedir (Eşki, 2009: s.37).

Sosyal normlar sosyal sermayeyi yaratan unsur olmanın yanında karşılıklılık bağlamında ele alınmaktadır. Bireyler ortak iynin sağlanması için çaba sarf eden ve sosyal hedefler güderler. Diğer bir ifadeyle bireyin başka bir kişi için iyilik yapması, gelecekte o kişiden de kendisine bir fayda geleceğı beklentisi ile gerçekleşmektedir (Aydın, 2016: s. 52).

Putnam'a göre normlar, herkesi kurallara uyulacağı şeklinde beklentiye sokacak, bu beklenti de hem kolektif yaşamı hem de sosyal sermayenin üretimini ve sürdürölmesini kolaylaştıracaktır (Keleş, 2012: s.31).

Coleman ve Putnam, komşuluk ilişkilerinin geliştiğı bölgelerde sosyal sermayenin yüksek olduğunu, bundan dolayı bu bölgelerde hem suç oranının düşük olduğunu hem de resmi politikalara olan ihtiyacın azaldığını belirtmektedir (Kitapcı, 2017: s.31).

Diğer bakış açısıyla da bireylerin davranışlarını kısıtlayan yasaklar olarak da algılanmaktadır. Ayrıca sosyal normlar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Normlar, enformel bir kontrol mekanizması yaratmaktadır. Böylece daha formel kontrol biçimleri ya da kurumsallaşmış yasal cezalara gerek kalmamaktadır (Kitapcı, 2017: s.31).

1.1.3.2 Sosyal Ağlar

Ağlar bir çekirdek aile olabildiğı gibi uluslar arası bir örgüt şeklinde de ortaya çıkabilir (Kitapcı, 2017: s.28). Sosyal sermaye, ağlara katılım ile toplumsal etkileşimlerle şekillenmekte ve etkileşimlerin bir ürünü şeklinde meydana gelmektedir (Aydın, 2016: s.53).

Bourdieu, sosyal sermayeyi az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla ya da bir gruba üyelikle bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitenin sahip olduğu sermayenin desteğini sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesi olarak ifade ederken sosyal ağları sosyal sermayenin bir parçası olarak ifade etmiştir (Bourdieu, 1986: s. 51). Coleman'a göre, sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişki yapılarında var olmakta, diğer bir deyişle sosyal sermaye ağlara katılımın kolektif bir sonucu olarak

ortaya çıkmaktadır (Eşki, 2009: s.42). Putnam'ın tanımına göre sosyal sermaye, işbirliği ve karşılıklı kazanç için işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güvendir (Putnam, 1995: s.2). Görüldüğü gibi sosyal sermaye teorisyenleri tanımlamalarında sosyal ağlara yer vermiştir.

"Sosyal sermayenin ana teması kişinin ailesi, arkadaşları ve yakınlarının önemli bir varlık teşkil etmesi diye açıklanabilir. Bu kişiler zor bir durumda yardıma çağrılabilir, birlikte iyi vakit geçirmek için eğlenilebilir ve/veya maddi kazanç sağlamak için kullanılabilir. Bireyler için geçerli olan ne varsa aynı zamanda gruplar için de geçerlidir. Bu gruplar, kendilerine sosyal ağlar ve toplumsal birlikler eklenirse yoksulluk ve kırılganlık ile mücadele etmek için, anlaşmazlıkları çözmek için ve/veya yeni olanakları kullanabilmek için daha donatılmış hale gelir." (Woolcok ve Narayan, 2000: s. 225).

Toplum sosyal ilişkilerden, ağ yapılanmalarından meydana gelmektedir. Sosyal ilişkilerde ortaya çıkan ağların sayısı, yoğunluğu, niteliği sosyal sermaye düzeyini ortaya koymaktadır. Sosyal ağlar, toplumsal ilişkilerle beslenen gruplar, organizasyonlar ve kişilerden oluşmaktadır. Sosyal ağlar işbirliği ve iletişimi kolaylaştırmaktadır. Sosyal ağlar verimli ortam, güven ve paylaşılan değerlerin geliştirilmesine yol açarak işlem maliyetlerinin azaltıp kolaylaştırmaktadır (Aydın, 2016: s. 54). Grup üyeleri arasındaki etkileşimler, bilginin itibarını artırır, sosyal sermayenin ötekini öğrenme, öteki hakkında bilgi geliştirme öteki ile ilgili deneyim kazanma ve ötekine güvenmeyi öğrenme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Keleş, 2012: s. 30).

Kişinin miras olarak devraldığı sosyal ağları kullanmamanın maliyeti yüksektir, yani dışarıdaki sosyal ağların daha güçlü olması durumunda ancak kişi miras olan sosyal ağları kullanma gereği görmeyebilir; ancak var olan ağlardansa yeni yaratılan ağların daha güçlü olması oldukça zordur. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramı doğuştan gelen bu yapıyı dönüştürme kapasitesine sahiptir (Kitapçı, 2017: ss.28-29).

“ Ağlar bilgi akışını kolaylaştırmaktadır. Belirli stratejik konumlarda oluşturulmuş sosyal bağlar bireye başka şekilde elde edemeyeceği bilgi sağlayabilir.

Bu sosyal bağlar, bir örgütü ya da şirketi başka şekilde haberdar olamayacakları bireylerle ilgili harekete geçirebilir. Örneğin bir şirket istihdam etmek için tam aradığı özelliklere sahip bir kişiyi sosyal ağlar aracılığıyla tanıyabilir. Böylece şirket de bireylerin sermayesini kullanacaktır. Şirket daha iyi personel aramak için belli bir maliyete katlanıp iş ilanı vermek yerine sosyal ağlar aracılığıyla işlem maliyetini düşürecektir.” (Lin, 1999: ss.30-31). İstihdam edilen kişi de sosyal ağlar aracılığıyla yeni ve belki de daha iyi bir iş imkânını elde etmiş olacaktır. Dolayısıyla sosyal ağlar ya da ağlar aracılığıyla elde edilen bilgi her iki tarafa fayda sağlamış olacaktır.

Bilgi akışı eyleme geçilmesini kolaylaştırdığından bilgi kanalları sosyal ilişkilerin önemli bir parçasıdır. Ancak bilgiye ulaşmak çoğunlukla zaman kaybına yol açabileceğinden, kişinin sosyal çevresi yani sahip olduğu sosyal ağları bilgiye ulaşmasını kolay ve daha az maliyetli hale getirebilir (Woolcok ve Narayan, 2000: s.226).Sosyal ağlarla ilgili ifade edilen tüm bu içeriklere dayanarak ağ ilişkilerinin bireyin sahip olduğu en değerli varlıklarından biri olduğu söylenebilir (Keleş, 2012: s. 30).

1.1.3.3 Güven

Sözlük anlamında güven korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat şeklinde tanımlanmaktadır(güven, tdk.gov.tr). Bir kişinin, karşı tarafın adil, ahlaka uygun ve öngörülebilir şekilde davranacağına ilişkin dürüstlük ve doğruluğa dayalı bir kavramdır. Güven, bir kişinin fırsat bulduğunda diğer bir kişinin zayıf yönünü çıkarları doğrultusunda kötüye kullanmayacağına dair olan inanç olarak da ifade edilebilir (Keleş, 2012: s. 32).

Sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olan güven toplumsal düzenin, bireysel yaşantının, ekonomik ve demokratik gelişmenin temelini oluşturmaktadır. Güven olmadan sosyal sermayenin gelişmesi ve ilişki ağı oluşturması mümkün olmadığından sosyal sermayenin ön şartı olarak kabul edilmektedir (Aslan, 2016: s.187). Sosyal sermaye güvene dayalıdır. Sosyal sermayeyi karakterize eden ilişkiler, topluluklar, işbirliği ve karşılıklı bağlılıklar, makul bir güven düzeyi olmadan gerçekleşemez (Keleş, 2012: s. 34).

Güven sosyal sermayenin bir önkoşulu, bir göstergesi, bir ürünü, ondan sağlanan yarar olduğu kadar, aynı zamanda söz konusu yararları ve diğer faydaların elde edilmesi için de gereklidir (Keleş, 2012: s. 34).

Sosyal sermaye ekonomik hedeflere ulaşabilmek için organizasyonel bağlantıları güçlendirir, koordineli aktiviteleri kolaylaştırır ve bunları güven unsuru yardımıyla gerçekleştirir(Keleş, 2012: s. 36).Bir şirkette güven olmadan personellerin çalışma ortamından verimliliğine kadar gerekli tüm koşulların sağlanması neredeyse mümkün değildir. Personelle yöneticiler, işletmelerle ekonomik aktörler arasında güven teşkil edilmedikçe bağlantılar yani ağların da oluşması mümkün değildir. Dolayısıyla güven olmadan sosyal sermaye gelişemez.

1.1.4 Sosyal Sermaye Kavramına Yönelik Eleştiriler

Sosyal sermaye kavramı genellikle olumlu sonuçların vurgulanma eğilimindedir. Ancak bu eğilim, sosyal ağların ve normların bir kaynak olarak anlaşılmasına zarar verebilir (Field, 2008: 101). John Field, sosyal sermayenin yarattığı olumsuz sonuçları iki boyutta ele almaktadır: ilki, sosyal sermayenin eşitsizliği pekiştirmesi; diğeri ise, sosyal sermayenin anti-sosyal davranış biçimini desteklemesi(Field, 2008:102). Andrew Holm ise sosyal sermaye ile ilgili sorunları dört grupta toplamıştır. Birincisi, farklı sosyal sermaye biçimlerinin toplum üzerindeki etkisini araştırıyor. Putnam, sosyal sermayenin her zaman ve her yerde olumlu etkileri olduğunu varsaydı, ancak Mafya gibi gruplar, grup üyeleri için iyi olanın toplum için her zaman iyi olamayacağını gösterdi.

İkincisi, bir sosyal sermaye sorusu var ya da tamamlayıcı bir eylemin yerine geçiyor; yani, sosyal sermaye iyi hükümetle birlikte mi çalışıyor, yoksa alternatif bir sosyal koruma işlevi görüyor mu? Üçüncüsü, Putnam, sermayenin toplumsal düzeyde önemli olduğunu iddia ederken, daha yeni olanları sosyal sermayenin aile ve toplum düzeyindeki etkilerine odaklandı. Sosyal tartışmanın inşa edilip edilemeyeceği son tartışma. Eğer Putnam'ın, sosyal sermayenin büyük ölçüde bağımsız bir değişken gücü olduğu, bin yıl boyunca tanımlandığı doğruysa, günümüzde ciddi şekilde sınırlı olan zaman ufkuna sahip olan politika yapıcılar için hangi sosyal sermayenin sahip olduğu(Holm, 2004: s.26).

Sosyal sermaye, topluluk üyelerinin çıkarı için karşılıklı işbirliğinin ortaya çıkmasına yardımcı oluyorsa, prensip olarak, olumlu amaçlar kadar olumsuzlar için de işbirliğinin destekleyebilir. Marx'tan başlamak üzere pek çok iktisatçı sermaye sahibi için iyi olanın, işçi ve tüketici için aynı şekilde iyi olmadığını, hatta kötü olduğunu ifade etmişlerdir. Fiel'in tabirine göre, "bu durum neden sosyal sermaye için farklı olsun ki?" (Field, 2008: 103). Fukuyama, insan topluluklarında grup dayanışmasının, grup dışında kalan bireylere karşı düşmanca bir tutum yaratabileceğini ifade etmiştir(Fukuyama, 2001: 8).

John Field ifadesine göre, mali ve kültürel sermayesi görece olarak yüksek olanların sosyal sermayeleri de yüksek olma eğilimindedir. Bu bağlamda yapılmış bazı çalışmalar örnek olarak gösterilebilir (Field, 2008: ss.106-107). İngiltere'de boş zaman aktiviteleri ile ilgili yapılan bir çalışmada şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Beyaz olmak, erkek olmak, daha eğitilmiş olmak, daha yüksek bir sosyal sınıf mensubu olmak, daha yüksek bir gelire sahip olmak, eğitimle edinilmiş vasıflara daha fazla sahip olmak türünden faktörlerin tümü daha çok derneğe üye olma ihtimalini önemli ölçüde artırmaktadır. Diğer bir ABD'de yapılan anket çalışmasının sonuçları iyi eğitimliler ve zenginler arasındaki güven seviyesinin lise eğitimini bırakmış olanlara ve yoksul kesime göre çok daha yüksek olduğunu göstermektedir(Field, 2008: s.107).

Sosyal sermaye, özellikle dışlanma gibi deneyimlerle karşılaşan bireyler arasında bağların güçlenmesine yardımcı olur. Buna rağmen yerleşmiş ağlar homojen ve kapalı oldukları için topluluğun dışında bulunanlara çok az giriş hakkı tanınmaktadır(Field, 2008: s.112).

AlejandroPortes "sosyallik iki tarafı keskin bıçaktır" (Field, 2008: s.102) diyerek; bireylerin diğerlerine fayda sağlamak amacıyla işbirliği yapmasının yanı sıra, sosyal sermayelerini olumsuz sonuçlar doğurabilecek ilişkiler, faaliyetler için de kullanabileceklerini ifade etmiştir.

Sosyal sermaye, özellikle dışlanma gibi deneyimlerle karşılaşan bireyler arasında bağların güçlenmesine yardımcı olur. Buna rağmen yerleşmiş ağlar homojen ve kapalı oldukları için topluluğun dışında bulunanlara çok az giriş hakkı

tanınmaktadır(Field, 2008: s.112).). Ağlar ve dernekler sosyal dışlanmaya yol açabilir. Bir ortamda dürüst davranışı dikte eden normlar, diğerinde ayrımcılığı ve dışlamayı zorlamak için kullanılabilir. Sıkı grup bilinci ve dayanışması, diğer grupların düşmanlığı veya dışlanması ile birlikte olabilir. Dışlanmayı hedeflemeyen derneklerde bile, etnik ya da ekonomik olarak homojen olmaları sosyal tabakalaşmayı ve eşitsizliği pekiştirebilir(Streeten, 2002: s. 12).

Dini, etnik ve ırksal bağların yarattığı sosyal ağlar dışlanmayı beraberinde getirebilir; hatta Paul Streeten ifadesine göre kalkınma önünde engel olarak kabul edilebilir. Çünkü bahsi geçen dini ve ırksal bağlamda oluşmuş sosyal ağların üyesinin işe alınması kayırmacılığa yol açarak, liyakat esası göz ardı edilir. Bireyler iş aramak için ülkeler veya şehirlerarası hareket ederek sosyal sermaye kaybına yol açılır(Streeten, 2002: s. 12)

Coleman, sosyal sermaye biçimlerini kategorize ederken kullandığı “normlar ve fiili yaptırımlar” başlığı altında ifade ettiği ilişki ağları, topluluk çıkarlarını öne çıkaran küçük grupların kurallarını kapsamaktadır. Topluluk üyeleri kendi çıkarlarını değil grubun çıkarlarını düşünerek davranırlar ve böylece topluluk güçlenir. Bahsi geçen topluluk, toplumu meydana getiren herhangi küçük toplumsal yapılanmalar olabilir; önemli olan bireylerin ait oldukları grubu kendi çıkarlarının üstünde tutmalarıdır. Bu durum zamanla topluluğun içe kapanmasına, topluluğun dışında kalan toplumun diğer üyelerine ayrımcı tutumların meydana gelmesine yol açabilir. Ayrıca fiili normların yarattığı sosyal sermaye belli eylemleri kolaylaştırırken bazı eylemleri de sınırlandırabilir. Örneğin gece yalnız yürümeyi mümkün kılan norm suçluların ve hatta suçlu olmayanların da gece faaliyetlerini sınırlayabilir. (Coleman, 1988b: s.105)

Doktrinlerin, ilahi dinlerin yardımlaşma, paylaşma vb nasihatleri Fukuyama tarafından pozitif dışsallık olarak kabul edilmiştir. Negatif dışsallık boyutu ise, grup üyeleri arasında oluşan bağlılık, grup dışındakilere karşı düşmanca bir tutuma yol açabilir. Böylelikle grup üyelerinin kendi aralarında karşılıklı olarak sahip oldukları sosyal sermaye grup dışındakiler için negatif dışsallık yaratabilir (Fukuyama, 2001: s.8). Ancak Fukuyama negatif dışsallığa rağmen sosyal sermayenin bir sermaye biçimi olmasına engel olmadığını ifade eder. Sosyal sermaye diğer sermaye türlerine

kıyasla daha fazla negatif dışsallık üretme eğilimindedir. Çünkü grup olma psikolojisi, grup dışında kalanları dışlayan bir tutum ortaya çıkmasına yol açar (Fukuyama, 2001: s.8). Örneğin suç örgütleri, normlar temelinde işbirliği kurarak sosyal sermayeyi oluşturmakta ve sahip oldukları sosyal sermaye kendi dışındakiler için negatif dışsallığı oluşturmaktadır(Akkaş ve Tekir, 2013: s.102). Geleneksel toplumlarda veya geleneklerin güçlü olduğu toplumsal yapılarda bağların güçlü olması nedeniyle bilgi, yenilik ve insan kaynağının aktarılması güçtür. Bu tür toplumlarda sosyal sermaye genellikle negatif dışsallık üretir (Akkaş ve Tekir, 2013: s.103). Örneğin yakın çevresini işe almada kayırması, üye olduğu dernek adına kamu mallarını kullanarak yolsuzluk yapması zamanla normalleşebilir.

Sosyal sermaye ile ilgili temel bir ihtilaf, sosyal sermayenin kolektif mi yoksa bireysel bir varlık mı olduğudur. Genel kabul gören yaklaşım ise sosyal sermayenin hem kolektif hem de bireysel bir varlık olduğu yönündedir (Lin, 2005:s.33).Diğer bir ifadeyle, yerleşmiş sosyal ilişkilerin hem kolektif hem de bireysel düzeyde fayda sağlaması beklenmektedir. Sosyal sermaye bireysel etkileşimle olan bağı yok sayıldığında sosyal bütünleşme ve dayanışma kurma bağlamına sıkışıp kalan bir kavram halini alır(Lin, 2005:s.33).

Sosyal sermaye ile ilgili diğer bir görüş ayrılığı ise, sosyal ağlarda kapalılık olması gerektiğine dair varsayımdır. Sosyal ağlarda var olan kapalılık ise ağ dışındakileri “öteki” yaparak ayrımcı bir durum ortaya çıkmaktadır. Lin, sosyal sermayenin yararlı olabilmesi için ağ kapalılığının ve yoğunluğunun gerekmediğini ileri sürmektedir. Bilginin aktarılmasında, ağlardaki köprülerin önemini vurgulamaktadır(Lin, 2005:s.34).

Coleman’ın, sosyal sermayenin bireye kazanç sağlayan sosyo-yapısal kaynaklar olduğu iddiası da farklı görüş ayrılıklarına ortam yaratmıştır. Lin’in ifadesiyle, sosyal sermayenin bireye kazandırdığı ile değerlendirilmesi ve sadece bu bağlamda ele alınması fikrine karşı bir itiraz söz konusudur(Lin, 2005:s.34). Bir örnek verilecek olunursa; ‘bir kişi akrabalık bağları sayesinde bir işe yerleştiğinde sosyal sermaye, daha iyi bir iş edinmesine kaynaklık etmezse bu akrabalık bağı o zaman sosyal sermaye değildir’ şeklindeki bir yaklaşım sosyal sermayeyi açıklamak

için yetersiz kalmaktadır. Çünkü bağlar başka etkenlerle de şekilleniyor olabilir(Lin, 2005:ss.34-35).

Sivil toplumun devlete kıyasla çok güçlü olduğu toplumlarda eski Yugoslavya örneğinde olduğu gibi toplum acı çekebilir hatta yok olabilir. Buna karşılık; devletin sivil topluma karşı çok güçlü olduğu sistemlerde eski Sovyetler Birliği örneği görülür(Streeten, 2002: s. 12).Bir noktaya kadar hükümet, piyasalar ve sivil toplum birbirinin yerine geçebilir; ancak ihtiyaç duyulan sistem devlet, sivil toplum ve özel sektörün denge içerisinde işleyişidir. Hükümet hareketi ile sosyal sermaye arasında bir dengeye olan ihtiyaç daha küçük ölçekte de geçerlidir. Kooperatifler ve topluluk örgütleri, düzgün çalışılması için bir dizi yasa, yönetmelik ve devlet müdahalesi gerektirir. Hem yanlış türde ve çok fazla müdahale hem de bunların tamamen yokluğu sosyal sermayeyi tahrip edebilir(Streeten, 2002: s. 12).

1.1.5 Çalışma Kapsamında Benimsenen Sosyal Sermaye Kavramının Tanımı

Bu çalışma kapsamında kullanılan sosyal sermaye kavramı üç farklı yaklaşım bağlamında değerlendirilmektedir(Grootaert, 1998: s.2). bu üç yaklaşım aşağıda özetlenmektedir:

İlk yaklaşım en dar kapsamda ele alınan sosyal sermaye kavramını içermektedir. Bu birinci yaklaşıma göre sosyal sermaye, bireyler arasında yatay olarak gelişen, sosyal ağlar ve normlar şeklinde ele alınır. Bu ağlar ve normlar birbiriyle ilişkilidir ve bunların ekonomik sonuçları vardır. Bu yaklaşımdaki sosyal sermayenin savunucusu Putnam'a (Putnam,1993) göre, sosyal sermayenin temel özelliği sivil katılım ağları aracılığıyla katılımcılara karşılıklı yarar için koordinasyon ve işbirliği içindedirler. İkinci yaklaşım ise, Coleman (Coleman, 1988b) tarafından savunulan, tek ortak bir yapıya dâhil olan farklı birimlerin çeşitliliği olarak ifade edilir. Bu yapıda hem yatay hem dikey dernekler ve ayrıca firmalar gibi işletmeler arasındaki bağlar da içerecek şekilde kapsam genişletilmiştir. Üçüncü yaklaşıma göre, normların sosyal yapıyı şekillendirmesini sağlayan sosyal ve politik ortamı ifade eder. Bu yaklaşımda, siyasal rejim, hukukun üstünlüğü, yargı sistemi, sivil ve

politik özgürlükler gibi kurumsal ilişkilerin ve yapıların sosyal sermayeyi şekillendirdiği konusu üzerinde durulmaktadır(Grootaert, 1998: s. 4).

Farklı boyutlarda tartışılmakta olan ve yukarıda kısaca ifade edilen sosyal sermaye yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde; sosyal sermaye kavramının sosyal, ekonomik, politik alanları birbirine bağladığı, sosyal ilişkilerin ekonomik sonuçlar doğurduğu ve bunlardan etkilendiği ifade edilebilir(Grootaert, 1998: s. 4).

Sosyal sermaye kavramı, değişik disiplinlerde çok farklı tanımlar ile kullanılmıştır. James Coleman’a göre toplumsal eylemin tanımlanmasında ve açıklanmasında iki yaygın akım vardır. Birincisi, toplumsal normlar, kurallar ve yükümlülükler tarafından sosyalleşen ve kontrol edilen akım olarak ifade edilirken; ikincisi, menfaatçi bir aktör olarak görülür ve fayda arttırmayı hedeflemektedir(Coleman, 1988b: s.95). Coleman sosyal sermaye kavramını ifade ederken bu iki akımdan da unsurlar içeren bir kuramsal yönelimi savunmaktadır. Bu kuramsal yönelim, amaca yönelik eylem ilkesini kabul eder ve bu ilkenin toplumla olan bağı ve toplumsal örgütlenmenin gelişimini açıklar(Coleman, 1988b: s.95). İşte Coleman’ın bu kuramsal girişimde kullanılmak üzere ifade ettiği kavramsal araç “sosyal sermaye ”dir (Coleman, 1988b: s.96). Coleman’ın amacı, ekonomik sistemleri de kapsayan toplumsal sistemleri incelemek için rasyonel eylem ilkesini kullanarak toplumsal örgütlenmeleri de dikkate almaktır. Coleman tarafından sosyal sermaye kavramı bu bağlamda ele alınmıştır (Coleman, 1988b: s.97). Coleman, toplumsal yapının belli yönlerinin işlevi aktörlerin çıkarları için kullanılmasına fırsat yaratan kavramın sosyal sermaye olduğunu ifade etmektedir (Coleman, 1988b: s.101).

Toplumda ilişki içerisinde bulunan bireylerin, aktörlerin oluşturduğu ağlar sonucu ortaya çıkan daha küçük yapılardır. Örneğin; aile, sınıf, dernek, kabile vb. bu küçük toplumsal yapıların her birinin yapı taşları, değerleri, unsurları, iletişim ve ilişki şekilleri kendilerine özgüdür. Ancak aynı zamanda da toplumsal olmanın gerekliliği olarak birbirleriyle ilişki halindedirler. Bundan dolayı bir grup üyesi olan aktörün sahip olduğu sosyal sermaye çarpan etkisi yaratmaktadır(Bourdieu, 1986: s.51). Bireylerin birbirlerine güven duydukları, güvene dayalı sosyal ilişkiler dolayısıyla oluşturduğu ağlar aracılığıyla bir araya gelmeleri, bireylerin iş yapabilme

kapasitelerini artırmaktadır. Bireyler işbirliğine dayalı ve dayanışma içerisinde güvene dayalı ağlar kurulduğunda suçun azalacağı, bireyler yönetime daha kolay katılarak karar alma süreçlerinde yer alınabilecektir. Dolayısıyla sosyal sermaye, bireylerin güvene dayalı etkileşime girmelerinde, toplumsal normların geliştirilmesinde ve bireylerin yönetim sürecine katılmalarında rol üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal sermayenin hayat bulması ve bireylere fayda sağlaması adına güvene dayalı gruplar ve ağlar oluşması ve etkileşim içinde bulunmaları kilit rol oynamaktadır.

Sosyal ağlar içerisinde güvenin esas alındığı dayanışma sonucunda mühim olan toplulukların ya da toplumun kolektif eylem ve işbirliği içerisinde sorun çözümüne katkıda bulunulmasıdır. Pierre Bourdieu'ya göre “sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla ya da bir gruba üyelikle bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitenin sahip olduğu sermayenin desteğini sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir”(Bourdieu, 1986: s.51). Toplumsal hayat içerisinde bireyler bir arada yaşamının gerektirdiği norm ve değerlere, müeyyidelere tabidirler. Sosyal hayatın parçası olan grup ve örgütler diğer ifadeyle sivil toplum da toplumsal hayatı düzenleyen kurallar bütününe tabidir(Gök, 2015: s. 660).

Sosyal sermaye, güven, karşılıklılık, ortak değerler ve kurumlara dayalı sosyal bir olgudur; gruplar bünyesinde veya gruplar arasında işbirliğini ilerleten ortak eylem için altyapı oluşturan ve fayda sağlayan ağlar için kapasiteyi artırmaktadır. Sosyal ilişkilerin, bir gruba ait olmanın toplumsal yapı içerisinde tanınırlığı arttırdığı kabul edilir. Bir grubun üyesi olmak sadece duygusal destek açısından değil aynı zamanda belli kaynaklara ulaşımı da kolaylaştırması açısından önem taşır (Lin, 1999: 31). Özellikle sivil toplumda bireysel çıkardan ziyade toplumsal faydanın esas alındığı normlar benimsenir. Dolayısıyla normların yerine getirilmesinde sosyal sermayenin en önemli unsuru olan güvenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır(Gök, 2015: s. 660). Sosyal sermaye, bireylerin kendilerini yenileyebildikleri, sorumluluk alındığı, empatikurulabilmesini sağladığı moral bir kaynaktır(Akkaş ve Tekir, 2013: s.83). Karşılıklı yardımlaşma, birbirine güven, karşılıklı normlar sayesinde oluşan ağ bağlar, ortak normları geliştirirken eşitlik ve

özgürlük pekiştirilirken, birlikte güven içerisinde yaşamının sonucunda suç oranlarında azalma görülmektedir.

Putnam'a göre, daha hızlı ekonomik kalkınmayı, daha iyi okulları, daha az suç ve daha etkili bir yönetimi ifade eden sivil katılım ve sosyal bağlardır. Diğer bir ifadeyle Putnam, tüm bu kavramları içeren, daha anlaşılır kılınması için ortak bir çerçeve sunan sosyal sermaye kavramını ortaya koymaktadır(Putnam, 1995: s.2). Bu bağlamda sosyal sermaye, sosyal organizasyonun karşılıklı yarar için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi özelliklerini ifade eder(Putnam, 1995: s.2).

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada; güven ve karşılıklı tanınmaya dayalı, bağlı olduğu grubun sağladığı sosyal ağlar aracılığıyla elde edilen kaynakları ifade eden sosyal sermaye tanımı benimsenmiştir. Bireyler güvene dayalı olarak içinde yer aldıkları sosyal ağlar vasıtasıyla çeşitli imkânlarla, önceliklere ve belki de ayrıcalıklara sahip olabilir. İçinde bulunulan sosyal ağlarda kolektif faaliyetlerde işbirliği ve dayanışma içerisinde çalışarak toplumsal faydanın ortaya çıkmasına vesile olunabilir. Bu bağlamda ortaya çıkan sosyal sermaye bireyin gelecekte meyvesini toplayabileceği bir yatırım niteliğindedir.

1.2 SİVİL TOPLUM PROJELERİNİN SOSYAL SERMAYE KAVRAMI İLE İLİŞKİSİ

1.2.1 Sivil Toplum Projelerinin Sosyal Sermaye Üzerindeki Etkileri Konusunda Genel Bilgiler

Zayıf bir bireyi güçlü yapan sivil kuruluşlarla bir araya gelmektir. Ya siyasal yaşama doğrudan katılır ya da bireylerin işbirliğinin öğrenip kamusal yaşama aktarabilecekleri çeşitli kuruluşlara dâhil olunur(Fukuyama, 2001: s.11). Toplumun farklılıklarını temsil eden sivil toplum, bireylerin gelişmesine, iktidarı kontrol etmede, kamusal uzlaşmayı sağlamada rol oynamaktadır. Bireyler sivil toplum aracılığıyla sadece birer seçmen olmaktan çıkıp bilgi ve bilinç düzeylerinin arttırarak demokratik meşruiyeti olan temsilcilere dönüşürler(Akkaş ve Tekir, 2013:s. 158). Demokratik bir yönetimde devlet bireylerin özgürlük alanlarının korunmasını sağlar. Bu düzende toplum anarşist bir düzene evrilmiyorsa demek ki toplum kendi kendini

organize ediyor demektir. Dolayısıyla sivil toplum, devletin gücünü dengeleme ve devletin gücünden bireyi koruma görevi üstlenir(Fukuyama, 2001: s.11).

Tüm insanlık için gerekli olan demokratik değerler yerel düzeyden küresel düzeye oluşturulan ağlar aracılığıyla yayılmaktadır. Sivil ağlar, toplumun demokratikleşmesinde, kurumların yanlış işleyişlerinin önlenmesinde, hukukun üstünlüğünün temin edilmesinde, kitle iletişim araçlarıyla bireylerin bilinçlenmesinde rol oynamaktadır(Akkaş ve Tekir, 2013:s. 158). Devlet ile birey arasındaki köprü vazifesi gören sivil toplum ise sosyal sermaye için kaynak teşkil etmektedir. Putnam, sosyal sermayenin sivil katılım ağlarına yol açarak toplumsal işbirliğini pekiştirdiğini (Putnam 1995: s.2) belirtirken; Coleman sosyal sermayenin topluluklar arasındaki resmi ve gayri resmi organizasyonlar olduğunu (Coleman, 1988: s.392) işaret ederken sosyal sermayenin sivil toplum ile olan güçlü bağına vurgu yapmıştır.

Modernleşmenin ve teknolojik gelişmenin bireyi yalnızlaştırdığı bir ortamda bireyler sivil toplum aracılığıyla oluşan sivil ağlar sayesinde birlikte güç kazanır aynı zamanda da güvene dayalı ilişkiler yaratılabilir. Bu bağlamda birbirine güvenen ve işbirliği içinde olan yani sosyal sermayesi güçlü bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu sivil ağlar aracılığıyla sivil toplum oluşmakta ve dolayısıyla da demokratik bir toplum için adım atılmaktadır. Putnam İtalya'nın bölgesel yönetimleri arasındaki farklılıklar üzerine yaptığı çalışmasında, kâğıt üzerinde birbirinden farksız görünen yönetimlerin aslında yönetim kalitesi açısından ne kadar farklı olduğu ortaya konulmuştur. Putnam çalışmasında uzun süreli yönetim kalitesinin sivil katılım gelenekleriyle belirlendiğini ifade etmiştir(Putnam, 1995: s. 2). İtalya bölgesel yönetimlerinden başarılı bir bölgenin ayırt edici özellikleri arasında seçimlere katılım, gazete okuyuculuğu, koro toplulukları, futbol kulüplerine üyelik gibi özellikler yer almaktadır. Dolayısıyla tüm bu örgütlü karşılıklılık ve sivil katılım ağları sosyo-ekonomik modernleşmenin bir önkoşulu olarak kabul edilmiştir(Putnam, 1995: s. 2).

Sosyal sermaye, işbirliği ve karşılıklı kazanç için işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi toplumsal örgütlenmeye vurgu yapmaktadır(Putnam, 1995: s. 2). Sosyal sermaye stokunun var olduğu toplumlarda

sivil katılım ağıları sosyal güvenin ortaya çıkmasını sağlar. Böylelikle işbirliği ve iletişimi artırır, ekonomik ve politik pazarlıklar sonucu görülen fırsatçılık azalır(Putnam, 1995: s. 2).

AB, bütünleşme sürecini tamamlayabilmek adına üyeler arasında gelişmişlik farklılıklarını gidermek amacıyla üye devletlere; üyeliğe hazır hale gelebilmelerini desteklemek, AB müktesebatına uyumlarını kolaylaştırmak adına aday ülkelere mali yardımlar sunulmaktadır. Aday ülkelere sunulan mali yardımların amacı, aday ülkenin mevcut kurumsal altyapısının AB standartlarına yakınlaştırılması ve uyumlaştırılması, AB norm ve değerlerinin aday ülke toplumları tarafından benimsenebilmesidir.

AB'nin aday ülkelere yaptığı mali yardımların temel amacı, aday ülkenin AB'ye üye olma yolunda ihtiyaç ve önceliklerine hizmet eden projelerin desteklenmesidir. Projeler aracılığıyla kullanılan fonlar siyasi kriterlere yönelik reformlar ile AB müktesebatına uyumu ve bu uyum için gerekli idari kapasite oluşturulmasını hedefler. Sosyal uyumun sağlanması bağlamında bölgesel kalkınma, sınır ötesi işbirliği, tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik projeler mali yardımda önemli pay sahibidir. AB'nin sivil topluma desteği, Türkiye'ye yapılan mali yardımın önemli bir önceliğidir. AB'nin sivil topluma yönelik desteğinin amaçları; sivil toplumun demokratik karar verme süreçlerine katılımı arttırmak, temel haklar kültürünü geliştirmek, Türkiye ile AB sivil toplumları arasındaki diyalogu güçlendirmektir(AB'nin Sivil Topluma Desteği/ Avrupa.info.tr).

AB uyum çalışmaları kapsamında merkezi kurumların uyguladığı makro projelere sivil toplum kuruluşları, belediye, odalar vb gibi kuruluşların katılımı için uygulanan yöntem hibe programları olarak adlandırılmaktadır. Hibe, belirli bir üst düzey politikaya yönelik projelerin gerçekleştirilmesi için sağlanan geri ödemesiz kaynaktır. Hibe sağlayan kuruluş, bağışçıdan farklı olarak verdiği fon karşılığında hibeye hak kazanan kuruluşun proje teklifinde taahhüt ettiği tüm çıktılarını gerçekleştirip gerçekleştirmediğini izler. AB, üye ve aday ülkelere yaptığı mali yardımın bir kısmını devletlere sunarken bir kısmını da hibe programları aracılığıyla sivil toplum kuruluşlarına, üniversitelere, yerel yönetimlere sunmaktadır. Türkiye'nin AB yolculuğunun sivil toplum üzerinde önemli etkilerinin olduğu alanlardan birinin de

kaynak yaratma olduğu kabul edilmektedir. AB mali yardımları Türkiye’deki sivil toplumu güçlendirip kurumsal olarak gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreçte kullanılan araçlar ise proje oluşturma ve uygulama, fon yaratma, iletişim, insan kaynakları ve halkla ilişkiler gibi kapasiteleri arttırmaktır(Alemdar ve Çorbacıoğlu, s.4).

AB için, Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi sadece düşünce, ifade, örgütlenme özgürlüğü gibi temel hakların yaşanması için desteklendiğı anlamına gelmiyor. AB için Türkiye’deki sivil toplum aynı zamanda AB devletleri ile Türkiye arasında sağlıklı bir diyalogun da sağlanması için gerekli görülmektedir. Sivil toplumun, Avrupa Birliği tarafından önemsenen diğer özelliğı ise, bilgi kaynağı konusunda alternatif sunmasıdır. Örneğın toplumsal bir olayda devletin kayıtları ile ilgili sivil toplum kuruluşu kayıtları arasında kıyaslama yapılma ve bilgiye ulaşılma imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye-AB ilişkileri açısından sivil toplum hem Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşılaması yani temel demokratikleşme adımlarını atması bakımından, hem de, AB’ye devletin yanı sıra farklı bir muhatap olması nedeniyle önemlidir(Alemdar ve Çorbacıoğlu, s.5).

AB uyum sürecinin sadece kurumsal ve idari düzeyde kalmaması, sosyo-kültürel bağlamda toplum tarafından uygulanabilmesi, benimsenmesi, uyum sürecine bireylerin de dâhil olması adına hibe projeler önemli rol oynamaktadır. Hibe projeler aracılığı ile toplumun farklı kesimleri, kuruluşları bir araya gelerek yeni ilişki ağları ortaya çıkarmaktadır. Proje hedefleri hayata geçirilmeye çalışılırken AB norm ve değerleri toplumun sahip olduğı süregelen norm ve değerlerle özdeşleşerek, zaman zaman devinim ve dönüşüme tabi olarak yeni normlara dönüşmektedir. Kurulan yeni sosyal ağlar aracılığı ile toplumsal normlar şekillenmekte, yenilenmekte, zenginleşmektedir. Böylelikle projeler aracılığı ile oluşan sosyal ağlar sosyal sermaye oluşumuna ortam hazırlamaktadır. Gerek proje katılımcıları arasında gerekse proje faaliyetleri sonucunda katılımcıların edindiğı kazanımlarla sosyal sermaye ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermaye toplumda kişilerin kendilerini yeniden ürettikleri moral bir kaynaktır. Bireylerin empati kurmaları, sorumluluk almaları, adil davranmaları, hukuku gözetmeleri ve hakkını aramaları gibi tutum ve davranışların kaynağı sosyal sermayedir. Bireylerin birbirleriyle yardımlaşmalarının, birlikte ve

dayanışma içinde hareket edebilmelerinin kaynağını oluşturarak birbirlerinin tanımakta, sorumluluk içinde yaşadıklarından dolayı da suç işleme oranlarında azalma, kişisel ve genel güvende artış görülmektedir (Akkaş ve Tekir, 2013: s.83).

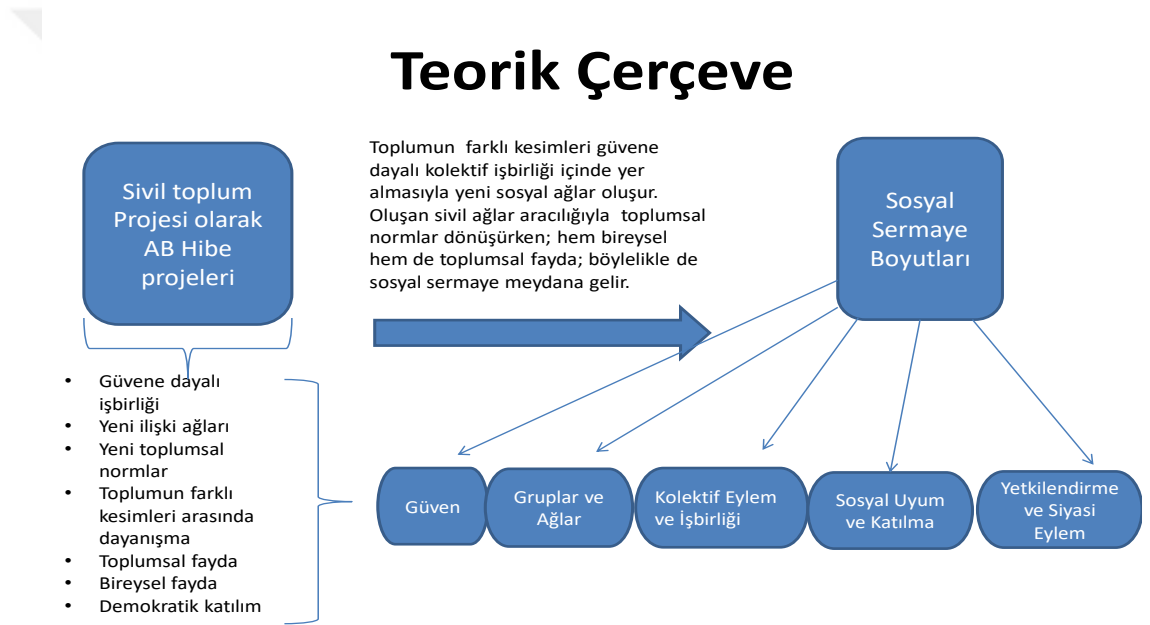
1.2.2 Sivil Toplum Projeleri ile Sosyal Sermaye Arasında İlişkiler: Teorik Çerçeve

Sosyal sermaye, en yalın haliyle bireylerin ilişkilerinin kullanılarak tedarik edilebilecek bilgi, fikir, destek vb kaynaklara ulaşmayı ifade etmektedir. Bilgi, fikir gibi kaynaklar sermayeyi teşvik eder(Grootaert, Narayanvd, 2004: s.3). Ancak buradaki sermaye fiziksel olan sermayeden yani herhangi bir araç, teknoloji vb kaynaktan farklı olarak sosyaldır. Dolayısıyla bu kaynaklara ilişkiler aracılığıyla erişilebilir ve bu ilişki ağları kilit rol oynamamaktadır(Grootaert, Narayanvd, 2004: s.3). Diğer açıdan sosyal sermaye ise; bireyin çeşitli sivil toplum örgütlerine, gayri resmi ağlara katılımıyla ilgilidir. Komşularla ilişkiler, siyasi partilere katılma, çevre örgütlerine dâhil olma gibi belli topluluk üyeleri ile etkileşim sonucu ortaya çıkan kaynakları ifade etmek için sosyal sermayeye başvurulur(Grootaert, Narayanvd, 2004: s.3). Sosyal sermayenin bu iki açıdan ele alınması birlikte değerlendirildiğinde sosyal sermayenin çeşitli boyutlar içerdiği görülmektedir. Literatürde genellikle, sosyal sermayenin ağlar, normlar ve güven unsurları çerçevesinde değerlendirildiği göz önüne alındığında, bu tez çalışmasında sosyal sermaye boyutları bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Sosyal sermaye kavramının unsurları, çeşitleri ve sivil toplum projeleri ile ilişkisi düşünüldüğünde sosyal sermayenin, güvene dayalı ağ ilişkileri kapsamında geliştirdiği norm ve değerler ışığında “kolektif eylemi” ve “işbirliğini” daha çok teşvik ettiği, böylelikle daha fazla sosyal sermayenin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu bağlamda işbirliği ve dayanışma içerisinde kolektif hareket edebilme kabiliyeti kazanan bireyler, sivil toplum kuruluşlarına, yerel örgütlere daha kolay katılım sağlayarak hem bireysel hem toplumsal konularda daha kolay çözüme ulaşabilmekte, toplum içerisinde sosyal uyum sağlanarak işbirliği ve dayanışma yaygınlaşmaktadır.

Sivil örgütlerde kolektif hareket kabiliyeti kazanan bireylerin oluşturduğu toplumlarda yönetimin denetlenmesi, taleplerin iletilmesi kolaylaşmaktadır. Tüm bu tartışmalar aslında sosyal sermayenin farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye ne sadece güven, ne sadece kolektif şekilde faaliyetlerde bulunmak ne de sadece güven karşılığında elde edilen ekonomik çıktılardır. Sosyal sermaye kavramı pek çok boyutun bir araya gelmesiyle ortaya çıkan, disiplinler arası bir kavramdır. Bundan dolayı da tez çalışmasında sosyal sermaye kavramı ağlar, güven, kolektif eylem, sosyal uyum ve yetkilendirme boyutları bağlamında ele alınmaktadır.

Şekil 1: Teorik Çerçeve

Tez çalışmasında bir sivil toplum projesi olarak ele alınan AB hibe projeleri, içerdikleri unsurlarla sosyal sermaye boyutlarının ortaya çıkmasına ortam yaratmaktadır. Üniversite, belediye, sivil toplum örgütleri gibi toplumun farklı kesimlerinin kapsayan kurum ve kuruluşlar, güvene dayanan dayanışma ve işbirliği sayesinde bir AB hibe projesi sürecine dahil olurlar. Toplumun farklı kesimleri arasında oluşan dayanışma sayesinde yeni ilişki ağları, yeni sosyal ağlar ortaya çıkar. Oluşan yeni ağ ilişkileri hem bireysel fayda sağlarken, tüm sivil toplum projelerinin toplumsal meselelere parmak bastığı gibi, hibe projeler aracılığıyla oluşan yeni toplumsal normlar sayesinde toplumsal fayda da meydana gelir.ve yine her türlü sivil

toplum örgütlenmesinde yer almanın demokratik katılımı sağlaması sonucu sivil ve demokratik katılım artar. Görüldüğü gibi hibe projelerinin yarattığı ağ ilişkileri vesilesiyle sosyal sermaye ve boyutları meydana gelmektedir. Çünkü sosyal sermaye ne sadece güven, ne sadece ağ ilişkileridir; güven, sosyal ağ, kolektif eylem, işbirliği ve dayanışma gibi çok boyutlu bir kavramdır. Dolayısıyla tez çalışmasında da sosyal sermaye ve hibe proje ilişkileri bu boyutlar kapsamında ele alınmaktadır.

Sosyal sermayenin gruplar ve ağlar boyutu, bireylerin kaynaklara ulaşmak, işbirliği yapabilmek, ortak hedeflere erişebilmeyi ifade ederken; topluluklar içerisinde kendiliğinden ortaya çıkarak bilgi ve kaynak alışverişine ortam yaratmaktadır. Bilgi ve kaynakların kullanılması için işbirliği, koordinasyon ve karşılıklı fayda amacıyla gruplar ve ağlardan yararlanılır(Dudwick vd, 2006: s.12). Burada ifade edilen ağlar akrabalık, arkadaşlık gibi çevresel faktörlerle şekillenir. Gruplar ve ağlar boyutunun kapsadığı diğer bir ağ türü ise sivil toplum ilişkileri yoluyla ortaya çıkar. Bu tür ağlar genellikle grup üyelerinin ortak hedeflerine ulaşmak amacıyla yaptıkları işbirliğinin kurallarını, norm ve değerlerini belirler(Dudwick vd, 2006: s.12). Putnam, sosyal bağların en kolay ve yaygın görülebildiği alanların nicel kanıtları olarak okul-aile birliklerini, sendikaları, yerel örgütleri göstermektedir. Sosyal sermayenin en temel biçimi ise aile, ikincil düzeyde ise komşuluk bağları olarak ele alınmıştır(Putnam, 1995: s.7). Putnam, Amerika’da sivil katılımın düşüşünü araştırdığı bir çalışmada, sivil katılımın düşmesine paralel olarak komşuluk bağlarının zayıfladığını ve başkalarına karşı duyulan güvenin azaldığını tespit etmiştir(Putnam, 1995: s. 8).

Sosyal sermayenin güven boyutu, bireylerin sosyal ağları içinde yer alan akraba, arkadaş, iş arkadaşı, hizmet sağlayıcılar vb gibi tüm diğer kişilere güven duymalarını ya da en azından zarar gelmeyeceğini bilmelerini ifade eder(Dudwick vd, 2006: s. 16). Güven, karşılıklılık, dayanışma, işbirliği, paylaşım gibi normlar ve değerler sosyal ağlar sonucunda ortaya çıkar. Ağlar aracılığıyla kurulan toplumsal dayanışma ve bütünleşme de sivil toplumun temelini meydana getirmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye ile sivil toplumun kol kola ilerlediği ifade edilebilir(Gök, 2015: s.656).

Ortak norm ve değerleri benimseyen, birbirine güvenen, işbirliği ve dayanışma içerisinde yaşayan toplulukların sosyal sermayeleri de bu doğrultuda artacaktır.

Çünkü tüm bu unsurlar bir araya gelerek dayanışma, işbirliği, güven içerisinde ortak normların benimsendiği sosyal ağlar aracılığıyla oluşan sivil toplumda yeni ağlar meydana gelecek, böylelikle bireyler arasında daha çok işbirliği ve dayanışma sonucu sosyal sermaye olarak ifade edilebilecek karşılıklı fayda içeren ilişkiler ortaya çıkacaktır. Böylelikle kolektif eylem boyutu ve işbirliği sayesinde sosyal sermayenin güven boyutu ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Kolektif eylem ve işbirliği kapsamında bireylerin ortak projelerde veya ortak sorunlarda nasıl ve ne kadar birlikte çalışılabileceği üzerinde durulur.

Sivil toplum, ortak amaçlar için işbirliği yapılarak katılımcıların sosyal ilişki geliştirip toplumla bütünleşmesine yol açtığı için sosyal sermaye açısından önemli bir etkiye sahiptir(Aslan, 2012: s.53). Sosyal sermaye stokunun fazla olduğu toplumların çeşitli ayırt edici özellikleri mevcuttur. Öncelikle, sivil katılım, sosyal normların karşılıklılığını ve sosyal güvenin ortaya çıkmasını teşvik eder. Bu ağlar aracılığıyla iletişim kolaylaşır, sivil katılım ağları işbirliği ve kolektif eylem için yol haritası oluşturur. Etkileşim ağları, katılımcıların toplumdaki bireylerin “ben olarak değil “biz” olarak benimsemelerine ortam yaratarak kolektif fayda için katılımcıları teşvik eder(Putnam, 1995: s.2). Bu ıkarımlar doğrultusunda Putnam’a göre, sosyal bağlar ve sivil katılımıla şekillenen sosyal sermaye teorisi kamusal yaşamı ve özel beklentileri şekillendirmektedir.

Sosyal sermayenin sosyal uyum ve katılma boyutu ise sosyal bağların topluluk üyelerini dâhil etme ve dışlama potansiyellerini içermektedir. Bu boyutta düğün, cenaze vb gibi topluluk faaliyetlerinde dayanışmayı arttıran, kolektif bilinci geliştiren faaliyetler ele alınır(Dudwickvd, 2006: s. 22). Katılım sayesinde bireyler sosyal bağlantılar kurarak kişisel ihtiyaçlar daha kolay ve daha etkin şekilde giderilebilir, içinde bulunulan ağlar sayesinde oluşan güven aracılığıyla hem bireysel hem de kolektif olarak kamusal alanda fayda ortaya çıkabilir. Dolayısıyla sivil topluma katılım bireylere özel alan ile kamusal alan arasında bağlantı kurabilecek ve hareket alanı bulunabilecek fırsatlar sunmaktadır(Gök, 2015: s. 661).

Sosyal sermayenin yetkilendirme ve siyasi eylem boyutu şeklinde tabir edilen boyutta ise; kişisel etkinliği, ağ ve grup üyelerinin hem yerel olayları hem de daha geniş siyasi sonuçları etkileme kapasitesi öne çıkmaktadır. Aynı zamanda din, etnik kimlik, cinsiyet gibi faktörlerle sosyal bölünmeler olup olmadığı ele alınır(Dudwickvd, 2006: s. 25). Putnam’a göre sivil toplum, üyelerine işbirliği, dayanışma, kamu yararı, katılım fikirlerini aşılırken işbirliği içinde çalışma ve kolektif biçimde hareket etme, katılımcı demokrasinin iyi işlemesi gibi imkânlar sunar(Gök, 2015: s. 661). Sivil toplumun kapsadığı sosyal ağlar ve normlar aracılığıyla sosyal sermaye de siyasal katılımı, demokratik yönetimi kolaylaştırmaktadır. Sivil toplum, bireyler arasında iletişimi kolaylaştırarak geliştirir, sorunlara daha kolay tepki verebilmeyi, yönetimden sorunlara çözüm talep etmeye olanak sağlarken dolayısıyla daha demokratik bir yönetime katkı sunar(Aslan, 2012: s.53).

Sivil topluma katılım sosyal güvenin artması, normların yerleşmesi, vatandaşlık bilincinin gelişerek kamusal fayda için ortak amaçları harekete geçirerek sosyal ağları yaratmaktadır. Böylelikle sivil toplum, yerel örgütler, gönüllü örgütler vb sosyal sermayenin en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu örgütlenme sayesinde sosyal bütünleşme ve siyasal katılım daha kolay sağlanır. Oluşan ağlar sayesinde etkileşim artarken yabancılaşma ve bireysel bölünmeler önlenmiş olur(Aslan, 2012: s.53). Açıklanmaya çalışıldığı gibi sivil toplum ile sosyal sermayenin boyutları arasında karşılıklı ve iç içe geçmiş bir durum söz konusudur. Tez çalışması kapsamında da yapılan alan araştırması ile sivil toplum projeleri ile sosyal sermayenin birbirini doğuran, birbirine alan açan ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır.

Özetle, bu tez kapsamında sosyal sermayenin beş boyutu esas alınmaktadır. Beş boyut, teorik olarak yukarıda sunulmuş ve sivil toplum projeleri-sosyal sermaye ilişkisi kapsamında yapılan ampirik çalışma için hipotezler bu kapsamda oluşturulmuştur.

Tez çalışmasının ana hipotezi, “*AB hibe Projeleri katılımcılar arasında sosyal sermaye yaratmaktadır.*” Bu hipotezin doğrulanması amacıyla yapılmış alan araştırması aracılığıyla sosyal sermayenin yukarıda açıklanmaya çalışılmış boyutları

irdelenmiş ve her boyut için farklı değişken kullanılarak sosyal sermaye boyutları araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda sosyal sermaye boyutları paralelinde ortaya konulan tez çalışmasının hipotezleri şu şekilde sıralanabilir:

- Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.
- Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.
- Proje katılımcıları komşu ve arkadaşlarıyla yardımlaşma içindedirler.
- Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.
- Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.
- Mahalledeki farklılıklar, proje katılımcıları için sosyal uyumaçısından risk oluşturmaz.
- Proje katılımcıları bireysel aktivitelerine kendileri karar verir.

1.3 SİVİL TOPLUM PROJESİ ÖRNEĞİ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ HİBE PROJELERİ

1.3.1 Avrupa Birliği Hibe Projeleri İle İlgili Genel Bilgiler

28 üyeli Avrupa Birliği (AB), insan hakları ve pazar ekonomisi konusunda ortak değerleri paylaşan ülkelerden oluşmaktadır. Gerek bu ülkelerin iç ekonomik ve sosyal gelişmelerine destek olmak gerekse ülkelerarası gelişmişlik düzeyini dengelemek amacıyla hibe ya da kredi şeklindeki çeşitli mali araçlar halinde önemli miktarlarda kaynak harcamaktadır.

Birlik, yalnız kendi üye devletlerine mali yardım yapmaz, aynı zamanda aday ülkelere de özellikle bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmalarında yardımcı olmak için mali yardım yapmaktadır. AB, katılım öncesi fonları ile aday ülkelere ve potansiyel aday ülkelere mali destek vererek, söz konusu ülkelerin katılım sürecine destek olmakta ve Avrupa Birliği ile aralarındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlamaktadır(Efe, 2017: s.222).

Bunların yanı sıra, AB'ye üye olmak için başvuran ve resmi olarak adaylığı tanınmış ülkelere de özel mali destekler verilmektedir. 1999 yılı Helsinki Zirvesinde adaylık statüsü kazanan Türkiye ile birlikte mevcut adaylar katılım öncesi yardım adı verilen artırılmış bir mali yardımdan faydalanmaktadır. Ayrıca henüz adaylık statüsü kazanmamış olup Avrupa'da yer alan ve adaylığı çok kısa vadede muhtemel görülen potansiyel aday ülkeler de aynı mali yardım kapsamına girmektedir. Söz konusu yardımlar, ülkelere AB üyeliği sürecinde AB müktesebatına uyum ve uygulama yönünde ülke tarafından alınması gereken siyasi, ekonomik, yasal ve idari tedbirler için mali kaynak sunmaktadır (TR. AB Mali İşbirliği, ab.gov.tr).

1.3.1.1 Doğrudan Fonlar

Doğrudan fonlama sermayesinin dağıtımı Avrupa kurumları tarafından idare edilmektedir. Avrupa Birliği sistemi içerisinde iki çeşit doğrudan fonlama yer almaktadır:

Hibeler, AB politikaları ile ilgili olan spesifik projeler için verilir. Eğer bir işletme veya iş yönetiliyorsa veya ilgili bir örgüt hibeler için başvurabilir. Sözleşmeler, çalışma, eğitim, konferanslar veya ekipmanların işlemleri için gerekli olan işler veya mallar, hizmetleri satın almak için AB kurumları tarafından idare edilir.

1.3.1.2 Dolaylı Fonlar

“Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları şemsiyesinin altında beş büyük fon olarak konumlandırılmıştır. Dolaylı fonlar, ulusal ve bölgesel otoriteler tarafından yönetilmektedir.

1.3.1.2.1 Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları

Avrupa 2020 stratejisi hedefleri doğrultusunda beş temel fon, AB ülkelerindeki ekonomik kalkınmayı desteklemek için birlikte çalışır:

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
- Avrupa sosyal Fonu

- Uyum Fonu
- Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu
- Avrupa Denizcilik ve Su Ürünleri Fonu

1.3.1.2.2 Avrupa Birliği Dayanışma Fonu

Büyük ve doğal afetlere çözüm bulmak ve Avrupa'daki felaket bölgelerine karşı Avrupa'daki dayanışmayı tesis etmek için kurulmuştur. Fon, 2002 yılı yaz döneminde Orta Avrupa'da meydana gelen sel felaketlerine reaksiyon olarak oluşturulmuştur. O günden bu yana seller, orman yangınları, depremler, fırtınalar ve kuraklığı içeren 80 afet için kullanıldı. 24 farklı Avrupa ülkesi 5 milyar Euro üzerinde bir miktarla desteklendi([www.ec.europa.eu/EU SolidarityFund](http://www.ec.europa.eu/EU_SolidarityFund)).

1.3.1.2.3 Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA)

IPA, AB'nin genişleme politikası kapsamında yer alan ülkelerde mali ve teknik yardımlarla reformları destekleyici bir araçtır. IPA fonları, katılım süreci boyunca ülkelerin kapasitelerini oluşturuyor ve bölgedeki ilerici ve olumlu gelişmelere neden olmaktadır.

1 Ocak 2007'de katılım öncesi fonlarla ilgili önemli bir politika reformu yapıldı. Bu reformun en görünür etkisi, pek çok AB programı ve finansal enstrümanı (PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için mali araç) yerini tek bir enstrüman ve yasal çerçevesi olan IPA'ya bırakmıştır(www.ec.europa.eu/How_IPA_Works). IPA'nın yasal çerçevesi 17 Temmuz 2006 tarihli ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ve Komisyon yönetmeliği 80/2010 ve Komisyon tüzüğü ile değiştirilen 718/2007 sayılı Komisyon tüzüğünde yer alan uygulama hükümleri uyarınca kurulmuştur(www.ec.europa.eu/How_IPA_Works).

IPA II düzenlemesi 16 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren geriye dönük olarak uygulanmasına karar verilmiştir. IPA II yönetmeliği, 2 Mayıs 2014 tarihinde Komisyon tarafından kabul edilen IPA II Uygulama Tüzüğü ile birlikte, tüm dış eylem araçları için basitleştirilmiş ve uyumlu

hale getirilmiş uygulama kuralları ve prosedürleri olan Ortak Uygulama Tüzüğü ile tamamlanmaktadır ([www.ec.europa.eu/ Legal Basis](http://www.ec.europa.eu/LegalBasis))

2007-2013 periyodu için ayrılan IPA bütçesi 11,5 milyar Avro, 2014-2020 dönemi IPA bütçesi ise 11,7 milyar Avro olarak belirlenmiştir ([www.ec.europa.eu/ OverviewInstrumentforPre-accession Assistance](http://www.ec.europa.eu/OverviewInstrumentforPre-accessionAssistance)).

IPA 2007-2013 (IPA I) 5 farklı bileşenden oluşmuştur([www.ec.europa.eu/ IPA I](http://www.ec.europa.eu/IPA I)):

- Kurumsallaşmanın inşası ve geçiş için yardım
- Sınır ötesi işbirliği
- Bölgesel kalkınma
- İnsan hakları
- Kırsal kalkınma

IPA yararlanıcı ülkeleri 2 kategoriye ayrılmıştır:

- AB aday ülkeleri (Türkiye, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya)
- Batı Balkanlarda potansiyel aday ülkeler (Bosna Hersek, Kosova)

Faydalanıcılarla ortak olarak hazırlanan IPA II (2014- 2020) , katılım öncesi yardım sağlamak için yeni bir çerçeve belirlemektedir. IPA II'nin en önemli yeniliği stratejik odaklanmadır. Ülke strateji belgeleri, 7 yıllık dönem hedeflenerek her bir faydalanıcı için hazırlanmış spesifik strateji dokümanlardır. Bunlar yararlanıcıların kendi reform ve kalkınma gündemlerini entegre ederek daha güçlü bir sahiplenme yaratacaktır. Çok ülkeli bir strateji belgesi, bölgesel işbirliği için öncelikleri veya bölgesel işbirliğini işaret edecektir(www.ec.europa.eu/ IPA II). IPA II, önceden tanımlanmış sektörler çerçevesinde reformları hedeflemektedir. Bu sektörler demokrasi ve yönetim, hukukun üstünlüğü ya da büyüme ve rekabetçilik gibi genişleme stratejisiyle yakından ilgili alanları kapsamaktadır. Bu sektör yaklaşımı, belirli bir sektörün dönüştürülmesine yardımcı olacak yapısal reformları desteklemektedir(www.ec.europa.eu/ IPA II).

AB katılım öncesi fonları, hem genişleme ülkelerinin hem de AB'nin geleceği için sağlam bir yatırımdır. Faydalanıcıların ekonomik ve siyasi reform yapmalarına, AB üyeliği ile gelen hak ve yükümlülüklerle hazırlanmalarına yardımcı olur. Bu reformlar vatandaşlarına daha iyi fırsatlar sunmalı ve AB vatandaşlarının sahip olduğu eşit standartların geliştirilmesine izin verilmelidir. Katılım öncesi fonlar, AB'nin sürdürülebilir ekonomik toparlanma, enerji tedariki, ulaştırma, çevre ve iklim değişikliği gibi AB'nin kendi hedeflerine ulaşmasına da yardım etmektedir([www.ec.europa.eu/ Overview IPA](http://www.ec.europa.eu/Overview_IPA)).

IPA kapsamında yer alan ülkeler iki kategoriye ayrılmış olup, birinci kategoride aday ülke statüsündeki Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya, ikinci kategoride ise potansiyel aday ülke olarak değerlendirilen Arnavutluk, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ yer almaktadır(Güler dv, s.223).

IPA'nın beş bileşeni bulunmaktadır:

- Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma: Yararlanıcı ülkenin çeşitli Müktesebat başlıkları altında mevzuatı uygulamaya yönelik kurumsal kapasitesini geliştirmeyi hedeflemektedir.
- Bölgesel ve Sınırötesi İşbirliği: Yararlanıcı ülkenin diğer yararlanıcılar ile veya üye devletlerle bölgesel, bölgelerarası ve sınır ötesi işbirliği konularını desteklemeyi hedeflemektedir.
- Bölgesel Kalkınma: Aday ülkeyi üye olduktan sonra faydalanacağı “yapısal fonların” kullanımına hazırlamayı amaçlar. Bu bileşenin de üç alt bileşeni bulunmaktadır: Ulaştırma, çevre ve bölgesel rekabet edilebilirlik.
- İnsan Kaynaklarını Geliştirme: Aday ülkeyi Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde Avrupa Sosyal Fonu'nun kullanımına hazırlamayı hedeflemektedir. Bu bileşen kapsamında yürütülecek program ve projeler, istihdama erişim, sosyal içerme (*socialinclusion*), insan sermayesine yatırım (eğitim-sağlık) gibi alanlarda faaliyetleri desteklemeye yöneliktir.

- Kırsal Kalkınma: Tarım işletmelerine yatırımlar, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi konularına destek vermeye yöneliktir.

1.3.2. Türkiye & Avrupa Birliği Mali İşbirliği

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğu, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na başvurmasıyla başlamıştır. 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile Ortaklık Anlaşması hayata geçirilmiştir. 1970 yılında imzalanıp 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile AET işe Türkiye arasında Gümrük Birliğinin tesis edilmesi için öngörülen 22 yıllık geçiş dönemi başlamıştır.

31 Aralık 1995 tarihiyle birlikte Türkiye AB bütünleşmesinde öngörülen 22 yıllık süre sona ermiş; 1996 yılında Türkiye AB arasında, sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerini kapsayan Gümrük Birliği tesis edilmiştir (AB ve Üyelik Sürecimiz Temel Bilgiler Kitabı, 2018: s.45). AB'nin 1997 Lüksemburg Zirvesi sonucunda, Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladıkları düşünülen 6 aday ülke (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ile katılım müzakerelerinin Nisan 1998'de başlatılması; diğer 5 aday ülkenin (Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Litvanya ve Letonya) ise, öncelikle müzakerelere ve tam üyeliğe hazırlık sürecinden geçirilmeleri uygun görülmüştür. Türkiye ise bu sürecin dışında bırakılmıştır. Zirvede Türkiye'ye AB'ye katılmaya ehil görülmüş olmasına karşın aday ülke statüsü verilmemiş ve katılım stratejisi içine alınmamıştır (Güler vd, s.224). 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye adaylığı kabul edilmeyince taraflar arasında 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar gergin ve karşılıklı güvensiz bir ortam oluşmuştur. Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanmasıyla birlikte bu yardımların niteliği değişmiştir (Güler vd, s.224). 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakereleri başlamıştır.

1.3.2.1 Türkiye'ye Yapılan AB Mali Yardım Tarihi Süreci

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik mali desteği, taraflar arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Topluluk, Ortaklık Anlaşması gereğince, Türkiye ekonomisinin hızla kalkınmasına katkıda

bulunmak ve Türkiye'nin "Ortaklık İlişkisi"nden doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmesine destek olmak amacıyla, Türkiye'ye mali yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir.

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihten günümüze kadar geçen süre içinde, Topluluğun Türkiye'ye sağladığı mali yardımların yapısı ve kullanım şeklinde değişiklikler olmuştur. Bunun nedenleri, AB'nin üçüncü ülkelere yönelik mali yardım mekanizmalarının değişmesi (*mali protokoller sisteminin zaman içinde, proje temelinde kredi-hibe sistemine dönüşmesi*) ve Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimine bağlı olarak (*Gümrük Birliği, Türkiye'nin adayülkeler kapsamına alınması*) oluşan yeni ortamdır(www.corluts.go.org.tr/abmalıyardım).

AB kaynaklı mali yardımların yapıları ve kapsadıkları dönemler itibariyle, "üç başlık" altında incelenmesi doğru olacaktır. Buna göre;

*Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1964 yılından, 1996 yılında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'ne kadar olan dönem "birinci dönem";

*1996-2000 yılları arasındaki dönem "ikinci dönem";

*Türkiye'nin adaylık statüsünün teyid edildiği Helsinki Zirvesi'ni takiben, 2000 yılından itibaren başlayan dönem ise "üçüncü dönem" olarak ele alınacaktır(www.corluts.go.org.tr/abmalıyardım):

Birinci Dönem(1964–1995): 1963 tarihli Türkiye-Avrupa Topluluğu(AT) Ortaklık Anlaşmasından 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği'ne kadar geçen süre Türkiye'nin mali yardımlardan mali protokoller aracılığıyla yararlandığı bir dönemdir. Bu dönemde çoğu kredi niteliğinde toplam 1 milyar avro kullanılmıştır(www.ab.gov.tr/Türkiye-ABMali İşbirliği). Türkiye'nin AB ile ortaklık ilişkisinin başlangıcından Gümrük Birliği uygulamasına kadar olan dönemde, Türkiye'ye yönelik mali yardımlar esas olarak "Mali Protokoller" çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda üç tane Mali Protokol imzalanarak yürürlüğe koyulmuş; 1981 yılında parafe edilen Dördüncü Mali Protokol ise siyasi gerekçeler ve Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle, Topluluk Organlarının onayından geçirilemediğinden işletilememiştir. Mali Protokoller kapsamında, miktarları ve

kullanım koşulları belirlenen yardımlar, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kanalıyla Türkiye ekonomisine katkıda bulunacak yatırım projelerine tahsis edilmiştir(www.corlutsgo.org.tr/abmaliyardim).

İkinci Dönem(1996–1999): Gümrük Birliği Kararı olarak adlandırılan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda, AB tarafından açıklanan “Mali İşbirliği Deklarasyonu” ile Türkiye'ye verilen mali yardımların çerçevesi ve yapısı değişmiştir(www.corlutsgo.org.tr/abmaliyardim). Türkiye ile AT arasında bir Gümrük Birliği tesis edilmesinden adaylık statüsü kazanılan 1999 yılına kadar olan dönemde Gümrük Birliği'ne bağlı yeni ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yardımları içermektedir. Bu dönemde çoğu kredi şeklinde kullanılan toplam yardım 755,3 milyon avro tutarındadır([www.ab.gov.tr/Türkiye-ABMali İşbirliği](http://www.ab.gov.tr/Türkiye-ABMaliİşbirliği)).

Bununla birlikte, Türkiye 90'lı yıllarla beraber Avrupa-Akdeniz ortaklığı bünyesinde finanse edilen MEDA (MediterraneanEconomic Development Area) programı altındaki hibe nitelikli fonlardan yararlanmıştır. 1996–1999 dönemine yönelik MEDA-I Programı kapsamında destek sağlanan 55 proje için Türkiye'ye 376 milyon avro taahhüt edilmiştir. Bunun yanı sıra, Birlik üyesi olmayan Akdeniz ülkelerine Avrupa Yatırım Bankasından kredi sağlanması amacıyla oluşturulan EUROMED sistemi altında, Türkiye'ye 1997–1999 dönemi için 205 milyon avro tutarında kredi sağlanmıştır.

Üçüncü dönem(2000-...): AB'nin 1999 yılında gerçekleştirdiği Helsinki Zirvesi ile birlikte adaylık statüsü verilen Türkiye'ye aktarılan fonlar değişikliğe uğramış, Türkiye'ye verilecek mali yardımlar “Katılım Öncesi Stratejisi” doğrultusunda yönlendirilmiştir(Efe, 2017: s.227). Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla son bulmuş ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Son Dönem"e girilmiştir(www.ab.gov.tr/GümrükBirliği).

1999 yılında aday ülke konumuna gelen Türkiye, 2001[1] sonu itibarıyla hibe nitelikli fonlardan tek bir çerçeve altında yararlanmaya başlamıştır. Buna göre, Türkiye'ye adaylık sürecindeki yasal ve kurumsal düzenlemeleri yapabilmesi için projeler yoluyla yıllık 177 milyon avro verilmesi öngörülmüştür. 2002-2006

döneminde Türkiye yaklaşık 1,3 milyar avroluk fonu toplam 164 proje için kullanmıştır.

Avrupa Birliği bütçesi yedi yıllık bir dönemi kapsayan mali perspektifler itibari ile hazırlanmaktadır. AB'ye ilişkin fon ve hibe programları da, gerek katılım öncesi mali yardımlar, gerek yapısal fonlar, gerekse Topluluk programları olsun, bu bütçe dönemleri kapsamında yürütülmektedir.

2000-2006 bütçe döneminde Türkiye'nin kullandığı mali yardımlar, Avrupa Konseyi tarafından 2001 yılının Aralık ayında kabul edilen katılım öncesi mali yardım araçlarından oluşmaktadır. Bundan öncesinde ise Türkiye, Avrupa- Akdeniz ortaklığının temel mali uygulama aracı olan MEDA Programı'nın yararlanıcısı durumunda olmuştur. Türkiye'nin 1999'da aday ülke statüsüne geçmesiyle birlikte, Avrupa Birliği, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullarda yer alacağını belirterek 17 Aralık 2001 tarih ve 2500/2001 sayılı Konsey Tüzüğü (Çerçeve Anlaşma) ile Türkiye'ye yapılacak hibe niteliğindeki mali yardımları tek bir çerçeve altında toplamıştır. Böylece, 2002 mali yardım programıyla birlikte başlayan bu ikinci dönemde, Türkiye MEDA Çerçeve Programı'ndan çıkarılıp "Katılım Öncesi Mali Yardım" (IPA) programına alınarak, temel hedef olan AB'ye uyum perspektifinin geliştirilmesi yolunda hibe programları uygulamaya konmuştur(Güler vd, s.225). 2001 de onaylanan Çerçeve yönetmeliğe göre AB'nin her yıl yapacağı 177 milyon Euro tutarındaki hibe yardımının 127 milyonluk kısmı Akdeniz İşbirliği ve Yardım Fonundan (MEDA II) 45 milyonu sosyal ve ekonomik gelişmeyi desteklemek için yapılan yardım kaleminden ve 5 milyonu ise gümrük birliğini desteklemek amacıyla yapılan yardımdan gelecektir (Çokgezen ve Yıldırım, 2007: s.157).

1.3.3. Türkiye'nin Katıldığı AB Programları

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin onayı ile yürürlüğe girip, programa ilişkin teklif çağrılarını yayımlayan Komisyon Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Birlik programları, birlik politikaları ile ilgili kapsayacak şekilde AB üye ülkeleri ve aday ülkeler arasında işbirliğinin teşvik etmek üzere uygulanan faaliyetlerdir([www.ab.gov.tr/AB Programları Hibeleri](http://www.ab.gov.tr/AB_Programlari_Hibeleri)). Ekonomik ve

sosyal birliğini hedefleyen 28 ülkeden oluşan AB'de çeşitli alanlarda işbirliğini teşvik etmek ve ilgili alanlardaki uygulamaları yakınlaştırmak için çeşitli Birlik Programları bulunmaktadır. Üye ülkelerin hepsi için zorunlu olan bu Birlik Programlarının önemli bir bölümü aday ülkeler ve Balkan Ülkeleri gibi AB'nin yakın olduğu ülkelere de açık bulunmaktadır.

Türkiye de aday ülke sıfatı 26 Şubat 2002 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma" ile Programlara katılmaya başlamıştır ([www.ab.gov.tr/AB Programları Hibeleri](http://www.ab.gov.tr/AB_Programlari_Hibeleri)).

Türkiye'nin 2007- 2013 döneminde katıldığı programlar şu şekildedir:

- Eğitim ve Öğretim alanında Hayat boyu Öğrenme Programı,
- Gençlik faaliyetlerini destekleyen Gençlik Programı,
- Rekabetçilik ve Yenilik alanlarına destek sağlayan Rekabetçilik ve Yenilik Programı,
- Araştırma ve Teknolojik Yeniliklerin desteklenmesi için 7. Çerçeve Programı,
- Kültür faaliyetlerine destek sağlayan Kültür 2013 Programı,
- Avrupa Kültür Başkentleri Eylemi,
- Sosyal Politika alanında gerçekleştirilen Progress Programı,
- Gümrük alanındaki işbirliğini destekleyen Gümrükler 2013 Programı,
- Vergi alanındaki işbirliğini destekleyen Fiscalis 2013 Programı olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'nin 2014- 2020 yılları arasında katılım sağlayacağı programlar ise şu şekilde sıralanabilir([www.ab.gov.tr/AB Programları Hibeleri](http://www.ab.gov.tr/AB_Programlari_Hibeleri)):

Erasmus+ Programı:Birlik düzeyinde mesleki eğitim de dâhil olmak üzere eğitim ve öğretimde işbirliği, hareketlilik faaliyetleri, dönemsel ortaklıklar ve gençlik faaliyetlerini destekleyecektir.

Ufuk 2020 Programı:Bilimsel araştırmaların ve yenilikçilik faaliyetlerini yeni dönemde tek bir çatı altında toplayan Program, bilim insanlarının AB düzeyinde hareketliliğini de desteklemektedir.

İşletmelerin ve KOBİ'lerin Rekabet Edebilirliği (COSME) Programı: Yenilikçi girişimlerin ve fikirlerin ihtiyaç duyduğu finansmana erişimin kolaylaştırılması, girişimcilik kültürünün yerleşmesi ve iş ortamının iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri desteklemektedir.

Fiscalis 2020 Programı: Genel amacı iç pazarın vergilendirme sisteminin ülkeler arası işbirliğini güçlendirerek düzenli olarak işlemlerini sağlamak ve iyileştirmektir.

Gümrükler 2020 Programı: Programın amacı gümrük alanında iç pazarın etkin biçimde işlemesine yönelik olarak üye ülkelerin çabalarının desteklenmesidir.

1.3.4. Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA)

Türkiye'ye, aday ülke statüsü ile AB mali yardımları “Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (InstrumentforPre-accession (IPA)) “ vasıtasıyla sağlanmaktadır. Sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen projeler “Hibe Programı” yöntemi ile finanse edilmektedir(www.ab.gov.tr/hibe kitap, s.1). Hibe programlarının şeffaf ve objektif uygulanmasını temin etmek ve AB mali yardımlarının uygulanma kurallarına uygun olarak yürütülmesini sağlamak üzere duyuru, başvuru ve değerlendirmenin koordinasyon görevi Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı olan Merkezi İhale ve Finans birimine verilmiştir(www.ab.gov.tr/hibe kitap, s.1).

Avrupa Birliği, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (InstrumentforPre-accession Assistance - IPA) ile Türkiye'nin politik ve ekonomik reformlarına mali ve teknik destek sağlamaktadır. Bu fonların amacı, Türk mevzuat ve standartlarının AB mevzuat ve standartlarıyla uyumlaştırılması, ilgili makamların katılım sürecinde bu uyumlaştırma çalışmalarını gerçekleştirmesi ve reformları uygulaması için gerekli olan kapasitelerinin oluşturulmasıdır. Böylelikle Türkiye, AB üyeliğiyle birlikte

gelen hak ve yükümlölüklerle hazırlanmaktadır. Katılım öncesi fonlarının nihai amacı, vatandaşlara daha iyi fırsatlar sunulması ve vatandaşların AB vatandaşlarıyla eşdeğer standartlara kavuşmasını sağlayarak bireylerin hayatlarını iyileştirmektedir (www.avrupa.info.tr/ IPA).

IPA kapsamında, Türkiye'deki ticaret ve sanayi odaları, meslek odaları, dernekler, vakıflar, üniversiteler, kooperatifler, sendikalar ve benzeri sivil toplum kuruluşlarının geliştirdikleri projelere "Hibe Programı" adı verilen bir yöntemle finansman sağlanmaktadır. IPA'dan faydalanmak amacıyla bakanlıklar ve müsteşarlıklar gibi merkezi düzeydeki kamu kuruluşları, her yıl ulusal belgelerdeki öncelikler doğrultusunda makro düzeyde proje geliştirirler. Merkezi düzeydeki kamu kuruluşları tarafından hazırlanan bu makro projelerin içinde, sivil toplum kuruluşlarını da desteklemek amacıyla "Hibe Programları" yer alabilmektedir.

Türkiye'de, AB Hibe Programlarının şeffaf ve objektif bir şekilde uygulanmasını sağlamak Hazine Müsteşarlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Merkezi Finans ve İhale Birimi'nin görevidir. Bu birim, hibe programlarının duyurusunu yapar, başvuruları alır, projelerin değerlendirilmesi ve koordinasyonunu sağlar. Merkezi Finans ve İhale Birimi duyurusu yapılan AB Hibe Programlarının başvuru süresi 2 ya da 3 ay sürer. AB hibe programlarının kamuoyuna daha etkin duyurulması amacıyla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu da web sayfalarında hibe duyurularına yer verir.

Aday ülkeler mali yardımları nüfus büyüklüğüne göre almaktadır. Dolayısıyla ülkelerin nüfuslarının büyüklüğü yardım miktarları açısından önem taşımaktadır. Nüfus Türkiye gibi aday ülkelere büyük avantaj sağlamaktadır.

Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)'nın 2014 – 2020 yıllarını kapsayan II. Dönemi de I Dönemin devamı niteliğinde, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum ve uygulamasına yönelik kapasitesinin geliştirilmesi ile ekonomik ve sosyal uyuma yönelik kapasitelerinin oluşturulması hedefleri çerçevesinde yürütülecektir. Yeni dönemde Komisyon tarafından fonların daha etkin kullanımına yönelik olarak sektörel bir yaklaşım benimsenmiş olup, bu yaklaşım kapsamında IPA'nın I. döneminde yer alan bileşen bazlı yapı kaldırılarak yeni dönemde finanse edilmesi

öngörülen belirli sektörler ile bu sektörler kapsamındaki çalışmaları yürütecek sektör sorumlusu kuruluşlar belirlenmiştir(www.ab.gov.tr/ Türkiye-AB Mali İşbirliği).

2014 - 2020 dönemi için Türkiye'ye sağlanan IPA mali desteğinin dört ana amacı bulunmaktadır:

- Politik reformlara destek;
- Ekonomik, sosyal ve bölgesel kalkınmaya destek;
- Birlik müktesebatına aşamalı olarak uyum sağlanmasını desteklemek suretiyle faydalanıcı ülkenin, AB üyeliği sebebiyle (gelecekte) ortaya çıkacak yükümlülükleri yerine getirebilme becerisini güçlendirmek;
- Bölgesel entegrasyon ve ülkesel işbirliğini güçlendirmek.

1.3.4.1 Türkiye'de IPA Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı

"Bölgesel Rekabet Edebilirlik" programının genel amacı, işletmeleri destekleyerek Türkiye'nin en fakir bölgelerinin rekabet edebilirliğini artırmaktır. Bu hedefe dört özel hedef getirilecektir: fiziksel ve finansal altyapının artırılması, iş stokunun artırılması, üretken sektörün istihdam yaratma kapasitesinin artırılması ve üretim tabanının katma değerinin artırılması. Bu kapsamda çeşitli öncelikler belirlenmiştir (www.ec.europa.eu/ IPA RegionalCompetitivenessOperationalProgramme in Turkey):

İş Ortamının İyileştirilmesi Önceliği: Bu öncelik, fiziksel altyapıyı iyileştirerek ve KOBİ'ler için destekleyici bir ortam yaratarak işletme sayısını artırmak, mevcut işletmelerin verimliliğini ve rekabet gücünü artırmak ve toplam istihdam oranına katkıda bulunmak için daha iyi bir iş ortamı yaratmayı amaçlamaktadır. Bu öncelik aynı zamanda üç finansal mühendislik aracını da destekler.

Girişim Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Girişimciliğin Desteklenmesi: Bu öncelik, KOBİ'lerin girişimcilik kapasitelerinin yanı sıra rekabet gücü ve istihdam yaratma kapasitelerinin artırılması, özellikle yeni başlayanlar için temel bilgi desteği

ve danışmanlık hizmetleri sağlanması ve kümelenmenin güçlendirilmesi yoluyla işletmelerin ürettiği verimlilik ve katma değeri artırmayı ve ağ oluşturma faaliyetlerini amaçlamaktadır.

Teknik Yardım: Bu öncelik, ilgili kurumların idari kapasitelerini geliştirerek ve uygulama, izleme, değerlendirme, kontrol ve iletişim faaliyetlerini destekleyerek ve sonraki programlara projeler hazırlayarak programın sağlıklı ve verimli bir şekilde yönetilmesini ve uygulanmasını sağlamayı amaçlar.

Suriyeli mülteci krizine cevaben fonların AB Güven fonuna devri: Bu önceliğin özel hedefi, Suriyeli mültecilerin yanı sıra Suriye'den gelen mültecilerin çoğuna ev sahipliği yapan Türk topluluklarının ihtiyaçlarına cevap vererek, bölgedeki krize bölgesel ölçekte tutarlı ve güçlendirilmiş bir yardım tepkisi sağlamaktır. İş ortamının iyileştirilmesi ve işletme kapasitesinin güçlendirilmesi, eğitim, eğitim, sağlık ve sosyal altyapı yatırımları.

1.3.4.2 Türkiye'de IPA Çevre Operasyonel Programı

“Çevre” programının genel amacı, çevre altyapısı sektöründeki yatırımları destekleyerek, Türkiye nüfusu için çevre koruma ve yaşam standartlarını iyileştirmektir. Bu, özellikle su temini, kanalizasyon ve atık su arıtımına ve entegre katı atık yönetimine yapılan yatırımları içerir. Bu bağlamda benimsenen öncelikler şöyle sıralanabilir ([www.ec.europa.eu/ IPA Environment OperationalProgramme in Turkey](http://www.ec.europa.eu/IPA_Environment_OperationalProgramme_in_Turkey)):

Geliştirilmiş su temini, kanalizasyon ve atık su arıtma hizmetleri: Bu öncelik eksenini, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilen AB standartlarına uygun olarak çevresel altyapı geliştirmeyi; nüfusa verimli ve sürdürülebilir su ve atık su hizmetleri sağlamak; Nüfusa uygun fiyatlı su ve atık su hizmetleri sağlamak; çevre korumasını geliştirmek. Öncelik, su girişlerinden nihai tüketiciye taşıma sırasında yüksek seviyede içme suyu kaybı sorununu ele almaktadır.

Geliştirilmiş entegre katı atık yönetimi: Bu öncelik, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilen AB standartlarına uygun çevresel altyapıyı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Nüfusa etkin, ekonomik ve sürdürülebilir katı atık yönetimi

hizmetleri sağlamak; ayrı toplama da dâhil olmak üzere çevre dostu entegre katı atık yönetimi modelleri oluşturmak; kontrolsüz atık depolama alanına atılan atık miktarını azaltmak; eski çöplüklerin rehabilitasyonu ve kapatılması.

Teknik Yardım: Bu öncelik eksenini, ilgili kurumların idari kapasitelerini geliştirerek ve uygulama, izleme, değerlendirme, kontrol ve iletişim faaliyetlerini destekleyerek ve mevcut ve sonraki programlara projeler hazırlayarak programın sağlıklı ve etkin bir şekilde yönetilmesini ve uygulanmasını sağlamayı amaçlar.

Suriyeli mültecilere cevap olarak fonların AB Güven Fonuna devri: Bu önceliğin özel hedefi, Suriyeli mültecilerin yanı sıra Suriye'den gelen mültecilerin çoğuna ev sahipliği yapan Türk topluluklarının ihtiyaçlarına cevap vererek, bölgedeki krize bölgesel ölçekte tutarlı ve güçlendirilmiş bir yardım tepkisi sağlamaktır. iyileştirilmiş su temini, kanalizasyon ve atık su arıtma hizmetleri ve iyileştirilmiş entegre katı atık yönetimi.

1.3.4.3 Türkiye'de IPA Ulaştırma Operasyonel Programı

“Ulaştırma” programının genel amacı, ulaşırma altyapısı sektörünün Türkiye'deki rekabetçiliğini, emniyetini ve kalitesini artırmaktır. Bu, ulusal ağların birbirine bağlanması, birlikte çalışabilirliği ve intermodalitesinin yanı sıra trans-Avrupa ağları ile olan bağlantıları da kapsar. Program, yük taşımacılığını demiryolu lehine yeniden dengelemeyi hedefliyor. Trans Avrupa Ulaştırma Ağı Çalışması (TINA) ulaşırma sektöründeki yatırım önceliklerini belirlemek için temel arka plan çalışmasıdır([www.ec.europa.eu/ IPA Transport OperationalProgramme in Turkey](http://www.ec.europa.eu/IPA_Transport_OperationalProgramme_in_Turkey)):

Demiryolu Altyapısının İyileştirilmesi: Bu öncelik eksenini şunları amaçlar:

- Türkiye'nin demiryolu altyapısını hem yolcu hem de yük taşımacılığindeki artan talebi karşılayacak şekilde modernize etmek.
- TEN-T ağı ile güvenli ulaşım, daha iyi hizmetler ve entegrasyon sağlanması
- AB koridorlarıyla etkin bağlantılar sağlayarak, Türkiye'de yolcu ve yükün uluslararası ve transit hareketini teşvik etmek

- TEN-T'ye bağlanan Türk demiryolu taşımacılığı ağının eksik bağlantılarının tamamlanması.

Deniz Altyapısının İyileştirilmesi: Bu öncelik, bazı deniz limanlarının artan talebi karşılayacak kapasiteyi arttırmak ve Türkiye'deki deniz taşımacılığı otoyollarına göre Türkiye'deki ulaştırma modlarını rasyonelleştirmek amacıyla Türkiye'deki liman altyapısını modernize etmeyi; Modernleşme ve gelişme yoluyla AB deniz rotalarıyla etkin bağlantılar sağlayarak, Türkiye'de uluslararası taşımacılığın ve transit taşımacılığının teşvik edilmesi.

Teknik Yardım: Bu öncelik eksenini, ilgili kurumların idari kapasitelerini geliştirerek ve uygulama, izleme, değerlendirme, kontrol ve iletişim faaliyetlerini destekleyerek ve mevcut ve sonraki programlara projeler hazırlayarak programın sağlıklı ve verimli bir şekilde yönetilmesini ve uygulanmasını sağlamayı amaçlar.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ÖZETİ

2.1 TEZ KONUSU KAPSAMINDA YAPILMIŞ ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK MEVCUT LİTERATÜR

Sosyal sermayenin tanımlanmasında yaşanan zorluklar, sosyal sermaye kavramının ampirik olarak ölçülmesi için de geçerlidir. Sosyal sermaye ölçümü konusunda yapılan çalışmalar ile ilgili literatür taraması sonucunda iki yöntem ortaya çıkmaktadır. Birinci yöntem sosyal sermayeyi bireylerin sosyal sermayelerinin toplamı olarak ele alan ve özellikle güveni ölçmeye yönelik yapılan anket çalışmalarıdır. İkinci yöntem ise sosyal sermayeyi bireyden ziyade grupların sahip olduğu bir değer olarak ele alan istatistik bürolarından elde edilen veri setlerinin çeşitli istatistiksel yöntemlerle analiz edilmesi yoluyla ölçen çalışmalardır (Tüysüz, 2011: 59).

Beşeri sermaye gibi sosyal sermayenin ölçülmesi için kavrama yakın göstergelerin kullanılması gerekmektedir (Aydın, 2016: 45). Sosyal sermayenin ölçümü, ölçülebilen diğer ekonomik değerlerle aynı türden değildir. Parasal değerlerle ölçülemeyen sosyal sermaye kavramına ilişkin çalışmalar incelendiğinde birbirinden farklı kriterler ele alındığı görülecektir (Keleş, 2012: 169). Ölçülmesi zor olan sosyal sermayenin merkezindeki mevcut ölçütler, sosyal güven veya grup faaliyetlerinde güven ve katılım veya etkileşim düzeyleridir (OECD, 2001:43).

Grootaert, makro düzeyde üretim kategorisinde sosyal sermayenin fiziksel, doğal ve beşeri sermayeden sonra dördüncü sermaye kategorisi haline geldiğini ifade ederken sosyal sermayenin ekonomik büyüme, yatırım ve özkaynaklara katkısının iki şekilde değerlendirilebileceğini açıklamıştır. İlki, GSYİH büyümesini emeğin, sermayenin ve teknolojinin büyümesinin bir fonksiyonu olarak açıklayan muhasebe tipi üretim fonksiyon modellerinden elde edilen yaklaşımdır. Alternatif diğer yöntem ise, büyümenin, yatırımın veya sosyal sermayenin belirli bileşenlerinin eşitliği üzerindeki etkinin doğrudan tahmin edilmesidir (Grootaert, 1998: 14). Göstergeler arasında siyasi istikrarsızlık önlemleri (hükümet değişiklikleri, darbeler); medeni ve siyasi özgürlük tedbirleri; kamulaştırma riski, yolsuzluk, sözleşmelerin uygulanması

ve mülkiyet haklarının ölçülmesi; siyasi ve ekonomik ayrımcılık ve sosyal parçalanma (suç, intihar, isyanlar, meşruiyet, boşanma vb.) gibi ögeler yer almaktadır (Grootaert, 1998: 14).

Tek ve gerçek bir sosyal sermaye ölçütü elde etmek çeşitli nedenlerden dolayı mümkün değildir. Birincisi, sosyal sermayenin en kapsamlı tanımları farklı seviyeler ve analiz birimleri içeren çok boyutludur. İkincisi, sosyal sermayenin niteliği ve biçimleri zamanla değişmektedir, çünkü denge gayri resmi kuruluşlar ve resmi kurumlar arasında kaymaktadır. Üçüncüsü, başlangıçta sosyal sermayeyi ölçmek için uzun zamandır devam eden ülkeler arası anketler tasarlanmadığından, araştırmacılar endeksleri bir dizi yaklaşık maddeden derlemek zorunda kalıyorlardı (Woolcock ve Narayan, 2000: 239).

OECD, prensip olarak, sosyal sermayenin ölçütleri i) kilit unsurları (ağlar, değerler ve normlar) mümkün olduğunca kapsamlı ve ii) bir yandan tutumsal ya da subjektif unsurlar (örneğin, bildirilen güven seviyeleri) ile diğer yandan davranışsal unsurlar arasında dengelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu tür ölçütlerin kullanımı, sosyal sermayeyle ilgili davranış veya tutumların ölçüldüğü kültürel bağlamla da ilişkili olmalıdır. (OECD, 2001: 43).

Sosyal sermayenin temel unsurlarından olan güven, özellikle OECD çalışmalarında sosyal sermaye ölçülmesi aşamasında genellikle belirleyici olmuştur. OECD üyesi olan ve OECD üyesi olmayan ülkeler nezdinde yapılan Dünya Değerler Araştırması'nda (World Values Survey, 1995-1996) katılımcılara

- Sizce genel olarak insanların çoğuna güvenilebilir mi?
- Başkaları ile herhangi bir ilişki kurarken dikkati elden bırakmamak mı lazım?

gibi sorular yönlendirilerek güven düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış, güven düzeyleri ülkeler bazında ortaya konulmuştur.

Dünya Bankası, özel olarak tasarlanmış anketler veya mevcut anketler modülleri şeklinde “sıfırdan” sosyal sermaye ölçütleri geliştirmiştir. Örneğin, Narayan ve Pritchett (1998), Tanzanya'daki Sosyal Sermaye ve Yoksulluk Anketi'nden (SCPS) elde edilen verileri kullanarak, kırsal Tanzanya'da bir sosyal

sermaye ölçüsü oluşturdu. Bu büyük çaplı anket, bireylere, ortak faaliyetlerinin kapsamı ve özellikleri ile çeşitli kurum ve bireylere duydukları güven hakkında sorular sordu(OECD, 2001: 43). Dünya Bankası sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılabilecek göstergeler listesi düzenlemiştir: (Aydın, 2016: 46)

- Demokrasi
- Rüşvet oranı
- Mahkemelerin bağımsızlığı
- Grevler
- Hükümetlere ve sendikalara duyulan güven derecesi
- Kredi kullanılabilirliği
- Bireysel özgürlük
- Seçmen mevcudu
- Yerel topluluklara katılım
- Sosyal bağlamda etkinliklere katılım
- Komşuluk ve mahalle bağlantıları
- Aile ve arkadaşlık ilişkileri
- İş bağlantıları
- Farklı olanlara tolerans gösterme

Putnam farklı ülkelerde sosyal sermayenin ölçülmesine yönelik çalışmalar yapmış, sosyal sermayenin yükselme ve gerileme nedenlerini incelemiştir. Putnam’a göre sosyal sermayeyi ölçmede; toplumda bireyler arası bağlantılar, sosyal etkileşim ve aktif katılıma dair göstergeler önemli veriler sunmaktadır. Putnam’ın (Putnam,2000) geliştirdiği sosyal sermaye endeksine göre;

- Sivil toplum kuruluşlarının nüfusa oranı

- Sivil toplum kuruluşlarına, kulüp vb üyelik oranı
- Genel seçimlere katılım oranı
- Okullarda ilgili toplantılara katılma düzeyi
- Gönüllü organizasyonların nüfusa oranı
- Bireylerin yıl içinde gönüllü aktivitelere ayırdığı zaman
- Sosyal ilişkilerdeki yakınlık (arkadaşlık, komşuluk vb)
- Toplumdaki bireyler arasındaki güven

Bullen ve Onyx (2000), sosyal sermayenin ölçülmesine dair yaptıkları araştırma için geliştirdikleri ölçekte, sosyal sermayenin toplumsal bakımdan sekiz boyutunu ele almışlardır(Keleş, 2012: 73) :

- Mahalli topluluklara katılım
- Kendini toplumda güven ve emniyette hissetme
- Komşuluk bağlantı ve ilişkilerinin düzeyi
- Aile ve arkadaşlık ilişkileri
- Farklılıklara karşı hoşgörü
- Yaşamdan hoşnut olmaya ilişkin algı
- İş-çalışma bağlantıları
- Sosyal bağlamda aktif katılım

Grootaert, sosyal sermayenin ekonomik büyüme, yatırım veya özkaynaklara katkısı iki şekilde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. İlk yaklaşım, GSYİH büyümesini emek, sermaye ve teknolojinin büyümesi olarak açıklayan muhasebe tipi üretim fonksiyon modellerinden elde edilmiştir. Alternatif diğer yöntem, büyümenin, yatırımın veya sosyal sermayenin belirli bileşenlerinin eşitliği üzerindeki etkinin doğrudan tahmin edilmesidir. Bunu yapmaya çalışan, genellikle toplumun politik

veya demokratik yönlerine odaklanan, hızla büyüyen bir literatür vardır .(Grootaert, 1998: 13-14)

Grootaert, sosyal sermayenin ölçülmesi için işaret ettiği göstergeler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1: Grootaert’in Sosyal Sermaye Göstergeleri (1998)

Yatay Göstergeler	Sivil ve Siyasal Göstergeler	Sosyal entegrasyon göstergeleri	Yasal ve yönetsel göstergeler
Yerel birliklere üye olma	Sivil Özgürlükler Endeksi	Sosyal Hareketlilik Göstergeleri	Bürokrasinin Niteliği
Birliklerdeki akraba türdeşlikleri	Siyasal Ayrımcılığa Uğrayanlar Yoğunluk Endeksi	Kargaşa ve Protesto Gösterileri	Yargı Bağımsızlığı
Köy halkı arasındaki güven	Siyasal Ayrımcılığa Uğrayanlar Yoğunluk Endeksi	Grevler	Kamulaştırma Riski
Ticari kurumlara güven	Ekonomik ayrımcılık endeksi	Cinayet Oranları	Hükümet Tarafından Tanınmayan Mukaveleler
Destekleyici ağılara güven	Demokrasi Endeksi	Hükümlü Sayısı	Sözleşmelerin Uygulanabilirliği
Hane Halkı Harcamalarının Hediye ve Transferlere Oranı	Rüşvet Endeksi	Evlilik Dışı Doğum Oranı	
Yerel Kurum ve Birliklerin Türü/ Sayısı	Hükümet Etkisizliği Endeksi	Tek Ebeveynli Evlerin Oranı	
	Demokratik Kurumların Gücü	İntihar Oranı	
	İnsan Özgürlükleri Endeksi	Boşanma Oranı	
	Hükümetin Âdemi-Merkezileşme Endeksi	Genç İşsizlik Oranı	
	Seçmen Katılımı		
	Siyasal Suikastlar		

Görüldüğü gibi sosyal sermayeyi ölçmek için çeşitli göstergeler oluşturulmuştur. Bunlar genellikle güven, sivil toplum örgütlerine katılım, oy

kullanma oranı, aile ve komşuluk ilişkileri gibi değişkenlerin yanı sıra bazı durumlarda da devletle bireyin ilişkisini ölçmeyi hedefleyen yargı bağımsızlığı, grev hakları, rüşvet endeksi gibi farklı değişkenler de benimsenmiştir.

Yukarıda ifade edilen ve farklı şekilde oluşturulan değişkenler kapsamında sosyal sermayenin ölçüldüğü ve sosyal sermaye ile çeşitli değişkenlerin ilişkilendirildiği alan araştırmalarının bazıları aşağıdaki tablo yardımı ile özetlenebilir:

Tablo 2: Sosyal Sermayenin Ölçüldüğü Çalışmalar

Yazar	Yıl	Örneklem	Bağımlı Değişken	Sosyal Sermaye Değişkeni	Bulgu
John F. Helliwell ve Robert Putnam	1995	Kuzey ve Güney İtalya sivil toplum	Kişi başına düşen milli gelir	Sivil toplum, kurumsal performans, vatandaş memnuniyeti	Kamusal katılım, ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.
Rafael La Porta, Florencio Lopez de Silanes, Andrei Shleifer, Robert W. Vishny	1997	1980 ve 1990 yıllarındaki 40 ülke Dünya Değerler Anketi verileri	Verimliliği	Güven	Güven büyük kuruluşlarda işbirliğini teşvik eder.
Gerald Schneider, Thomas Plumper,	2000	AB üyesi 58 bölge	Ortalama yıllık büyüme oranları	Kişi başı GSYİH, kişi başı gelir, kamu	Sosyal sermaye ile büyüme arasında

SteffenBauman n				harcamaları, ticari açıklık oranı	pozitif ilişki vardır.
Paul J. Zak ve StephenKnack	2001	37 ülke verileri	Ekonomi k performa ns	Güven ve büyüme	Güven düzeyi yüksek toplumlarda yatırım ve büyüme oranı yükselir.
Mehmet Karagül ve Selçuk Akçay	2002	Gelişmiş ve gelişmekte olan 36 ülkeye ait veriler	Kişi başına düşen GSYİH artış oranları	Dünya Değerler Anketi verileri	1960-1995 döneminde ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasında pozitif bir ilişki yokken; 1980-1995 döneminde pozitif ilişki görülmüştür.
StephenKnack	2003	38 ülke verileri	Güven ve ekonomi k performa ns	Büyüme, yatırım oranları, kişi başı gelir, mülkiyet hakları, enflasyon oranı,	Olson'un grupların ekonomik performans üzerinde destekleyici etki var; Putnam'ın

				okullaşma oranı	sivil katılımın ekonomik performans üzerinde az etkisi vardır.
Aytül Ayşe Özdemir	2008	Türkiye’de başarılı üniversitele rde görev yapan akademisyenler	Ağ büyüklüğü, ağ farklılığı	Akademisyenlerin yayın sayısı	Fen bilimlerinde sosyal sermaye olumlu etkileri daha çok görülürken; sosyal bilimlerde sosyal ağlar daha çok arkadaşlık temellidir.
IsabelNeira, EmiliaVazquez , Marta Portela	2009	14 OECD ülkesi	Ekonomik büyüme	Güven, grup üyeliği, reel kişi başı GSYİH, yatırım/ kişi başı GSYİH oranı	Tüm değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine olumlu etkisi vardır.
Hülya Eşki Uğuz, Erhan Örselli, Esra Banu Sipahi	2011	İstatistiki Bölge birimleri sınıflandırması esas	Katılım ve güven	Bireylerin kamusal yaşama dair tutumları, güven hisleri,	Toplumsal aktivitelere düşük katılım düzeyi tespit edilirken;

		alınarak 1. Düzeyde 12 bölge		hoşgörü düzeyleri	sadece aile ve akrabalara güven duyulduğu tespit edilmiştir.
Aylin Koç, A. Yılmaz Ata	2012	27 AB üyesi ülke ve Türkiye	Ekonomi k büyüme	Bireylerarası güven endeksi	Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerine istatistiksel olarak pozitif etkisi mevcuttur.
AritraChakraborty	2013	Master düzeyi öğrenciler	Sosyal sermaye	Bireysel hanehalkı stokları	Sosyal sermayenin beşeri sermaye üzerinde olumlu etkileri vardır.
Yasemin Telli Üçler, Muhittin Koraş, Yelda Güçlü	2016	Konya Bedesten Çarşısı firmaları	Güven	Arkadaşlık, işbirliği, ticaret, bilgi, iletişim, ortaklık	Sosyal sermayenin bölgesel kalkınma üzerinde olumlu etkisi vardır.
İlknur Karataş	2017	Akasaray il merkezi ve	Sosyo-ekonomi	Güven, network,	Sosyal sermaye ile

ve İsmail Seki		ilçelerinde ikamet eden bireyler	k gelişmişlik ve bölgesel kalkınma	karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği	bölgesel kalkınma ve sosyo-ekonomik gelişmişlik arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir.
Aytül Ayşe Özdemir	2008	Türkiye’de başarılı üniversitelerde görev yapan akademisyenler	Ağ büyüklüğü, ağ farklılığı	Akademisyenlerin yayın sayısı	Fen bilimlerinde sosyal sermaye olumlu etkileri daha çok görülürken; sosyal bilimlerde sosyal ağlar daha çok arkadaşlık temellidir.

Putnam ve Helliwell (1995) İtalya’da ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yaptıkları çalışmada, 1950-1990 yılları arasında İtalya bölgelerini en küçük kareler yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda daha yüksek seviyede kamusal katılıma sahip bölgelerin daha yüksek ekonomik büyümeye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan göstergeler, reel kişi başı çıktı miktarı, kamusal katılım indeksi, gazete okuma oranı, sportif ve kültürel organizasyonların yaygınlığı, referanduma katılma oranı gibi değişkenler kullanılmıştır (Aydın, 2016: 91).

Schneidervd (2000), ve Zak ve Knack (2001) tarafından yapılan çalışmalarda büyüme modelleri oluşturularak sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki irdelenmiştir. Schneidervd (2000), siyasi kültürün Avrupa Birliği (AB) bölgelerinde ekonomik büyüme üzerindeki rolünü nicel olarak analiz etmişler; neo klasik bir büyüme modeli geliştiriyor ve politik kültür değişkenlerini bu çerçeveye dâhil etmişlerdir. Analiz, özellikle standart ekonomik büyüme modellerine göre, kültürel faktörlerden ziyade ekonomik faktörlerin Avrupa bölgelerindeki büyümenin en güçlü belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Zak ve Knack (2001) çalışmalarında heterojen aktörlerin işlem gördüğü ve ahlaki bir tehlike sorunuyla karşı karşıya kaldığı genel bir denge büyüme modeli sunmaktadır. Güvenin yüksek olduğu takdirde sosyal, ekonomik ve kurumsal ortamları karakterize edilirken, düşük güven ortamının yatırım oranını düşürdüğü ortaya konulmaktadır. Modelin öngörülleri, ülkelerin bir kesiti için ampirik olarak incelenmiştir ve verilere önemli ölçüde destek vermektedir (Zak ve Knack, 2001). Çalışma sonucunda, güven düzeyi yüksek toplumlarda yatırım ve büyüme oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi; benzer olarak Koç ve Ata (2012) tarafından yapılan çalışmanın amacı, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 27 AB ülkesi ve Türkiye için 2008 verilerini kullanarak yatay-kesit analiz yöntemi ile test etmektir. Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre sosyal sermayenin, ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Knack (2003) çalışmasında, Ülkeler arası verileri kullanırken, dernek üyeliğinin genel güven ve ekonomik performans üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Sonuç olarak; Tercihli politikalar için lobi yapan ve toplumun geri kalanına orantısız maliyetler getiren özel çıkar grupları olma eğilimini vurgulayan Olson'un (1982) çalışmasında yer alan grupların ekonomik performans üzerinde destekleyici etkisinin var olduğu ileri sürülürken; Putnam (1993) 'in çalışmasında iddia edilen sivil katılımın ekonomik performans üzerindeki etkisinin ise daha az olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal sermaye ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişki de literatürde sıklıkla ele alınmıştır. Üçler, Koraş ve Güçlü (2016) bölgesel kalkınma ile sosyal sermaye

ilişkinsini araştırdıkları çalışmalarında Konya ili özelinde tarihi Bedesten Çarşısında yer alan işletmelerin sosyal sermaye olgusuna bakışı ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak yapılan analizde; işletmeler arası sosyal sermaye ölçümlenerek ilişki düzeyleri belirlenmiştir. İşletmelerin bir veya daha fazla şekilde(arkadaşlık, işbirliği, ticaret, bilgi, iletişim, ortaklık, v.b.) birbirine bağlandığını gösteren sosyal ağ analizi yapılmıştır. Karataş ve Seki (2017) bölgesel kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi Aksaray ilinde yapılan anket çalışmalarıyla ortaya koymuşlardır. Aksaray İli ve ilçelerinde uygulanan anket çalışmasını oluşturan saha çalışmasına göre, güven, network, karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksleri genel olarak değerlendirildiğinde Aksaray’da sosyal sermaye düzeyinin ve dolayısıyla kalkınma oranlarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Literatürde sosyal sermayenin ölçüldüğü çalışmalar ele alındığında görüleceği gibi, çoğunlukla sosyal sermaye ile birlikte bir değişkenin ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır; örneğin sosyal sermaye ile ekonomik gelişme ilişkisi veya sosyal sermaye ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişki gibi. Yukarıdaki tabloda yer verildiği gibi, Özdemir (2008) tarafından yapılan çalışmada ise bir grup akademisyenin aralarındaki sosyal ilişkiler baz alınarak bir sosyal sermaye incelemesi yapılmıştır. Özdemir (2008) tarafından yapılan çalışmanın amacı, sosyal sermaye ve bilgi yaratma arasındaki ilişkiyi, sosyal ağ kuramlarıyla analiz etmektir. Bu bağlamda, fen bilimleri ve sosyal bilimlerde yer alan akademisyenlerin sosyal ağ özellikleri ve güven boyutlarının makale sayısı üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Sonuçlara göre sosyal sermaye ve bilgi yaratma arasındaki ilişki bilim dallarına göre değişmektedir. Sosyal sermaye alan araştırmalarının özetlendiği tabloda yer alan bir diğer çalışma Üçler vd (2016) tarafından Konya Bedesten çarşısındaki firma çalışanları ile yapılan görüşmeleri içermektedir. Bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin önemi vurgulanarak çarşı işletmecilerinin sosyal sermayen belirleyicileri ile ilişkileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda ise sosyal sermaye ile bölgesel kalkınma arasında pozitif yönlü ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan sosyal sermayeyi araştıran çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, sosyal sermayenin bir değişken üzerindeki etkisi

ortaya konulmuştur. Örneğin; sosyal sermayenin ekonomik büyümeye etkisi, sosyal sermayenin bölgesel kalkınmadaki rolü gibi yaklaşımlarla sosyal sermaye ele alınmıştır. Literatür özetinin başında da ifade edildiği gibi, sadece sosyal sermayenin ölçülmesi ise ülkeler bazında belirlenen sosyal sermaye göstergeleri aracılığıyla ölçülmüştür. Ancak daha küçük ölçekte bir örgüt, organizasyon, topluluk bazında sosyal sermayenin ölçülmesi örneğine yapılan araştırmalar sırasında rastlanmamıştır. Dolayısıyla tez çalışmasında ele alınan AB hibe projesi aracılığıyla yapılan sosyal sermaye incelemesinin literatüre bir katkı sunması hedeflenmektedir.

2.3. ÇALIŞMANIN ÖZGÜN KATKISI

Tez çalışmasının alan araştırmasında bir AB hibe projesi ele alınmıştır. Proje kapsamı gereği, dezavantajlı kadınları hedef almıştır. Bu kadınlar daha önce sosyal ilişkileri yok denecek kadar az, mahallelerinden dışarı çıkmamış, kendi başlarına toplumsal faaliyetlerde çok fazla yer alamamış dezavantajlı kadınlardır. Alan araştırması ile ele alınan projenin kadınların sosyal sermayelerine yaptığı katkıyı, dolayısıyla da kadınların toplumsal rollerine, sosyo-kültürel değişim ve gelişimlerine ve tabii ki de ekonomik gelişmelerine olan katkının tespit edilmesi hedeflenmektedir. Kadınların sosyal sermayelerinin tespit edilmesi planlanırken sadece proje sayesinde ortaya çıkan sosyal ağlar değil, proje eğitimleri sonucunda sosyal sermayenin “sermaye” boyutunu da bir nevi ele alarak kadınların girişimcilik tecrübeleri, toplumsal olarak var olma mücadeleleri de çalışmanın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda alan araştırması kapsamında yapılan anket ve derin görüşmeler sonucunda sosyal sermayenin hem “sosyal” hem de “sermaye” boyutu ele alınmıştır.

Literatür özetinde de ifade edildiği gibi, bir grup, organizasyon ya da vb bir topluluk üzerinde sosyal sermayenin ölçüldüğü bir çalışma görülmemiştir. Sosyal sermaye daha büyük ölçekte ele alınarak ağırlıklı olarak kalkınma açısından değerlendirilmiştir. Ancak tez çalışması kapsamında yapılan alan araştırması ile sosyal sermayenin tabiri caizse bireyin “kalkınmasına” sunduğu katkının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tez çalışmasının mevcut literatüre özgün katkısı iki yönlüdür:

Birinci katkı, AB hibe projelerinin yerel kalkınma boyutunun sosyal sermaye bağlamında incelenmesi ve projenin oluşturduğu sosyal sermayeyi ortaya koymaktır.

İkinci katkı ise, yerel kalkınma projelerinin sosyal sermaye katkısını ölçmek üzere nicel ve nitel yönleri birlikte ele alan bir karma yöntem ortaya koymak ve bu yöntemi bir örnek üzerinde uygulamaktır.

Alan araştırması ile ele alınan projenin kadınların sosyal sermayelerine yaptığı katkıyı, dolayısıyla da kadınların toplumsal rollerine, sosyo-kültürel değişim ve gelişimlerine ve tabii ki de ekonomik gelişmelerine olan katkının tespit edilmesi hedeflenmektedir. Kadınların sosyal sermayelerinin tespit edilmesi planlanırken sadece proje sayesinde ortaya çıkan sosyal ağlar değil, proje eğitimleri sonucunda sosyal sermayenin “sermaye” boyutunu da bir nevi ele alınarak kadınların girişimcilik tecrübeleri, toplumsal olarak var olma mücadeleleri de çalışmanın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda alan araştırması kapsamında yapılan anket ve derin görüşmeler sonucunda sosyal sermayenin hem “sosyal” hem de “sermaye” boyutunun ele alınması çalışmayı özgün kılan bir diğer yanıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: “Gelecek Eğitim’de Eğitim Konak’ta”

ALAN ARAŞTIRMASININ TANIMLANMASI, AMACI VE HİPOTEZLERİ

3.1.1.Alan Araştırmasının Tanımlanması

AB hibe programlarının toplum içinde sosyal sermayeye katkısının belirlenmesi için bu çalışmada bir örnek olay ele alınmıştır. Belirlenen örnek olay, tamamlanmış bir projedir ve İzmir ili sınırlarında yer alan bir belediyenin desteğiyle hayata geçirilen bir projedir. Bu doğrultuda Konak Belediyesi’nin yürüttüğü ve proje bittikten sonra da faaliyetlerin devam edilmesine vesile olan “*Gelecek Eğitim’de Eğitim Konak’ta*” adlı proje tezin alan araştırmasını oluşturmaktadır.

Konak Sosyal ve Kültürel Etkinlikler Vakfı Koordinasyonunda, Konak Belediyesi ve Roman Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği destekleriyle hazırlanan “Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta” Projesi, 1 Kasım 2016 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır.

Proje Avrupa Birliği Mali Yardımları kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Mali Yardımlar Daire Başkanlığı sözleşme makamıyla imzalanan, 20 Ekim 2016 tarih ve TRH4.1.ISEDP/P-03/1582 sayılı sözleşme kapsamında, 140000 € bütçe ile hayata geçirilmiştir.

Projenin Amaçları:

- Dezavantajlı kadınların istihdam edilebilirliğinin ve işgücüne katılım oranlarının artırılması
- İşgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılmasına ve iş piyasasına girişlerin önündeki ayrımcılığın azaltılmasına katkı sağlamaktır.

Projenin Özel Amaçları:

- İzmir’de Roman ve Roman gibi yaşayan vatandaşlara ve dezavantajlı bireylere işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda mesleki eğitimler vermek ve istihdam edilmelerini sağlamak.

- Dezavantajlı bireylerin işgücü piyasasına entegrasyonlarını sağlayacak şekilde danışmanlık desteği vermek.
- İşgücü piyasasında dezavantajlı kişilere karşı önyargıların azaltılmasına yönelik çalışmalar yapmak.

Projenin iştirakçilerinden İŞKUR Konak Hizmet Merkezi ve Konak Halk Eğitim Merkezi'nin işbirliğiyle, 7 farklı mesleki eğitim kursu açıldı. İŞKUR Konak Hizmet Merkezi, mesleki kurslara katılanlara, eğitim süresince günlük harcırah ve genel sağlık sigortası prim desteğini; Konak Halk Eğitim Merkezi de “düz dikiş makineci” ve “hasta ve yaşlı refakatçisi” meslek kursları için uzman eğitimcileri sağladı. İŞKUR bünyesinde hizmet veren iş ve meslek danışmanları kurslara katılmak için başvuru yapan herkesin kayıt işlemlerini gerçekleştirdi. Proje köprü görevi de üstlendi; projenin hedef mahallelerinde yaşayanların İŞKUR hizmetlerinden haberdar olması için saha çalışması düzenlendi. İŞKUR ile ortak belirlenen zamanlarda bilgilendirme ve kayıt günleri programa alındı.

Projenin iştirakçilerinden İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü Konak Halk Eğitim Merkezi, proje kapsamında verilecek mesleki eğitim kurslarını sertifikalandırılması için “Hayat boyu Öğrenme Modülleri” içerisinde yer alan eğitimlerin, “düz dikiş makineci için 330 saat”, “hasta ve yaşlı refakatçiliği için 560 saat” olarak açılması programa alındı. Konak Halk Eğitim Merkezi, kursların Milli eğitim Bakanlığı mevzuatına uygun olarak açılmasını sağlamakla birlikte, uzman öğretmenlerin istihdam edilmesi konusunda destek oldu. Dezavantajlı mahallelerde çalışma deneyimi olan öğretmenlerin kurslarda görevlendirilmesi sağlandı.

Proje ofisinin açılacağı 1. Kadriye Mahallesi daha önce çok fazla hizmetin gitmediği bir bölgedir. Türkiye'nin doğu bölgelerinden yoğun göç alan, ağırlıklı olarak Roman ve Kürt vatandaşların nüfusu oluşturduğu bir bölgedir. Bu bölgede halk, belli sokaklarda gettolar oluşturmak yerine iç içe, farklı etnik gruptan kişilerin bir arada yaşadıkları bir ortam söz konusu. Hem çeşitlilik hem de bu çeşitliliğin birlikte bulunduğu bir bölgedir. Erkekler genellikle gece mesaisi gerektiren işlerde çalışırken kadınlar, eğitim ve istihdam açısından fırsatlardan ve koşullardan daha

yoksun durumdadırlar. Bu bağlamda projenin bu mahallede gerçekleştirilmesi amacına ulaşılması açısından yerinde olmuştur.

Projenin hedef kitlesi olan dezavantajlı kadınlar, yaşadıkları mahalle dışında sosyal ortamları olmayan, akrabalık dışında sosyal ağları olmayan, günlük aktiviteleri eşlerine haber vererek izin alma ihtiyacı duyan kısaca toplumsal hayata aktif olarak dâhil olmayan kadınlardan oluşmaktadır. Projenin amacı olan dezavantajlı kadınların istihdam edilmesi için verilen eğitimler, sosyal ağlardan, toplumsal güvenden yoksun dezavantajlı kadınların sosyal hayatta aktif rol üstlenmelerine kadar ilerleyen bir süreç ortam yaratmıştır. Bu bağlamda proje süreci ve sonuçları sosyal sermayenin ölçülebilmesi açısından elverişli görülmüştür.

3.1.2 Alan Araştırmasının Amacı ve Hipotezleri

Günlük sohbetlerde, sosyal çevremizde dahi artık hemen hemen her kesimden kişilerin AB hibe programlarına aşina olduğu, en kötü ihtimalle bahsinin geçtiğine şahit olunduğu, eğer aktif çalışma hayatının içinde bir kişi ise projelerde yer aldığına tanık olunabilir. AB hibe programlarından haberdar olmak, içerisinde yer alabilmek artık oldukça kolay. Bu aşamada akla gelen soru "peki ya sonra?". Maddi ve manevi pek çok destekle hayata geçirilen bu projelerin sonuçları; çalışmamız bağlamında ise, projeler sonucunda ortaya çıkan sosyal sermayenin ele alınması hedeflenmektedir.

Tez içerisinde cevap bulunması hedeflenen soru uygulanan AB Hibe Projelerinin hedef kitle kapsamında yer alan kişilerin sahip olduğu sosyal sermayeye ne kadar ve hangi boyutta etki yaptığıdır. Ayrıca sosyal sermayenin oluşması aşamasında sosyal ağların sürece katkısının da ortaya konulması hedeflenmektedir. Proje sürecinin tamamlanmasıyla proje katılımcılarının sosyal sermayelerinin ölçülmesi, ortaya çıkan sosyal sermayenin katılımcı kadınların ekonomik ve kültürel açıdan hayatlarında yarattığı değişimlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasının amacı doğrultusunda belirlenen hipotezler, yukarıda teorik çerçeve kapsamında belirtilen sosyal sermayenin beş boyutu ve bu beş boyutu işler hale getiren değişkenler ışığında ortaya konulmuştur. Alan araştırmasının değişkenleri aracılığıyla ölçülen çalışmanın hipotezleri şu şekilde ifade edilebilir:

Tablo 3: Hipotezler

Sosyal Sermaye Boyutu	Hipotezler
Güven ve Dayanışma	Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.
Gruplar ve Ağlar	Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.
	Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.
Kolektif Eylem ve İşbirliği	Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.
Sosyal Uyum ve Katılma	Mahalledeki farklılıklar, sosyal uyum için risk oluşturmaz.
Yetkilendirme ve Siyasi Eylem	Proje katılımcıları bireysel aktivitelerine kendileri karar verir.

Yukarıdaki tabloda özetlendiği gibi, tez çalışmasının alan araştırmasında ele alınan sosyal sermaye, beş boyut kapsamında ele alınacaktır. Her boyutun hipotezi farklı olarak oluşturulmuştur. Güven ve dayanışma boyutunun hipotezi “Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.” ; gruplar ve ağlar boyutu iki hipotez ile ele alınmıştır. “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Ve “Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.” Gruplar ve ağlar boyutun hipotezleridir. Kolektif eylem ve işbirliği boyutunun hipotezi “Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.” dir. Sosyal uyum ve katılma boyutu “Mahalledeki farklılıklar, sosyal uyum için risk oluşturmaz.” Hipotezi ile ve yetkilendirme ve siyasi eylem boyutu ise “Proje katılımcıları bireysel aktivitelerine kendileri karar verir.” Hipotezi ile test edilmiştir.

3.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışmasının irdelediği AB hibe projelerinin sosyal sermaye oluşumundaki etkileri, bir alan araştırması ile ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda sosyal sermayenin ölçülmesi ve bunun ele alınan projeye uyarlanabilmesi

gerekmıştır. Sosyal sermaye fikri hem teorik hem de uygulamalı sosyal bilim literatüründe tartışmalı ve öne çıkan önemli bir yükselişe sahiptir. Hem akademisyenler hem de uygulayıcılar için sosyal sermayenin ölçülmesinde bir dizi ampirik araç sağlanmaktadır (Grootaertvd, 2004: s.1). Sosyal Sermayenin Ölçülmesine Yönelik Bütünleşik Anketin (SC-IQ) amacı, daha büyük bir hane halkı anketinin bir parçası olarak sosyal sermayenin çeşitli boyutları hakkında nicel veri üretmek isteyenler için temel bir anket sorusu sağlamaktır (Grootaertvd, 2004: s.1).

Kalkınma projelerinin tasarımı ve uygulanması bağlamında sosyal sermaye bilgisine büyük ilgi vardır ve SC-IQ bu amaç için de faydalıdır. Bir projeye başlamadan önce sosyal sermaye hakkında temel veri elde etme arzusu varsa, SC-IQ, sosyo-ekonomik bilginin temel alınmasını amaçlayan proje düzeyinde diğer veri toplama ile birlikte kullanılabilir (Grootaertvd, 2004: s.2).

3.2.1.Değişkenlerin Tanımı ve Hipotezler İle İlişkileri

Sosyal Sermayenin Ölçülmesine Yönelik Bütünleşik Anketi (SC-IQ) kapsamında belirlenmiş ölçüm kategorilerinde yer alan sorular vasıtasıyla yapılan nicel araştırma ile hipotezler test edilmiştir. Her kategori için belirlenmiş soru örnekleri, tez çalışması için ele alınan örneklem grubuna ve proje deneyimine uyarlanarak anket soruları oluşturulmuştur. Bu çalışmada sosyal sermayenin ölçülmesi için belirlenmiş beş boyut, her boyut için farklı hipotezler ve her hipotezin işler hale getirilmesi için sosyal sermayenin boyutları paralelinde farklı değişkenler belirlenmiş ve alan araştırması bu ilişki bağlamında gerçekleştirilmiştir.

Güven değişkeni ile genel kabul görmüş güven kavramına ek olarak, komşulara, kilit hizmet sağlayıcılara ve yabancılara karşı güven ve bu algıların zaman içinde nasıl değiştiğine dair veriler elde edilmesi hedeflenmektedir. (Grootaertvd, 2004: s.5). Alan araştırmasının gruplar ve ağlar boyutu için ağ değişkeni ve üyelik değişkeni olmak üzere iki değişken tercih edilmiştir.

Ağ değişkeninin test ettiği hipotez, en yaygın olarak sosyal sermaye ile ilişkilendirilen kategoridir. Buradaki sorular, bir hane halkının çeşitli sosyal organizasyonlara ve gayri resmi ağlara katılımının niteliğini ve kapsamını ve bunlardan gelen ve aldığı katkıların çeşitliliğini ele almaktadır. (Grootaertvd, 2004:

s.5). Ayrıca ağ değişkeni ile katılımcıların yakın sosyal çevrelerinde yer alan ağ ilişkileri irdelenmiştir. Gruplar ve ağlar boyutu kapsamında yer alan üyelik değişkeni ise, katılımcıların sivil toplum kuruluş üyeliklerini sorgulamaktadır.

Kolektif Eylem değişkeni, hane halklarının topluluklarındaki ortak projelerde ve / veya bir krize yanıt olarak başkalarıyla nasıl çalışıp çalışmadığını araştırmaktadır. Ayrıca katılım ile ilgili topluluk beklentilerinin ihlal edilmesinin sonuçlarını da dikkate almaktadır(Grootaert vd, 2004: s.5). Kolektif eylem ve işbirliği boyutu, kolektif eylem değişkenini çalışır duruma getirir. Sosyal Uyum değişkeni, farklılıkların doğasını ve kapsamını, yönetilme mekanizmalarını ve hangi grupların kilit kamu hizmetlerinden dışlandığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Günlük sosyal etkileşim biçimlerine ilişkin sorular da dikkate alınmaktadır(Grootaert vd, 2004: s.5).

Bireysel eylem değişkeni, bireylerin refahlarını doğrudan etkileyen kurumlar ve süreçler üzerinde bir kontrol önlemine sahip olduklarında “güçlendirilir”. Yetkilendirme ve siyasi eylem boyutu, hane halklarının mutluluk duygusu, kişisel etkinliği ve hem yerel olayları hem de daha geniş siyasi sonuçları etkileme kapasitesini araştırmaktadır(Grootaert vd, 2004: s.5) Bireysel eylem değişkeni aracılığıyla yetkilendirme ve siyasi eylem boyutunun işler hale getirilmesi hedeflenmektedir.

3.2.2 Verilerin Elde Edilmesinde İzlenen Yöntem

Bu çalışmada karma araştırma yöntemi ile *birleştirme deseni* uygulanmıştır. Birleştirme deseninin amacı nitel ve nicel araştırma verilerinin analizinden elde edilen sonuçları birleştirmektir. Bu birleştirme her iki veri türü farklı bakış açıları sağladığından dolayı problemin hem nicel hem de nitel olarak tanımlanmasını ve bu verilerin birleştirilmesi yoluyla probleme farklı açıdan bakılmasını sağlar(Creswell, 2017: s.36). Nitel ve nicel çalışmaların birleştirilmesi, veri tabanlarının tek başlarına sağlayabileceğinden daha bütüncül bir anlayış sağlar. Bu birleştirme deseninin arkasındaki mantıktır. Bu nedenle, bu desenin kullanılmasının bir sonucu olarak, karma yöntem araştırmacısı birçok görüş açısı geliştirebilir ve hatta bir veri setiyle diğerinin doğrulayabilir (Creswell, 2017: s.37).

Bu çalışmada Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde hibe olarak aldığı mali yardımlarla hayata geçirilen bir proje örnek olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki neredeyse tüm bakanlıklar tarafından farklı alanlarda yürütülen bitmiş ve devam etmekte olan projelerin hepsinin tez çalışması kapsamında ele alınması olanaklı değildir. Araştırmanın yapıldığı ilin İzmir olması, İzmir'in Türkiye'nin üçüncü büyük şehri ve özellikle de son yıllarda göç alan bir şehir olarak öne çıkması dolayısıyla İzmir'de belediyelerin de katkısının olduğu projelerin ele alınması uygun görülmüştür.

Çeşitli belediyelerle yapılan görüşmeler sonucunda İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında Konak Belediyesi'ne bağlı 1.Kadriye Mahallesi'nde hayata geçirilmiş olan, Konak Sosyal ve Kültürel Etkinlikler Vakfı koordinasyonunda, Konak Belediyesi ve Roman Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği destekleriyle hazırlanan, “Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak'ta” Projesi araştırma için örnek proje olarak seçilmiştir.

İzmir iline bağlı ilçe belediyelerle yapılan proje bazlı görüşmelerde, tez çalışması için tercih edilmiş olan projenin tez çalışmasına katacağı varsayılan farklı boyutları söz konusudur. Seçilen “Gelecek eğitimde, Eğitim Konak'ta” adlı proje sadece kadın katılımcıları hedef kitle olarak seçmiştir. Bilindiği gibi Türkiye’de var olan sosyo-kültürel problemlerin başında “kadın” ve “kadın istihdamı” yer almaktadır. Özellikle de İzmir gibi göç alan bir şehirde kadınların istihdam edilmesi amacıyla verilen eğitimler hem kadın hem de sosyal sermaye bakış açısını birleştirme fırsatı sunmuştur.

Projenin gerçekleştirildiği ve sonrasında semt merkezi olarak hizmet sunulan bölge İzmirli bireyler tarafından “Eski İzmir” diye bilinen, zamanla özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nden göçle gelmiş vatandaşların yerleşmeyi tercih ettiği, geçmiş belediye yönetimlerinin hizmet götürme konusunda yetersiz kaldığı bir konumdadır. Mahalle muhtarı ve mahalle sakinlerinin ifadelerine göre; mahalleye sosyo-kültürel olarak yapılmış ilk hizmet olarak proje ofisi işaret edilmiştir. Mahalle sakinleri “ilk kez belediye tarafından fark edildiklerini ve kendileri için faydalı hizmet sunulduğunu” ifade etmişlerdir. Bu bağlamda özellikle de sosyal olarak sınırlanmış,

mahalle dışında sosyal hayatı olmayan, çoğu okuma yazma bilmeyen kadınlara sunulan bu proje ofisi fırsatı tez çalışması için dikkat çekici olmuştur.

Projenin yazım aşamasında hedef kitle "işsiz, mesleki yeterliliği olmayan, en az ilkokul mezunu, 18-55 yaş arası Roman, Roman gibi yaşayan ve dezavantajlı 85 kişi" olarak belirlenmiştir. Ancak sahaya inildiğinde, projenin uygulanacağı mahallenin koşulları, ihtiyaçları göz önüne alındığında işsiz olan erkek bireylerden ziyade kadınların işsiz ve hatta eğitimsiz oldukları görülmüştür. Bunun üzerine proje uygulanma aşamasında hedef kitle yani faydalanıcılar “işsiz, mesleki yeterliliği olmayan 18-55 yaş arası 1. Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden kadınlar" olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla araştırmanın örnekleme 1.Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden "Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak'ta" projesine katılmış olan kadınlar olarak belirlenmiştir.

Tez çalışmasında nicel çalışma yöntemiyle gerçekleştirilen alan araştırması bölümü için öncelikle yüz yüze görüşme tekniğiyle anket yapılmıştır. Anket için 1. Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden, ele alınan projede katılımcı olarak yer almış 50 kadın ve yine 1. Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden ancak projeye katılmamış olan 50 kadın ile görüşülmüştür. Yapılan anket çalışması alan araştırmasının nicel çalışmasını oluştururken; sonrasında derin görüşme tekniği ile nitel çalışma da yapılmıştır. Projede katılımcı olmuş kadınlar, proje koordinatör yardımcısı, proje ofisi sorumlusu ve muhtardan oluşan 16 kişilik bir grup ile derin görüşme yapılmıştır.

3.2.3 Verilerin Analizinde İzlenen Yöntem

Hipotezlerin test edilebilmesi için nicel çalışma, iki ayrı örneklem grubu ile anket yapılarak hazırlanmıştır. Örneklem grupları oluşturulurken karma araştırma yöntemi örneklem çeşitlerinden *uygunluk örnekleme* aracılığıyla iki ayrı grup katılımcı ile anket ve derin görüşmeler yapılmıştır. Uygunluk örnekleme, hem kolay ulaşılabilir, hem de çalışmaya katılmaya gönüllü olan örnekleme seçme şeklidir (Baki ve Gökçek, 2012: s.5). Proje yazım aşamasında belirlenmiş 85 katılımcı hedefi, gösterilen yoğun talep sonucunda 172 katılımcı proje kapsamında İŞKUR'dan harcırah almış ve 159 katılımcı da sertifika almaya hak kazanarak proje sürecini

başarıyla tamamlamıştır. Dolayısıyla seçilen örneklem grubu sertifika almış katılımcılar arasından oluşturulmuştur.

Alan araştırmasının yapıldığı 1. Kadriye Mahallesi, özellikle doğu illerinden göç alan, farklı etnik kimlikten vatandaşların yer aldığı, okuma yazma bilmeyen kadınların olduğu, kadınların çoğunun mahalle ve akraba bağı dışında sosyal ağ içinde yer almadığı bir sosyal ortamı barındırmaktadır. Dolayısıyla dışa kapalı ve dezavantajlı kadınların yer aldığı proje çalışması katılımcılarına mahalle dışından bir araştırmacı olarak ulaşabilmek en başlarda kolay sayılmazdı. Bu aşamada diyalog kurmaya gönüllü, anket sorularını yanıtlamaktan çekinmeyecek kadınlara ulaşılabilmesinde proje ofisi sorumlusunun yardımı ve dolayısıyla çalışmaya katkısı çok kıymetlidir. Proje ofis sorumlusu ile yapılan ön çalışma ve hazırlıklarda proje katılımcıları üzerinden yapılan incelemeyle örneklem grupları oluşturulmuştur.

Nicel çalışma örneklemini iki ayrı grup ile oluşturulmuştur. Birinci grup 1. Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden, projede katılımcı olmuş 50 kadın; diğer anket grubu ise yine 1. Kadriye Mahallesi'nde ikamet eden ancak projede katılımcı olmamış 50 kadından oluşmuştur. Birinci grup projeye katılan kadınlara uygulanan kadınlardaki anket sorularında proje öncesi ve sonrasını test eden sorular yer alırken, ikinci gruptaki kadınlara yöneltilen ankette proje öncesi ve sonrası ile ilgili sorular yer almamış; ikinci gruba uygun olarak aynı sorular düzenlenmiştir.

Tez çalışmasının nitel araştırma boyutunda ise örneklem projede katılımcı olarak yer almış kadınlar, mahalle muhtarı, proje koordinatörü, proje ofis sorumlusu ve kurs öğretmeni ile derin görüşmeler yapılmış, ses kaydı ile kaydedilmiştir. Derin görüşme sırasında nicel çalışmaya ait anket sorularından da yararlanılmakla birlikte katılımcının kendisini daha rahat ifade edebilmesine ortam hazırlanarak proje katılımcısı olan kadınları girişimcilik bağlamında projeden elde ettikleri kazanımları anlaşılmaya çalışılmıştır. Nicel çalışma süresince sosyal sermaye ölçümü yapılmış, projeye katılan ve katılmayan kadınlar arasındaki sosyal sermaye farkı ortaya konulmuştur. Ancak nitel çalışma bağlamında AB projelerinin kadınlara hem sosyal hem de ekonomik açıdan katkıların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Sosyal sermayenin sadece güven ve sosyal ağlardan ibaret olmadığı, sosyal sermayenin kadınların

hayatlarında yarattığı “sermaye” boyutunun da tespit edilebilmesi için kadınlarla derin görüşme yapılmıştır.

Nicel çalışma kapsamında ele alınan sosyal sermayenin beş farklı boyutunun değişkenleri aracılığıyla katılımcı kadınların sosyal sermayeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel çalışmanın temel hedefi ise projede eğitim almış kadınların, bu eğitimler sonrasında ve proje süresince edindikleri kazanımlarla hayatlarında ortaya çıkan gerek maddi gerekse manevi değişimleri ortaya çıkarmaktır. Böylelikle sosyal sermayenin proje nezdindeki kadınlarda yarattığı değişim tespit edilmiştir.

Nicel çalışmada, anket soruları yüz yüze yapılarak katılımcılara birebir sorular yöneltilmiştir. Ancak katılımcıların okuma yazma bilmeyenlerle de iletişimi sağlayabilmek; okuma yazma bilenlerin de daha kolay anlayıp cevaplayabilmeleri amacıyla cevap seçeneklerine uygun olarak gülen yüz emoji gösterilerek cevaplar daha net olarak elde edilmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kapsamında katılımcı kadınlar ile derin görüşme yapılmıştır. Tezin alan araştırması için belirli bir süreci kapsayan, bir mahalledeki belli yaş gruplarındaki kadınları hedef alan bir proje olması dolayısıyla durum çalışması tercih edilmiştir. Derin görüşmeler, proje katılımcılarını, proje ofisi sorumlusunu, proje koordinatör yardımcısını, mahalle muhtarını kapsayan bir grup ile gerçekleştirilmiştir. Derin görüşmelerin amacı, proje eğitim süreci ve sonrasındaki dönemde kadınların –ağırlıklı olarak- elde ettikleri ekonomik kazanımları, proje eğitimlerinden girişimcilik bağlamında nasıl etkilendikleri ve tabii ki bir kadın olarak hayatlarında yaşadıkları değişimin ortaya konulmasıdır. Dolayısıyla derin görüşmelerin soruları bu paralellikte katılımcıların yaklaşımları doğrultusunda şekillenmiştir. Derin görüşmeler öncesinde hazırlanan taslak sorular olmasına rağmen, soru cevap şeklinde değil, görüşmenin yapıldığı katılımcının kendisini daha rahat ifade etmesine olanak sağlayan bir yaklaşımla çalışılmıştır. Derin görüşmeler sırasında katılımcıların izniyle ses kaydı alınmış ve fotoğraflar çekilmiştir. Ses kaydı ile elde edilen kayıtlar yazıya aktarılarak NVivo programı aracılığıyla elde edilen tablo ve grafiklerle analiz edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

AB hibe projelerinin sosyal sermaye oluşumuna etkilerinin teorik boyutu önceki bölümlerde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise tez çalışması kapsamında ele alınan “*Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta*” adlı proje katılımcıları ile yapılan nicel ve nitel çalışma bulguları ele alınacaktır. Alan araştırması için öncelikle projeye katılan 50 kadın ve projeye katılmamış olan aynı mahallede ikamet eden 50 kadın ile yüz yüze anket ile nicel çalışma, sonrasında nicel çalışma bulgularını destekleyici ve tamamlayıcı olması amacıyla 16 proje katılımcısı kişi ile derin görüşme yöntemiyle yapılan nitel çalışma aşağıda sunulmaktadır.

4.1. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI

Anket çalışmasında elde edilen veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde) kullanılmıştır. Birbirinden bağımsız kategorik değişkenler arasında Ki-Kare (χ^2) analizi uygulanmıştır.

Tablo 4: Katılımcı Profili

Gruplar					
Özellikler	Projeye Katılmayan		Projeye Katılan		χ^2 (P)
	Sayı	%	Sayı	%	
Yaş					
18-24	4	8,0	13	26,0	3,443 0,003)
25-34	12	24,0	20	40,0	
35-44	9	18,0	7	14,0	
45 ve üzeri	25	50,0	10	20,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	
Eğitim durumu					3,002

Okuryazar değil	7	14,0	4	8,0	(0,718)
Okuryazar	12	24,0	10	20,0	
İlkokul	16	32,0	14	28,0	
Ortaokul	8	16,0	14	28,0	
Lise	4	8,0	4	8,0	
Lisans	3	6,0	4	8,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	
Meslek					
Ev hanımı	44	88,0	43	86,0	0,088
Diğer	6	12,0	7	14,0	(1,000)
Toplam	50	100,0	50	100,0	
Gelir Düzeyi					
Alt gelir	7	14,0	14	28,0	3,884 (0,142)
Orta gelir	18	36,0	19	38,0	
Cevap yok	25	50,0	17	34,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	
Doğduğu/yaşadığı yer					
Mahalle	44	88,0	29	58,0	
İlçe	4	8,0	1	2,0	
İl	2	4,0	20	40,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	19,609 (0,000)

Projeye katılma durumu ile kişisel bilgileri arasındaki ilişki durumu Kikare (χ^2) analizi ile incelenmiştir. Projeye katılmayanların %50,0'nın 45 ve üzeri, projeye katılanların %40,0'nın 25-34 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Projeye katılma durumu ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$).

Projeye katılmayanların %32,0'nın ilkokul, projeye katılanların %28,0'nın ilkokul, %28,0'nın ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Projeye katılma durumu ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Projeye katılmayanların %88,0'nın ev hanımı, projeye katılanların %86,0'nın ev hanımı olduğu görülmüştür. Projeye katılma durumu ile meslek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Projeye katılmayanların %50,0'nın gelir düzeyine cevap vermediği, projeye katılanların %38,0'nın orta gelir düzeyinde olduğu görülmüştür. Projeye katılma durumu ile gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Anket çalışmasına katılan kadınların genel olarak profilleri özetlenecek olursa; proje katılımcısı kadınlar 25-34 yaş aralığında, ilkokul ve ortaokul eğitim düzeyinde ve ev hanımı oldukları söylenebilir. Projeye katılmayan anket katılımcısı kadınlar genel olarak 45 yaş üzeri, ilkokul eğitimine sahip ev hanımı profilindedirler.

4.1.1 Güven ve Dayanışma Boyutu

4.1.1.1 Güven Değişkeni

Güven değişkeninin işler hale getirilmesi için yöneltlen sorularla “Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.” Hipotezi test edilmiştir.

Sosyal sermayenin ölçülmesinde en ön sıralarda yer alan, sosyal sermayenin unsurlarından biri olan “güven” in ölçülmesi için ankette yer alan soru kategorilerinden olan “güven ve dayanışma” boyutunda yer alan güven değişkeni,

“genel olarak insanları güvenilir bulurum” sorusu ile “Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.” hipotezi test edilmiştir.

Tablo 5: Güven Değişkeni Önermesi- 1

Gruplar					
Özellikler	Projeye Katılmayan		Projeye Katılan		χ^2 (P)
	Sayı	%	Sayı	%	
Genel olarak insanları güvenilir bulurum					14,649 (0,001)
Katılmıyorum	21	42,0	16	32,0	
Emin değilim	28	56,0	19	38,0	
Katılıyorum	1	2,0	15	30,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Projeye katılmayanların %56,0’ının genel olarak insanları güvenilir bulurum önermesine emin değilim, projeye katılanların %38,0’ının bu önermeye emin değilim şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “genel olarak insanları güvenilir bulurum” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Diğer bir ifadeyle projeye katılan kadınlar, katılmayan kadınlara göre insanları daha güvenilir buluyorlar. Sosyal sermayenin unsurlarından biri olan güven, proje katılımcısı kadınlar tarafından projeye katılmamış kadınlara kıyasla daha çok kabul görmüş, sosyal ilişkilerinde güven duyduklarını ifade etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, “Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.” hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 6: Güven Değişkeni Önermesi-2

	Gruplar				
Özellikler	Projeye Katılmayan		Projeye Katılan		χ^2 (P)
	Sayı	%	Sayı	%	
Genel olarak mutluyum					
Katılmıyorum	12	24,0	2	4,0	19,052 (0,000)
Emin değilim	20	40,0	9	18,0	
Katılıyorum	18	36,0	39	78,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Güven ve dayanışma boyutu kapsamında güven değişkeninin ölçülmesi için yöneltilen bir diğer soru da “genel olarak mutluyum” şeklindedir. Projeye

katılmayanların %40,0'ının genel olarak mutluyum önermesine emin değilim, projeye katılanların %78,0'ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “genel olarak mutluyum” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Sosyal sermayenin öne çıkan unsurlarından biri olan güvenin içinde yer aldığı güven ve dayanışma boyutu kapsamında yöneltilen bu anket sorusu sonucunda projeye katılan kadınların projeye katılmayan kadınlara kıyasla kendilerini daha mutlu olarak ifade ettikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla güven değişkeni, istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç ortaya çıkararak, “Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.” hipotezi doğrulanmıştır.

4.1.2 Gruplar ve Ağlar Boyutu

4.1.2.1 Ağ Değişkeni

Alan araştırmasının gruplar ve ağlar boyutu ağ değişkeni aracılığıyla ele alınmıştır. Ağ değişkeninin işler hale getirilmesi adına yöneltilen sorular ile “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Hipotezi test edilmiştir.

Tablo 7: Ağ Değişkeni Önermesi-1

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	%	Projeye Katılan Sayı	%	
Yaşamımı değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim					
Katılmıyorum	21	42,0	3	6,0	17,843 (0,000)
Emin değilim	7	14,0	10	20,0	
Katılıyorum	22	44,0	37	74,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Gruplar ve ağlar boyutu kapsamında yer alan ağ değişkeninin ölçülmesi için yöneltilen sorulardan bir tanesi, “*yaşamımı değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim*” sorusu yöneltilmiştir ve “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi test edilmiştir.

Projeye katılmayanların %44,0'ının yaşamını değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim önermesine katılıyorum, projeye katılanların %74,0'ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “yaşamını değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Projeye katılan kadınların katılmayanlara kıyasla bu soruya verdikleri “katılıyorum” cevabı, kendilerine olan özgüvenin, kendi ayakları üzerinde durabilme gücünü kendilerinde hissedebilmelerinin dışı vurumu olarak değerlendirilebilir. Çünkü kadınlar aldıkları eğitimlerle, kazandıkları mesleki becerilerle, proje süresince katıldıkları seminer ve kermes gibi toplumsal faaliyetlerle karar alma kabiliyetlerini geliştirmişlerdir. Bu durum da kadınların yeni oluşan sosyal ağlar içindeki varlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla projeye katılmayan kadınlara kıyasla projede katılımcı olan kadınlar daha aktif ve güçlü sosyal ağlar içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla karar değişkeni ile “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 8: Ağ Değişkeni Önermesi-2

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	%	Projeye Katılan Sayı	%	
Komşularıyla tanışıyorum					0,381 (0,908)
Katılmıyorum	2	4,0	2	4,0	
Emin değilim	5	10,0	7	14,0	
Katılıyorum	43	86,0	41	82,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Gruplar ve ağlar boyutunun ağ değişkeninin işler hale getirilmesi için “*Komşularıyla tanışıyorum*” sorusu yönlendirilirken “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi test edilmiştir.

Projeye katılmayanların %86,0'ının komşularıyla tanışıyorum önermesine katılıyorum, projeye katılanların %82,0'ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “komşularıyla tanışıyorum”

önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi doğrulanmamıştır. Bunun sebebi de genel olarak Türkiye’de yaşayan bireylerin ve kadınların komşuluk ilişkilerine değer vermeleri ve sıkı komşuluk ilişkileri içinde olmaları dolayısıyla projeye katılmayan kadınların da komşularını tanıdığı düşünülmüştür.

Tablo 9: Ağ Değişkeni Önermesi-3

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	%	Projeye Katılan Sayı	%	
İhtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim					
Katılmıyorum	7	14,0	5	10,0	0,556 (0,779)
Emin değilim	8	16,0	10	20,0	
Katılıyorum	35	70,0	35	70,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Gruplar ve ağlar boyutunda ağ değişkeni “*ihtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim*” sorusu yöneltilmiştir ve “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi ölçülmüştür. Projeye katılmayanların %70,0’ının ihtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim önermesine katılıyorum, projeye katılanların %70,0’ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “*ihtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim*” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Hipotezi doğrulanmamıştır.

Tablo 10: Ağ Değişkeni Önermesi- 4

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	Projeye Katılmayan %	Projeye Katılan Sayı	Projeye Katılan %	
Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim					
Katılmıyorum	2	4,0	0	0,0	2,050 (0,617)
Emin değilim	1	2,0	2	4,0	
Katılıyorum	47	94,0	48	96,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Ağ değişkeninin işler hale getirilmesi için yöneltlen “*Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim*” sorusu ile “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi test edilmiştir. Projeye katılmayanların %94,0’ının komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim önermesine katılıyorum, projeye katılanların %96,0’ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” hipotezi doğrulanmamıştır.

Tablo 11: Ağ Değişkeni Önermesi-5

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	Projeye Katılmayan %	Projeye Katılan Sayı	Projeye Katılan %	
Arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim					11,363 (0,003)
Katılmıyorum	14	28,0	2	4,0	
Emin değilim	7	14,0	13	26,0	
Katılıyorum	29	58,0	35	70,0	

Toplam	50	100,0	50	100,0	

“Arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim”. sorusu ile “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Hipotezi test edilmiştir.

Projeye katılmayanların %58,0’ının arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim önermesine katılıyorum, projeye katılanların %70,0’ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Görüldüğü üzere, projeye katılan kadınlar sosyal ağ içerisinde yer aldıkları bireylerle paylaşım yapmaktan kaçınmamaktadır. Katılımcı kadınların daha paylaşımcı, yardımlaşma konusunda daha kolay adapte olabilen, sosyal ilişkiler bağlamında daha dışa dönük bir sosyal ağ konumunda oldukları ifade edilebilir. Dolayısıyla “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Hipotezi doğrulanmıştır.

4.1.2.2 Üyelik Değişkeni

Gruplar ve ağlar boyutu içerisinde bireylerin sosyal çevreleri ile ilişkilerinin ölçülmesi için ağ değişkeni kullanılırken, proje katılımcılarının her hangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıklarının değerlendirilebilmesi adına üyelik değişkeni kullanılmıştır.

Tablo 12: Üyelik Değişkeni Önermesi-1

Özellikler	Gruplar				χ^2 (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	%	Projeye Katılan Sayı	%	
Herhangi bir dernek / vakıf/ siyasi partiye üyeyim					0,000 (1,000)
Katılmıyorum	44	88,0	44	88,0	
Emin değilim	3	6,0	3	6,0	
Katılıyorum	3	6,0	3	6,0	

Toplam	50	100,0	50	100,0	

Üyelik değişkeninin işler hale getirilmesi için “*herhangi bir dernek/vakıf/siyasi partiye üyeyim*” şeklinde hazırlanan soru ile “Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.” Hipotezi test edilmiştir.

Projeye katılmayanların %88,0’ının herhangi bir dernek/vakıf/siyasi partiye üyeyim önermesine katılmıyorum, projeye katılanların %88,0’ının bu önermeye katılmıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “herhangi bir dernek/vakıf/siyasi partiye üyeyim” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). “Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.” Hipotezi doğrulanmamıştır.

4.1.3 Kolektif Eylem ve İşbirliği Boyutu

4.1.3.1 Kolektif Eylem Değişkeni

Alan araştırması ile ölçülmesi hedeflenen sosyal sermayenin kolektif eylem ve işbirliği boyutu, kolektif eylem değişkeni aracılığı ile işler hale getirildi. “*son 1 yıl içinde mahalledeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım*” sorusu sorularak “Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.” hipotezi ölçülmüştür.

Tablo 13: Kolektif Eylem Değişkeni Önermesi

Özellikler	Gruplar				X ² (P)
	Projeye Katılmayan Sayı	%	Projeye Katılan Sayı	%	
Son 1 yıl içinde mahalledeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım					27,779
Katılmıyorum	34	68,0	8	16,0	(0,000)
Emin değilim	3	6,0	7	14,0	
Katılıyorum	13	26,0	35	70,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Projeye katılmayanların %68,0'ının son 1 yıl içinde mahalledeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım önermesine katılmıyorum, projeye katılanların %70,0'ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “son 1 yıl içinde mahalledeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Projeye katılan kadınlar, katılmayanlarla karşılaştırıldığında sosyal çevrelerindeki işbirliği gerektiren organizasyonlara daha fazla dâhil olmuşlardır. Proje katılımcısı kadınların daha katılımcı olduğu, kermes, yardım vb etkinliklerde yer alma konusunda daha aktif oldukları görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal fayda değişkeni aracılığıyla ölçülen “Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.” Hipotezi doğrulanmıştır.

4.1.4 Sosyal Uyum ve Katılma Boyutu

4.1.4.1 Uyum Değişkeni

Uyum değişkeni, “*Mahallemizde (varsa) farklılıklar sorun yaratıyor*” sorusu ile, mahalledeki farklı kültürlerden kişilere yaklaşım ölçülmüştür. Projeye katılmayanların %48,0'ının mahallemizde (varsa) farklılıklar sorun yaratıyor önermesine katılmıyorum, projeye katılanların %36,0'ının bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “Mahalledeki farklılıklar, sosyal uyum için risk oluşturmaz.” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Tablo 14: Uyum Değişkeni Önermesi

		Gruplar			
Özellikler	Projeye Katılmayan		Projeye Katılan		χ^2 (P)
	Sayı	%	Sayı	%	
Mahallemizde (varsa)					
farklılıklar sorun					
yaratıyor					
Katılmıyorum	24	48,0	17	34,0	4,131 (0,127)
Emin değilim	7	14,0	15	30,0	
Katılıyorum	19	38,0	18	36,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

4.1.5 Yetkilendirme ve Siyasi Eylem Boyutu

4.1.5.1 Bireysel Eylem Değişkeni

Bireysel Eylem Değişkeni, aktiviteleri seçebilme kabiliyetini “*Günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum*” sorusu ile “Proje katılımcıları bireysel aktivitelerine kendileri karar verir.” hipotezi ölçmüştür. Projeye katılmayanların %92,0’nın günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum önermesine katılıyorum, projeye katılanların %94,0’nın bu önermeye katılıyorum şeklinde yanıtladıkları görülmüştür. Projeye katılma durumu ile “günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum” önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Dolayısıyla “Proje katılımcıları bireysel aktivitelerine kendileri karar verir.” Hipotezi doğrulanmamıştır.

Tablo 15: Bireysel Eylem Değişkeni Önermesi

Gruplar					
Özellikler	Projeye Katılmayan		Projeye Katılan		χ^2 (P)
	Sayı	%	Sayı	%	
Günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum					3,290 (0,208)
Katılmıyorum	0	0,0	2	4,0	
Emin değilim	4	8,0	1	2,0	
Katılıyorum	46	92,0	47	94,0	
Toplam	50	100,0	50	100,0	

Nicel çalışma kapsamında yapılan anket çalışması kapsamında katılımcılara yöneltilen önermeler ve elde edilen bulgular yukarıda açıklanmıştır. Tüm bu nicel çalışma kapsamında kullanılan değişkenler, değişkenlerin işler hale getirilmesi ve hipotezlerle bulguların özeti aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 16: Nicel Çalışma Özeti

Değişken	Değişkenin İşler Hale Gelmesi	Hipotez	Bulgu: ✓ :Doğrulandı x: Doğrulanmadı
Güven	Genel olarak insanları güvenilir bulurum	Proje katılımcılarının güven duyguları daha yüksektir.	✓
	Genel olarak mutluyum		✓
Ağ	Yaşamımı değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim	Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir	✓
	Komşularımla tanışıyorum		x
	İhtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim		x
	Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim		x
	Arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim		✓
Üyelik	Herhangi bir dernek / vakıf/ siyasi partiye üyeyim	Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.	x
Kolektif Eylem	Son 1 yıl içinde mahalledeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım	Proje katılımcıları işbirliği içinde toplumsal fayda için faaliyetlere katılır.	✓
Uyum	Mahallemizde (varsa) farklılıklar sorun yaratıyor	Mahalledeki farklılıklar, sosyal uyum için risk oluşturmaz.	x

Bireysel Eylem	Günlük aktiviterimi belirlerken kendim karar veriyorum	Proje katılımcıları bireysel aktiviterine kendileri karar verir.	x

Nicel çalışma ve yukarıda yer alan tablo kısaca özetlenecek olursa; daha önce ifade edildiği gibi nicel çalışma projeye katılan 50 ve projeye katılmayan 50 kadın ile yüz yüze anket çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, projeye katılan ve katılmayan kadınlar arasında oluşan sosyal sermaye açısından farkın ortaya konulmasıdır.

Yukarıdaki tabloda da özetlendiği gibi, projeye katılan kadınlar, katılmayanlara kıyasla insanları daha güvenilir buluyor ve kendilerini daha mutlu olarak ifade ediyorlar. Projeye katılan kadınlar kendilerini yaşamlarını değiştirecek kararları alabilecek güçte hissederek, proje katılımcısı olmayan kadınlar bu önermeyi olumsuz olarak yanıtlamışlardır. Dolayısıyla kadınların kendilerine güvenmeleri, ayakları üzerinde durabilme kabiliyetlerin ifade açısından bu önerme önemli olarak görülebilir.

Hem projeye katılan hem de projeye katılmayan kadınlar ağ değişkeninin komşuluk ilişkileri ile ilgili soruları benzer yanıtları vererek her koşulda komşularına yardım edeceklerini ve yardım isteyebileceklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi olarak da geleneksel Türkiye mahalle koşulları dolayısıyla komşuluğun ve yardımseverliğin ön planda olduğu ifade edilebilir. Ancak yine ağ değişkeni kapsamında var olan yakın arkadaşlarla özel meseleleri konuşabilme önermesi ise proje katılımcısı kadınlar tarafından olumlu yanıtlanmıştır. Bu bağlamda komşuluk ilişkilerinin herkes için geçerli olduğu ancak özel meseleleri daha rahat ve güven içinde konuşabilmenin proje katılımcısı kadınlar için daha kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

Ayrıca kolektif eylem boyutu kapsamında yöneltilen önerme ile de görülüyor ki, projeye katılan kadınlar kolektif şekilde hareket edebilmekte; mahalle veya toplum yararına etkinliklere projeye katılmayan kadınlara kıyasla daha rahat ve sık katılmaktadırlar.

Tüm bu bilgiler ışığında, proje sürecinin katılımcı kadınların sosyal sermaye oluşumlarına olumlu katkı sunduğu ifade edilebilir.

Tez çalışmasının alan araştırması, karma araştırma yöntemi ile önce nicel, sonrasında nitel çalışma yapılarak gerçekleştirilmiştir. Aşağıda yer alan nicel çalışma bulguları sonrasında aşağıda nitel çalışma bulguları ele alınacaktır. Nitel çalışma ile katılımcılarla yapılan derin görüşmeler ile proje sürecinin katılımcıların hem bireysel gelişimlerine hem de ekonomik açıdan hayatlarına yarattığı katkıların ele alınması hedeflenmektedir. Nicel araştırma kapsamında yapılan anket çalışması ile katılımcılara sorulamayan sorular derin görüşmeler sırasında yöneltilmiştir. Bu bağlamda, proje faaliyetleri ve eğitimlerinin bireysel gelişim ve girişimcilik faaliyetleri ile ilgili görüşleri irdelenmeye çalışılmıştır.

4.2. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI

Tez çalışmasının nicel araştırma kapsamında ele alınan beş boyut bağlamında AB hibe projesinin yarattığı sosyal sermaye ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak sosyal sermayenin proje katılımcısı kadınların hayatlarında yarattığı sosyo-ekonomik değişimlerin ele alınabilmesi için nicel çalışmanın nitel bir alan araştırması ile desteklenmesi uygun görülmüştür. Nitel çalışma ile hedeflenen, katılımcıların proje sürecinden sosyo-kültürel olarak ne şekilde etkilendiklerinin tespit edilmesi; diğer taraftan ise projenin hedeflerinden biri olan katılımcı kadınların istihdam edilmesi hedefinin kadınların ekonomik hayatlarına ne şekilde katkı sunduğunun ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda proje katılımcısı kadınlarla, proje ofis sorumlusu, projede görev alan öğretmen ve mahalle muhtarı ile derin görüşmeler yapılmıştır.

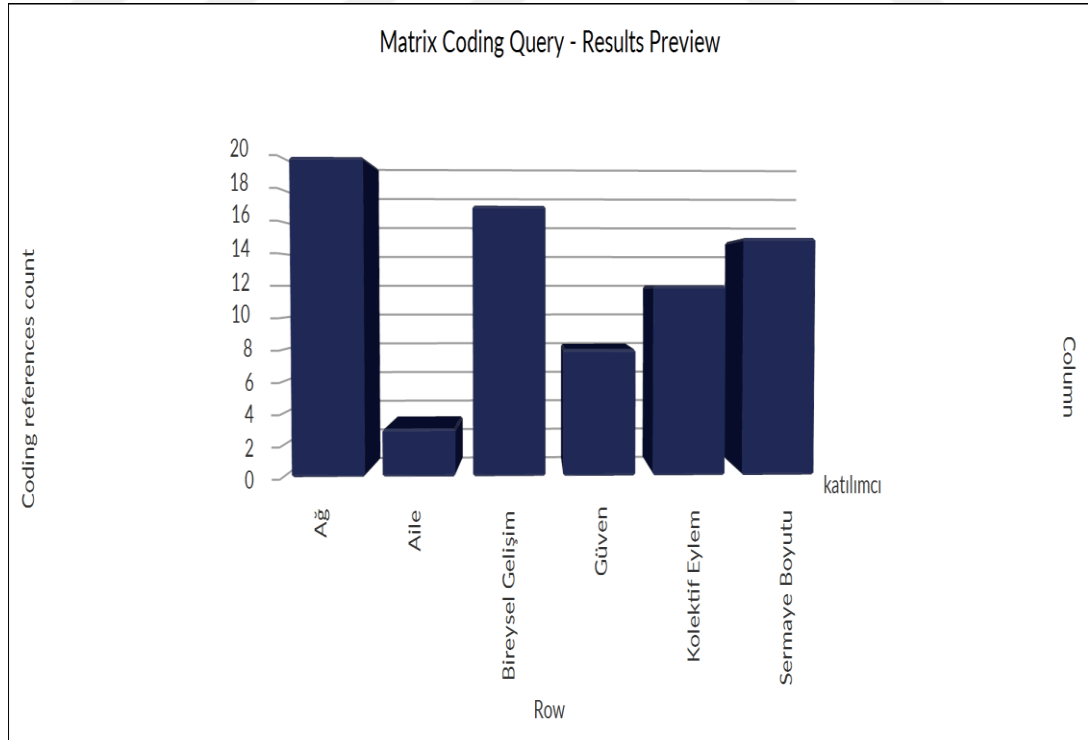
Nicel çalışmada ele alınan güven ve dayanışma, gruplar ve ağlar, kolektif eylem ve işbirliği, sosyal uyum ve katılma ile yetkilendirme ve siyasi eylem boyutlarına paralellik gösterecek ve tamamlayıcısı olacak nitelikte derin görüşmeler yapılmıştır. Bu bağlamda nitel çalışma kapsamında derin görüşmeler öncesinde ağ, güven, kolektif eylem ve asıl araştırılması hedeflenen sermaye boyutu belirlenmiştir. Ancak derin görüşmeler sırasında katılımcıların ifadeleri doğrultusunda araştırmacı tarafından aile ve bireysel gelişim boyutları da nitel çalışmanın boyutlarına dâhil edilmiştir. Katılımcıların derin görüşmeler sırasında sıklıkla ve ısrarla proje sürecinin

hayatlarında yarattığı değişimleri ve bunların ailelerine olumlu yansımalarını vurgulamaları, aile ve bireysel gelişim boyutlarının çalışmaya dâhil edilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Derin görüşme metinleri yazıya aktararak ve NVivo programı yardımı ile grafikler oluşturularak nitel araştırma bulguları desteklenmiştir. Derin görüşme metinlerinin NVivo programı aracılığıyla analiz edilebilmesi için, belirlenen boyutlar baz alınarak NVivo programının gerektirdiği kodlamalar yapılmıştır. NVivo programında “Coding” sisteminde ele alınacak her bir boyut için “code (kod, şifre)” belirlenerek derin görüşme metinleri bu kodlar bağlamında kategorize edilerek değerlendirilme yapılır. Bu doğrultuda derin görüşme metinleri *aile, ağ, bireysel gelişim, güven, kolektif eylem ve sermaye boyutları* bağlamında kodlamalar yapılarak değerlendirilmiştir.

Nitel çalışma bulgularına geçilmeden önce kodların katılımcı ifadelerinde yer alan analizlerini ifade eden genel kod tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 17: Nitel Analiz Kodları

Tablo, katılımcıların derin görüşmelerdeki ifadelerinde yer alan boyutları ve kodlamaları göstermektedir. Örneğin, tüm katılımcıların en fazla vurgulama yaptığı ağ boyutudur. Diğer bir ifadeyle, proje süreci ile ilgili yapılan derin görüşmelerde katılımcılar en fazla sosyal ağ ilişkilerinden bahsetmişlerdir. Dolayısıyla ağ boyutu nicel çalışmada en yoğun vurgulanan boyut olmuştur. Ağ boyutunu bireysel gelişme ve sermaye boyutu izlemektedir.

4.2.1 Sosyal Sermaye Olarak Projenin “Sosyal” Boyutu

1.Kadriye Mahallesi, Eşref paşa ile Kadife kale arasında konumlanmaktadır. Hem muhtarın hem de proje koordinatör yardımcısının belirttiği gibi, mahalle sakinleri çok çeşitlilik göstermektedir. Yoğun bir Kürt nüfusu, Roman nüfusu, mültecilerin de yer aldığı karma ama bir o kadar da iç içe yaşanan bir bölge. Örneğin başka bölgelerde olduğu gibi aynı etnik gruba ya da aynı memleketten gelen kişilerin aynı sokak ya da mahallede yaşaması 1.Kadriye Mahallesi için geçerli değil. Bu bölgede ayı ayrı yaşamak söz konusu değil; tüm gruplar bir arada ikamet ediyorlar; diğer bir ifadeyle gettolaşmanın olmadığı bir bölge.

MUHTAR: Ama mahalle çok karışık, Roman, Kürt, göçmen, Sivas, Konyalı, genelde Mardin Nusaybinli vatandaşlar var. Genelde göç alan bir mahalle.

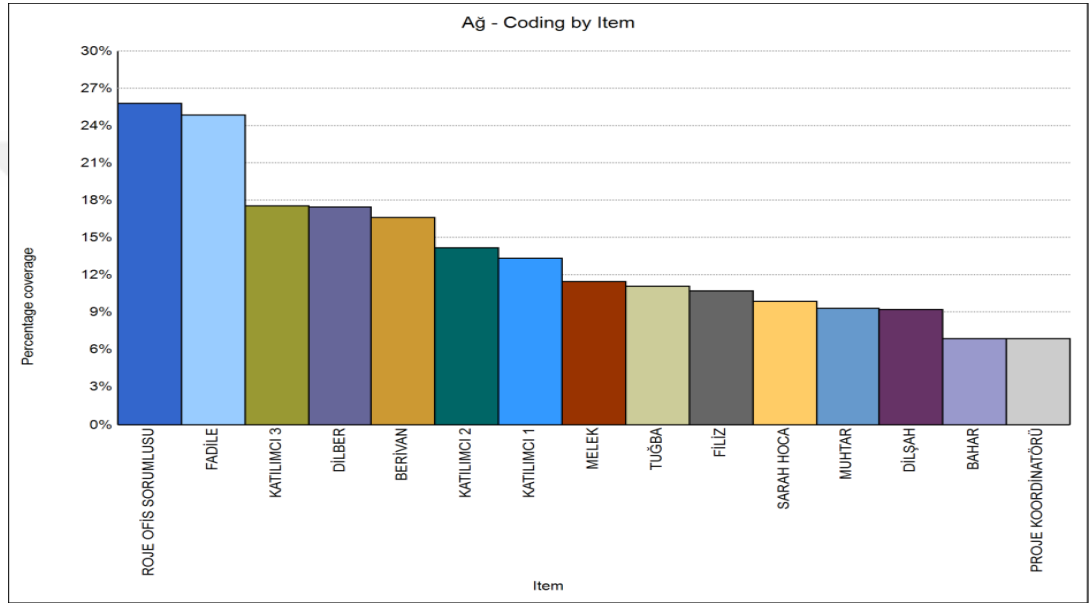
RANA (Proje Koordinatör Yardımcısı): O dönemki başkanımızın talebi oldu. Çünkü 1. Kadriye Mahallesi aslında özel de bir yer. Bir taraftıyla belediye hiç faaliyet göstermemiş, aslında orada bir faaliyet göstermek, aslında projeye de bunu birleştirmek istediler. Ama orası aynı zamanda yoğun bir Kürt nüfusun olduğu, roman nüfusun olduğu, mültecilerin de olduğu oldukça karma... ve orda şey var; orada çok iç içeler. Mesela bazı yerlerde Romanların Mahallesi, ayrı ayrı mahallelerde, sokaklarda yaşayabiliyorlardı, ama burada çok iç içe, daha karışıktı.

PROJE KOORD. YARD.: Orası karışık bir bölge, hizmet herkese gitsin, bir de zaten hali hazırda çalışma yürütülmek istenen bir bölge olduğu için orada başlandı.

Projenin 1. Kadriye Mahallesi’nde uygulanmasına karar verilmesi ile birlikte proje ofisinde görev alacak, mahalle halkını tanıyan, yakından ilgilenebilecek ama

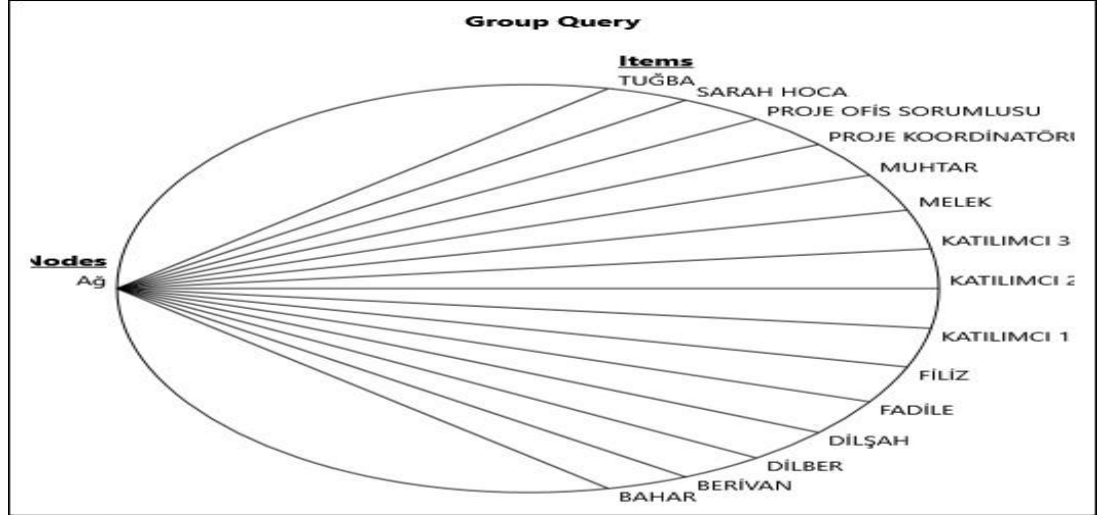
aynı zamanda da belediye personeli arayışına girildiğinde akıllara gelen muhtarın eşi oldu. O süreçte başka bir semt evinde görevli olan muhtarın eşi Sibel, 1. Kadriye Mahallesi'nde görevlendiriliyor. Dolayısıyla hem mahalle sakini olması, hem de muhtarın eşi olması ve böylelikle daha rahat işbirliği yapılabilecek olunması gibi gerekçeler proje sürecinde var olan sosyal ağların ne kadar etkin rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 18: Ağ İlişkilerinin Önemini Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi

Derin görüşme metinlerinin analizinden de anlaşılabileceği gibi Bahar ve muhtar dışındaki tüm katılımcılar projenin sosyal ağ ile ilişkisine vurgu yapmışlardır. Hem projenin başlangıç ve mahalleye tanıtım aşamasında hem de proje sonrasında tüm katılımcılar içinde bulundukları ilişkilerin faydasından bahsetmişlerdir. Bireylerin içinde yer aldığı sosyal ağlar sayesinde proje oluşturulurken; proje aracılığıyla kurulan yeni ilişki ağları aracılığıyla katılımcılar proje sonrasında da bireysel faydalarını arttırdıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 2: Ağ İlişkilerinin Önemini Vurgulayan Katılımcılar

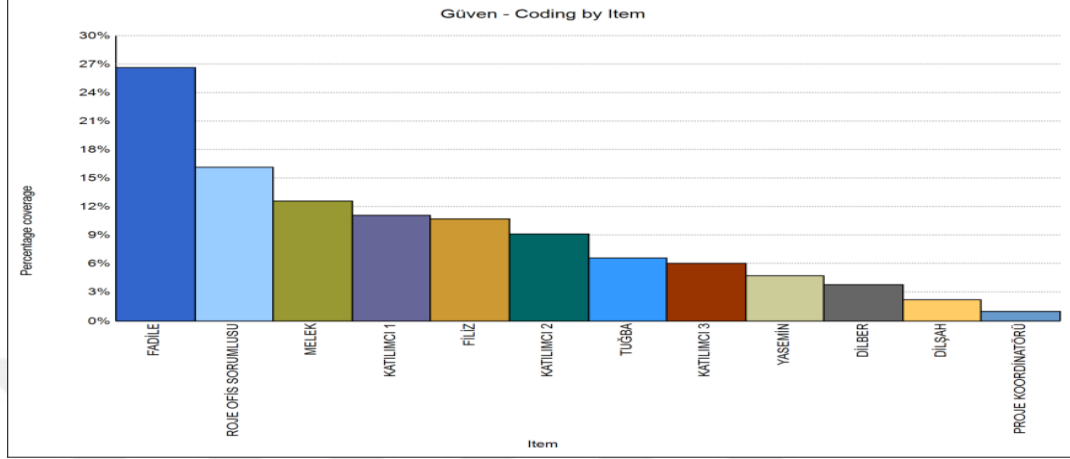
Proje ofisinin mahallede hayat bulmasına kadar geçen süreçte muhtarın önemli rol oynadığı söyleniyor. Muhtar, o dönemki belediye başkanı ile yaptığı görüşmelerde sürekli mahalle için semt evi talebini iletiyor. Bunun üzerine de belediye yönetimi tarafından projenin 1.Kadriye Mahallesi'nde yapılmasını, sonrasında da semt evi olarak devam edilebileceğine karar veriliyor.

Gerek projenin uygulanma alanı olarak 1. Kadriye Mahallesi'nin seçilmesinde, gerekse projenin uygulanma aşamasında, mahalle sakinlerine ulaşılması, onların güveninin kazanılması adına muhtarın, doğma büyüme o mahallede yer alması, yıllarca mahalle muhtarlığı yapıp orada yaşıyor olması son derece etkili olmuştur. Bu bağlamda muhtarın sahip olduğu sosyal ağ, projenin mahalleye gelmesinde aynı zamanda da daha rahat ve etkin şekilde uygulanmasında rol oynamıştır. Böylelikle sosyal sermayenin unsurlarından biri olan güven, temin edilmiştir. Dezavantajlı bireylerin yoğunlukta olduğu bölgelerde katılımın sağlanması için güven önem arz etmektedir. Güvenin tesis edilemediği bir mecrada da sosyal ağların tesis edilmesi, dolayısıyla da sosyal sermayenin oluşması mümkün olmamaktadır.

KATILIMCI 3: Kurslardan buraya gelen bir akrabam sayesinde haberdar oldum. Öyle başladım ben de. Bir şeyler öğrenmek çok güzel. Buradaki arkadaşları burada tanıdım, önceden tanıımıyordum. Buradaki arkadaşlarıma güveniyorum,

hepsini de çok seviyorum. Bir derdim olsa onlara anlatırım, onlardan yardım isterim.

Tablo 19: Güven Boyutunun Önemini Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi

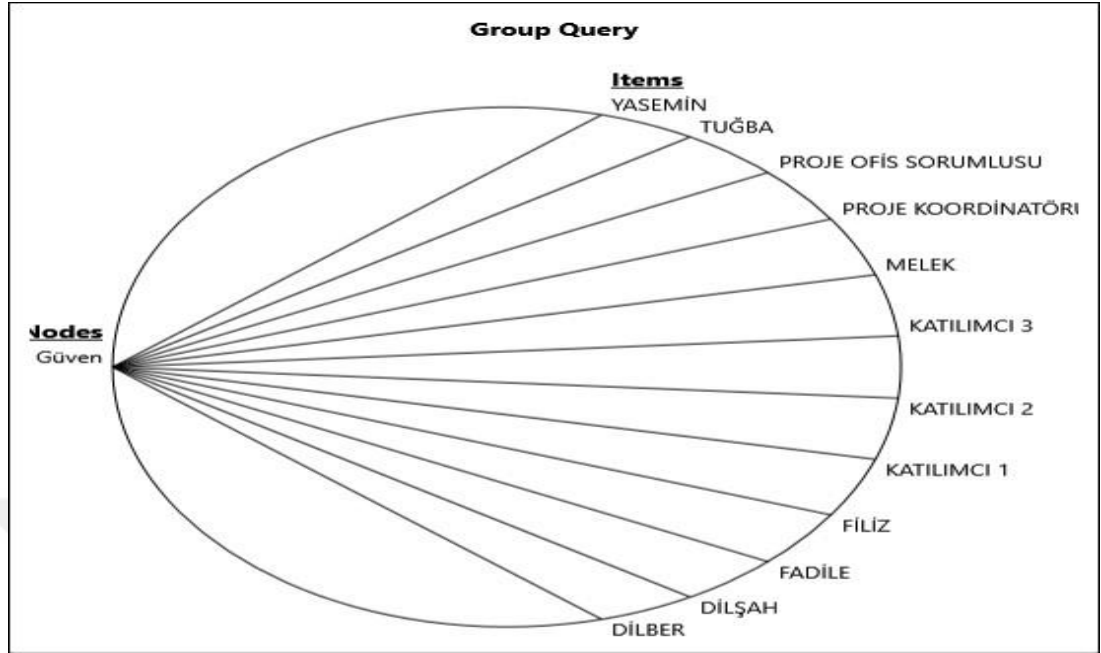
Yukarıdaki tablo, derin görüşmeler sırasında katılımcıların proje ile ilgili görüşlerini ifade ederken sıklıkla güven ile ilişkilendirdiklerini ifade etmektedir. Güven kavramını en fazla kullanan katılımcının Fadile olduğu görülmektedir.

FADİLE: Burada herkese fazlasıyla güveniyorum. Kurs dışında da görüşüyoruz. Çok güzel dostluk kurduk. Zaten dostluklar kolay kolay kurulmuyor. Üniversitede bile dostluk kurmak çok zordu. Biri hastalanınca evine ziyarete gidiyoruz, bir abla vardı doğum yaptı, şimdi evine ona tebrike gideceğiz. Zaten burası sıradan bir kurs olsa gelmezdim

PROJE KOORD. YARD.: Tabii muhtarlarla çalışmanın ve iyi çalışmanın çok önemli olduğunu söylemem lazım. Muhtarın da teşviki çok önemli oldu, gelenleri merkeze yönlendirmesi söz konusu oldu. Direkt bir güven ilişkisiyle başladık. Muhtarın orda doğup büyümüş olması, yıllardır orada insanlarla ilişkilerinin iyi olması..

SİBEL(Proje Ofis Sorumlusu): Önce onlar da bana güvenmiyordu. Ama gide gele sadece avukat, psikolog ya da müdürüm ile sadece ve sadece onlara çözüm bulmak için "ne yapacağım ben" diye konuşuyorum. Çünkü tıkanıyorum, psikolog değilim, avukat değilim, ne yapabilirim? Bunu gördüler, güvendiler.

Şekil 3: Güven Kavramını Vurgulayan Katılımcılar

Nitel çalışma sırasında yapılan derin görüşme metnlerinin analizi tablo ile ifade edilecek olunursa katılımcıların çoğunun (Yasemin, Tuğba, Proje Ofis sorumlusu, Proje Koord, Melek, Katılımcı 3, Katılımcı 2, Katılımcı 1, Filiz, Fadile, Dilşah, Dilber) güven kavramına vurgu yaptıkları görülmektedir. Sosyal sermayenin en önemli ve ağırlıklı olarak alan araştırmalarına konu olan güven boyutunun katılımcıların çoğunluğu tarafından ifade edilmesi sosyal sermaye oluşumu için önemli olarak değerlendirilebilir.

PROJE KOORD. YARD.: Çünkü Sibel mahalleyi biliyordu, insanları tanıyordu, kimlerin gelebileceğini, kimlerin kursları yarıda bırakabileceğini biliyordu... Bir de biz saha çalışması da yaptık, orada ev ziyaretleri de yaptık. Sibel orada inanılmaz destek oldu. Aslında ne yapılır? Öncü olacak kadınları belirleyip, onlarla çalışırsınız. Sibel bunları biliyordu zaten; o onu toplarlar, o kadınları çağırır gibi, yan sokağını toplarlar, iletişimi onların üzerinden kurabiliriz. zaten kadınları biliyordu. Sonra biz öncü kadınlarla toplantı yaptık, sonra onların evlerine gidip onların topladığı kadınlarla konuştuk.

FADİLE: Bu kurs sayesinde baya adım attım. Ayrıca burada kurduğum ilişkiler sayesinde bana faydası olacağını düşünüyorum. Mesela Sibel abla bana

yardımcı olabilir, çünkü kimisi belediyelere başvur diyor. Şuan için bir şey istemedim ama bu proje ofisi sayesinde tanıdığım kişilerin bana faydası olacaktır, inanıyorum.

1.Kadriye Mahallesi, daha önce pek hizmet görmemiş bir bölge olması, projenin hedef kitlesi olan kadınların dezavantajlı yani eğitim ve gelir düzeyleri düşük, çeşitli etnik gruplara ait olmaları dolayısıyla iletişim kurulması, projeye katılımlarının sağlanması ilk başlarda zor olmuştur. Öncelikle gerekli olan güvenin tesis edilmesi idi. Ayrıca her bölgede olduğu gibi bu mahallenin de kendine has normları vardır. Ata erkil bir toplum olması, eğitim ve gelir düzeyinin düşük hep bunlara dikkat ederek projeyi yürütmeye çalıştık. O yüzden zaten Halk Eğitim'den hocaları isterken bu bölgedeki hassasiyete uygun çalışabilecek hocalar olsun.

Buradan yola çıkılarak şöyle ifade edile bilinir; sosyal sermayenin unsurları olan güven, normlar ve sosyal ağlar proje ofisinin mahalle halkı ile tanışması ve faaliyetlerin başlaması süreçlerinde dikkate alınarak muamele edilmiş, bu unsurların pekiştirilerek projenin yürütülmesi sağlanmıştır.

PROJE OFİS SORUMLUSU: Zamanla güven oluştu, kadınların doğal olmasının da katkısı oldu... Ama bu bir kerede olmadı, yavaş yavaş. Peki, bunun yavaş yavaş olacağını nereden biliyorum? Çünkü kendim burada oturuyorum. Her ne kadar Kürt kökenli olmasam da Kürt kökenli biriyle 21 senedir evliyim, ne yapılacağını, en kötü ihtimalle ne olacağını falan biliyorum.

1.Kadriye Mahallesi'nde hemen hemen herkes birbiriyle akrabalık bağına sahip. Bu da mahalle sakinleri arasında bağlayıcı sosyal sermayenin varlığını göstermektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve komşular şeklinde birbirine yakın kişiler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir (Field, 2008:100). Birbirleriyle ilişkilerinin yoğun olduğu bireyler tarafından oluşturulan, karşılıklı güvenin, geliştirilen ortak normların ve ilişki kalıplarının ortaya çıkardığı kapasite bağlayıcı sosyal sermaye olarak tanımlanabilir.

PROJE OFİS SORUMLUSU: Benim akrabam değil hiçbiri ama eşimle akrabalıkları var. Ben hepsinin sorunlarını genel olarak biliyorum. Ama kaynanamdan dolayı benden çekiniyorlardı, anlatırım diye. Ama böyle yapmadığımı

gördüler. Önce onlar da bana güvenmiyordu. Ama gide gele sadece avukat, psikolog ya da müdürüm ile sadece ve sadece onlara çözüm bulmak için "ne yapacağım ben" diye konuşuyorum. Çünkü tıkanıyorum, psikolog değilim, avukat değilim, ne yapabilirim? Bunu gördüler, güvendiler.

Görüldüğü gibi, bağlayıcı sosyal sermayenin sebep olması gereken grup içi etkileşim, ortak faaliyetleri hayata geçirme (Aydın, 2016: 100) ilk aşamada, bağlayıcı bağlarla oluşturulan bağlantılardan -kendisini inciten, üzen aile bireylerine rağmen- kopmak en esnek toplumsal sistemlerde bile kolay olmadığı (Field, 2008: 128) için proje ofisi sorumlusuna karşı da güvenin tesis edilmesi zor olmuştur. Proje ofisinde kurslara ek olarak projeye katılan kadınlar için psikolog ve avukat desteği temin edilmiştir. Kadınlar, herkesin birbiriyle bir şekilde akrabalık bağı dolayısıyla ilişkisi olması ve bundan dolayı dedikodu olabileceği kaygısı ile psikolog ve avukattan yardım talep etmemişlerdir. Ancak zamanla psikolog ve avukatlarla yapılan görüşmelerin gizli kaldığı, proje ofisi sorumlusunun akrabalık bağı dolayısıyla konulara dâhil olmadığı görülüp güven tesis edilmiştir.

Bağlayıcı sosyal sermayede ortak faaliyetler, etkileşimler, birlikte öğrenme ve işbirliği oluşumuna ortam yaratmaktadır. Proje sürecinde de gayet açık şekilde görülmektedir. Mahallenin normlarından dolayı ilk başlarda sürece mesafeli ve kaygılı yaklaşan kadınlar, proje ofisi sorumlusu Sibel'in çok yardımını gördüklerini, kurslardan akrabaları ve komşuları sayesinde haberdar olduklarını ifade etmektedirler.

DİLBER: Resim kursu, spor kursu olduğunu bilmiyordum. Bu kursa geldikten sonra Sibel abla yardımcı oldu, her şeyi de burada öğrendik, haberdar olduk. Yani yoksa bilmiyorduk, ben haberdar değildim. Buraya geldikçe insan öğreniyor, haberi oluyor. Burayı da görümcem sayesinde öğrendim. O geliyordu en başından beri. Diğer görümcem de kuaförlük kursuna geliyor mesela; hepimiz bir kursa geliyoruz yani, ailecek geldik (gülüyor).

DİLŞAH: Muhtarın kardeşi benim arkadaşım olduğu için o bana haber verdi, buranın açıldığını. Çalışıyordum, yeni işten ayrılmıştım...

Proje faaliyetlerinden haberdar olmada sosyal ağlar rol oynamıştır. Mahalledeki var olan sosyal ağlar akrabalık ve komşuluk bağlamında sürmektedir. Proje ofisinin yer aldığı sokağın dışında ikamet edenlerin haberdar olmaları sosyal ağlar aracılığıyla olmuştur. Burada da akrabalık ve komşuluk bağlarının etkin olması bağlayıcı sosyal sermayeyi ortaya çıkarmaktadır. Kadınlar, proje süresince katıldıkları kurslardan İŞKUR aracılığıyla bir maaş elde etmişlerdir. Dolayısıyla hem sosyalleşmiş hem yeni şeyler öğrenmiş hem de gelir elde etmişlerdir. Proje sürecindeki kurslarda ve proje bittikten sonra devam eden Semt Evi etkinliklerinde kadınların sosyalleşme süreçlerini ifade etmeleri dikkate değerdir.

DİLBER: Burası kafa dağıtmam için, evden çıkmam için çok iyi oluyor. Evdeki sıkıntılardan arınmış oluyorsun. Çocuklar için de iyi oluyor. Mesela resim kursuna kızımı da getiriyorum. Ben kurstayken kızım da resim kursuna gidiyor. Kızımın da hoşuna gidiyor.... Buraya geldiğimden beri bir sürü şey öğrendim zaten. Geldiğimden beri bir sürü kişi tanıdım. Kurstaki kişileri önceden hiç tanıımıyordum, burada tanıştık. Hiç kimseyi tanıımıyordum, buraya geldikten sonra tanıştık, sevdik birbirimizi.

Sosyal sermaye toplumda kişilerin kendilerini yeniden ürettikleri moral bir kaynaktır. Bireylerin empati kurmaları, sorumluluk almaları, adil davranmaları, hukuku gözetmeleri ve hakkını aramaları gibi tutum ve davranışların kaynağı sosyal sermayedir (Aydın, 2016: 83).

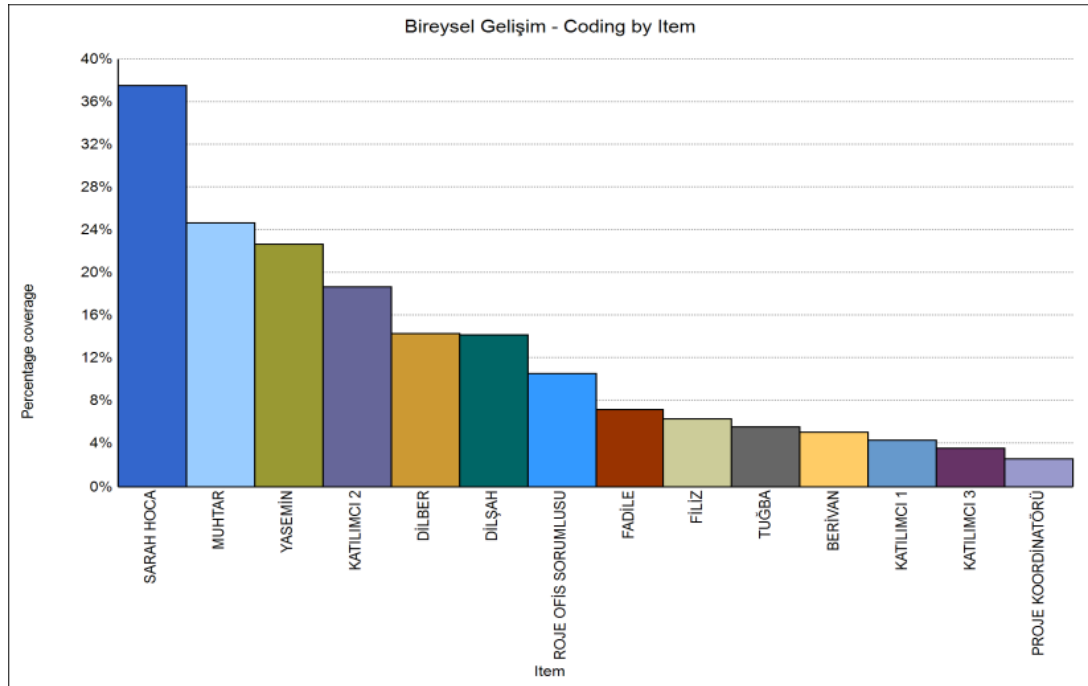
DİLŞAH: Bu kurs sayesinde daha çok kişiyi tanıdım, daha çok çevrem oldu, daha çok arkadaşlarım oldu. Ben önceden çok içine kapanık bir insan olduğum için, geçmişte çok yaşadığım şeylerden dolayı herkesten uzaklaşmıştım. Çok içime kapanık olduğum için de fazla konuşmayı sevmezdim, fazla konuşmazdım da... burada arkadaşlarla iletişime geçiyoruz, konuşuyoruz; çok faydası oldu bu kursun bana.

BERİVAN: Ama burası çok iyi geldi bana, dışarı bile çıkamıyordum, bu kurs sayesinde ilaçları bile bırakabilirim; inşallah... Komşularım yaş olarak da benden büyük oldukları için pek tanıımıyordum, ama burada benim yaşıtlarım da var, buraya geldim, arkadaşlarım oldu.

Proje katılımcısı kadınlar gerek proje kapsamında istihdam hedefiyle aldıkları eğitimler, gerekse katıldıkları seminerler dolayısıyla kendilerini tanıma, toplum içinde kendilerini ifade edebilme fırsatı bulmuşlardır. Derin görüşme sırasında edinilen gözlemler doğrultusunda, kadınlar kendi başlarına “bir şey” yapabilmenin, herhangi basit bir kumaş parçasından yeni bir şey yaratabilmenin hazzıyla kendi ayakları üzerinde durabilme umuduna sahip olmuşlardır. Bundan dolayı nitel çalışma sırasında ele alınması kaçınılmaz olarak bireysel gelişim boyutu ortaya çıkmıştır.

SARAH HOCA: Kursa katılan kadınlar önceleri daha içe dönük, kendini ifade edemeyen kadınlar var. Buraya gelince "kendimi buldum "diyen kadınlar oluyor. Tabii ki amacımız küçük de olsa bir farkındalık yaratabilmek ve tabii ki bir şey öğretmek... bazı kursiyerlerde de şunu duydum "bir şey yapabilmek bile bana yetiyor" deniyor. Çevrede çünkü sürekli aşağılanmış "yapamazsın, anlamazsın" gibi itilip kakılıp, psikolojik olarak baskı kurulan kadınlarda çok faydasını görebiliyoruz. İleriki süreçte kendilerini daha iyi ifade ediyorlar, daha rahat davranıp, daha rahat kararlar alabiliyorlar, sosyalleşebiliyorlar.

Tablo 20: Bireysel Gelişim Boyutunun Önemini Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi

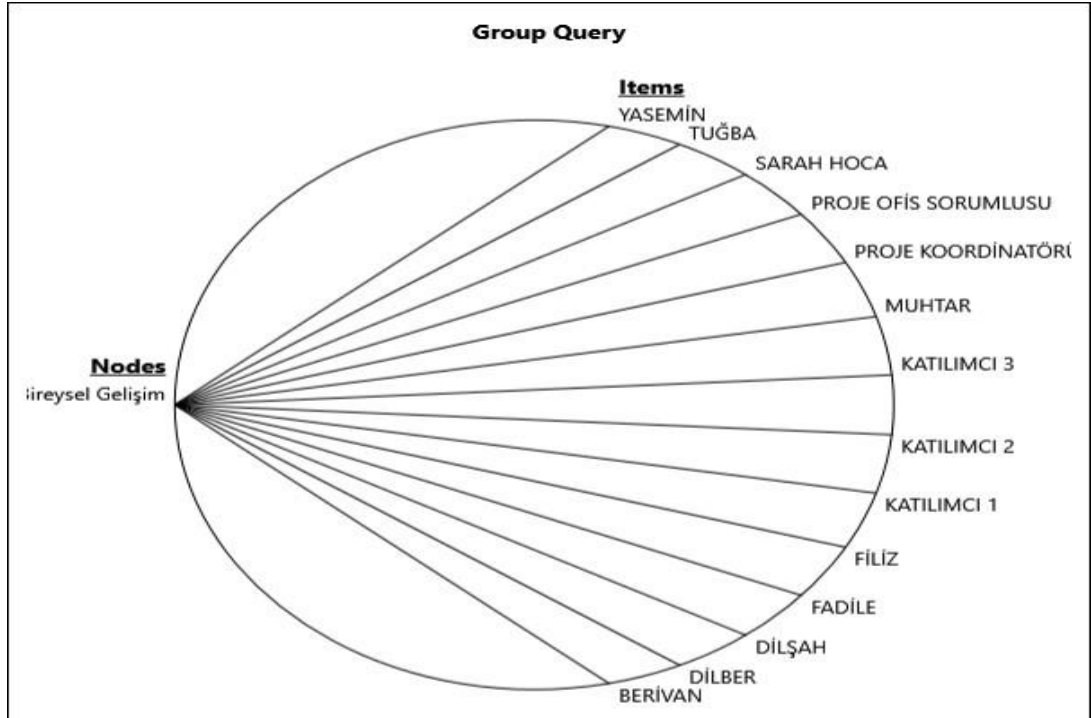

Derin görüşmeler vasıtasıyla elde edilen veriler ışığında hazırlanan aşağıdaki grafikte araştırmacı tarafından bireysel gelişim boyutuyla ifade edilmek istenen, katılımcıların proje faaliyetlerinden sosyal ve psikolojik olarak sağladıkları faydadır. Derin görüşmeler sırasında kadınlar, proje öncesinde içe kapanık olduklarını, ev işlerinden sıkıldıklarını ifade ederken ev işleri dışında herhangi bir şey üretebileceklerini tahmin etmediklerini dile getirdiler. Ancak proje süresince aldıkları eğitimle hem yeni bilgiler öğrenerek üretim yapmaya başladılar; hem de içinde bulundukları yeni sosyal ortamla birlikte kendilerinin farkına vararak özgüvenlerinin pekiştiğini ifade etmişlerdir.

DİLBER: Eskiden konuşmayı falan bile sevmiyordum. Böyle sizinle konuştuğum gibi konuşma şeyim de pek yoktu yani, sessiz bir insandım. Eskiden okula giderken bile konuşken bir öğrenci değildim ama şimdi herkes susmamı istiyor (gülüyor). Bu kursların, burasının etkisi var yani.

TUĞBA: Daha önce çok fazla arkadaş çevrem yoktu çünkü ben şey yapmıyorum (istemiyordum). Ama insan bu ortama girince daha çok samimileşiyor. Daha da iyi oluyor. Daha çok arkadaşım var artık .

Şekil 4: Bireysel Gelişim Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar

PROJE KOORD. YARD.: Bütün merkezlerdeki kadınların söylediği ortak bir şey var: burası bizim sosyalleştiğimiz yer! Yani onlara aslında sosyalleşebilecekleri bir kamusal alan oluşturdu orası. Bir araya gelip vakit geçirdikleri, aslında terapi merkezi de derler kendi aralarında, sorunlarını dertlerinin konuşabilecekleri, bir arada olup aslında o güçlü kadını hissedebilecekleri bir alan.

Proje süreci soncunda kadınların hayatlarında yaşanan değişime çarpıcı bir örnek Filiz'in deneyimi olduğu söylenebilir. Filiz, evlenmeden önce çeşitli üretim atölyelerinde istihdam edilmiş ancak evlilikle birlikte iş hayatına devam etmemiş; ta ki mahallede başlayan proje eğitimlerine katılana kadar... daha içe kapanık, komşu kadınlarla ev gezmelerine gitmeyi tercih etmeyen, sadece çocuğunu parka götürmek için evden dışarı çıkmaya giden Filiz, proje süresince tanıştığı arkadaşlarıyla ve proje ofisi sorumlusu Sibel ile yakın dostluklar kurmuş. Yeniden kendine güveni gelerek sosyal etkinliklerde öne çıkmaya, kadınları teşvik eden, yönlendiren bir role bürünmüş. Bu süreç Filiz'in, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Mahalle Muhtar Azası seçilmesine kadar uzanmış. Görevi gereği belediye ve muhtarlık arasında mekik dokuyarak hem mahallenin hem de önceki proje ofisi, şimdiki Semt Merkezinin sorunlarını çözmek için çabalamaktadır.

ARAŞTIRMACI: Bu kurslar, bu proje ofisi ve Sibel Abla ile ilişkin böylesine iyi olmasaydı muhtar azası olmayı düşünür müydün?

FİLİZ: hayır düşünmezdim. Mesela o kadar tanımama rağmen yani... mesela Hamdin abiyi (muhtar) tanıyorum, potansiyeli biliyorum, eşim Hamdin abiyi tanıdığı halde ilk başta istemedi. Zaten artık proje ofisinden dolayı çıkıyordum, belediyeye gidiyordum. Hani birden bire muhtar azası olucam dese ydım böyle olmazdı, çok göze batardım, ama artık o kursa git, oraya buraya git, eski belediye başkanı evime geldi falan derken... yani bu kurs süreçleri böyle dışa dönük olmamı sağladı, kesinlikle.

Filiz'in hayatında oluşan bu değişim, bireysel gelişimin en çarpıcı örnekleri arasında sayılabilir. Filiz artık sadece mahallede yapılan kurslara katılan bir kadın değil; mahallenin sorunları için çözüm sunabilecek yetkili makamlarda görevli bir muhtar azası.

Proje sürecinin sadece katılımcı kadınların hayatında değil, aile hayatlarına da olumlu şekilde yansıdığı derin görüşmeler sırasında gözlemlenmiştir.

Proje başlangıç aşamasında kadınların kurslara katılabilmesi için öncelikle çocuklarını bırakabilecekleri bir ortamları ve maddi güçlerinin olmamasıydı. Proje ekibi de kadınların projeye katılımını teşvik edebilmek için çocuklar için kreş uygulamasını başlatmışlar. Aynı zamanda çeşitli kurslarla çocukların eğitimini de desteklemeyi hedeflemişler.

PROJE KOORD. YARD.:Tabii proje faaliyetleri devam ederken Konak Belediyesi orayı aynı zamanda kendi merkezi gibi gördüğü için okul öncesi için bir uzman psikolog ve ekibini oraya aldı, onlar çocuklara bakarken kadınlar da kurslara geliyordu. 7-11 yaş çocuklar için yaz okulu yapıldı, okuryazarlık açıldı.

Çocukların katıldığı kurslar, zaman zaman düzenlenen seminerlere ek olarak Konak Belediyesi'nin desteğiyle proje ofisine uzman psikolog desteği sağlanmış. İlk zamanlar psikologa güven duyulması zor olsa da zamanla kadınların proje ofisine, birbirlerine ve psikologa karşı güven duyguları gelişmiş ve psikolog görüşmeleri yaygınlaşmış.

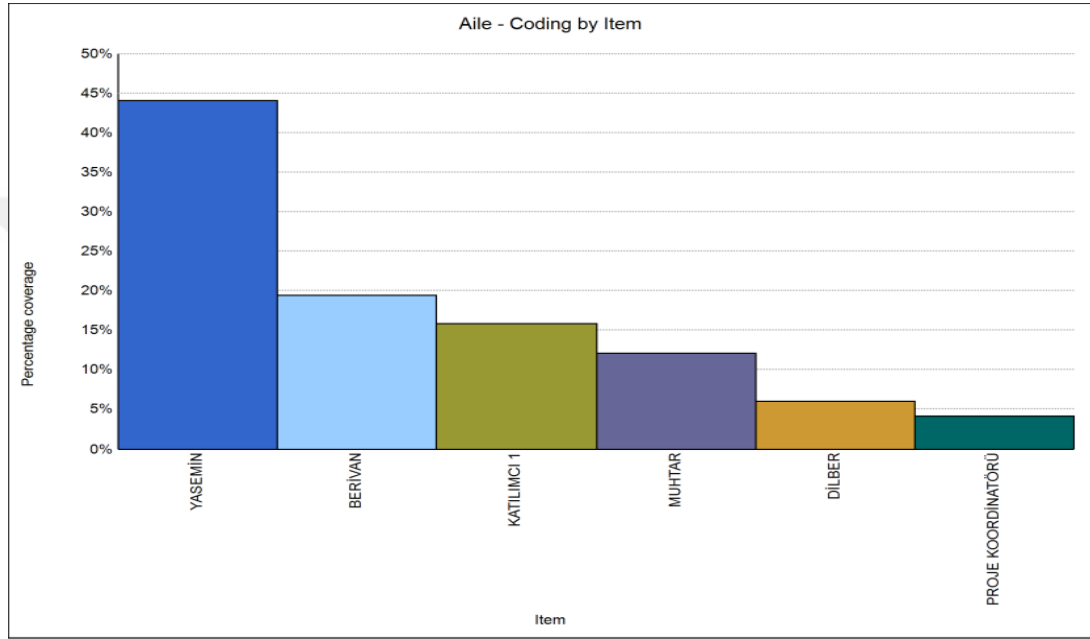
PROJE OFİS SORUMLUSU: Kadriye Mahallesi'nin şöyle bir sıkıntısı var; herkes birbiriyle bir şekilde akraba. (Bir kadının) onun konuşması demek, kocasıyla ilgili sıkıntısını anlatması demek, ben giderim kayınvalideme anlatırım, bu laf gider dolaşır en son onun kocasının kulağına gidecek, ya şiddet görecektir ya kovalanacak yani... Dolayısıyla önce bir kaçış vardı.

Çocuklar için açılan kreş ve kurslar, kadınlar için düzenlenen seminerler gibi yapılan pek çok aktivite aracılığıyla proje sürecinin kadınların ailelerine de olumlu yansımaları olmuş. Nitel araştırma öncesinde öngörülemeyen bir boyut olarak aile boyutu bu şekilde ele alınmıştır.

BERİVAN: Burası çocuklara da iyi geliyor. Yani mesela benim kızım hiç paylaşımcı biri değildi. Paylaşmayı öğrendi, oyun oynamayı öğrendi. Daha önce öyle tek başına oturup oynuyordu evde. Şimdi mesela evde diyor ki ' benimle oynayın' diyor. Arkadaşlarını örnek gösteriyor, Öykü benimle oynuyor, Eymen

benimle oynuyor diyor. Çocuğumun bile arkadaşı oldu, konuşması çok güzel oldu. Önceden tek başına yiyemiyordu, ama şimdi öğretmenler onlara şey veriyor ya hani yemesi içmesi düzeldi. Yani ben o konuda da çok memnunum. buradaki eğitimin katkısı çok oldu. Zaten ben kreşe göndermeyi düşünüyordum ama kreşler çok pahalı, bu kursa gelince kreş de ücretsiz oldu, çok iyi oldu yani.

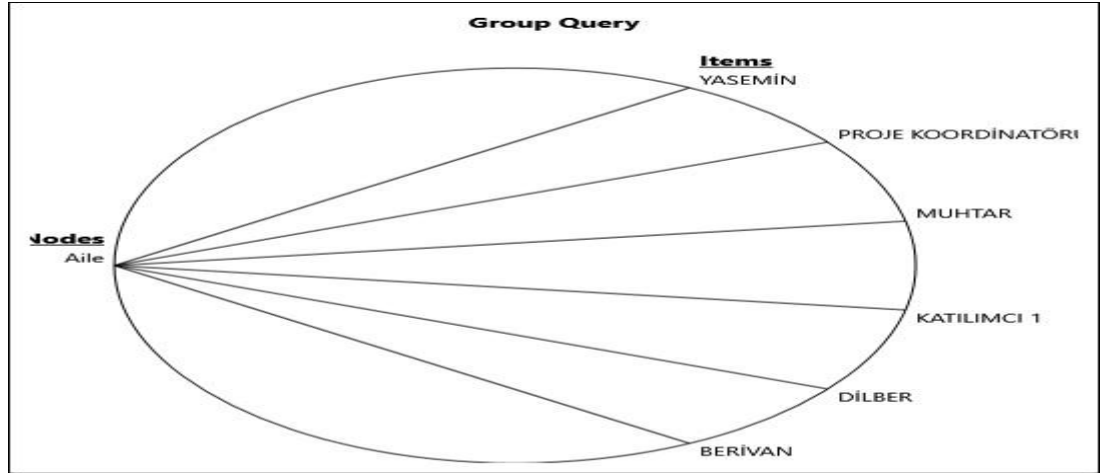
Tablo 21: Aile Boyutunu Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi

DİLBER: Seminerlere bir kaç kez katıldım. Çok açıklayıcı şeyler anlatıyorlar; çocuklarla ilgili olsun, aile ortamı ile ilgili olsun, çocuklara nasıl davranmanın gerektiğini anlatıyorlar. Ben katılmayı seviyorum. Orada anlatılanlar mesela yani buymuş, demek ondan böyle yapıyormuş falan diyorsun.

KATILIMCI 1: Çocuğumun kreşte olması çok faydalı oluyor. Hem eğleniyor, güzel vakit geçiriyor; çünkü evde ne kadar uzak tutmak istesem de televizyon ve telefondan uzak tutamıyorum. O yüzden bunlardan uzaklaştığı için en çok mutlu oluyorum. Ortam çok güzel, o vakit geçirip eğlenince gerçekten enerjisini harcamış oluyor. Öğretmenlerini çok seviyor. Çocukları zorlayacak bir şey yapmıyorlar, sadece eğlendirerek geliştiriyorlar; çok hoşuma gidiyor.

Şekil 5: Aile Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar

Tabloda görüldüğü gibi, aile boyutu diğer nitel çalışma boyutlarına kıyasla daha az vurgulanmakla birlikte özellikle çocuk sahibi kadınlar tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca kadınları yakından gözlemlene fırsatı olan proje koordinatör yardımcısı ve muhtar da projenin kadınların aile hayatlarına da katkı sunduğunu ifade etmiştir.

5.3.2 Sosyal Sermaye Olarak Projenin “Sermaye” Boyutu

“Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak’ta” projesi kapsamında verilen eğitimlerin amacı, daha önce de bahsedildiği gibi, dezavantajlı kadınların istihdam edilmesine olanak sağlamaktır. Proje kapsamında verilen meslek eğitimleri hasta- yaşlı refakatçisi ve düz dikiş makineci eğitimlerinin projeye katılan kadınların girişimciliğe teşviki, üretime katkıları ve istihdam edilebilmeleri hedeflenmiştir. Tez çalışmasının nitel alan araştırmasının amaçlarından biri de projeye katılan kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda kadınların ekonomik yetkinlik ve girişimcilik bağlamlarında hayatlarında meydana gelen değişimleri ortaya koymaktır.

James Coleman en genel olarak sosyal sermayeyi, hem topluluklar durumunda açıklanan biçimsel türden gayri resmi organizasyon hem de resmi organizasyon dâhil olmak üzere sosyal organizasyon olarak ifade eder(Coleman, 1988b: 98). Sosyal sermayenin topluluklara katkısı bireyin topluluk içinde dayanışma, yardımlaşma ve kurumsallaşma gibi değerleri ve meziyetleri

güçlendirmekte, birey ve devlet arasındaki ilişkinin sivil toplumlar üzerinden yürütülmesinin demokratik sistemin sorunlarını da çözeceği ifade edilmektedir.

Putnam'a göre, karşılıklı fayda için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran iletişim ağları, normlar ve güven gibi toplumsal örgütlenme sosyal sermayeyi meydana getirmektedir(Harris ve De Renzio, 1997: s.920).

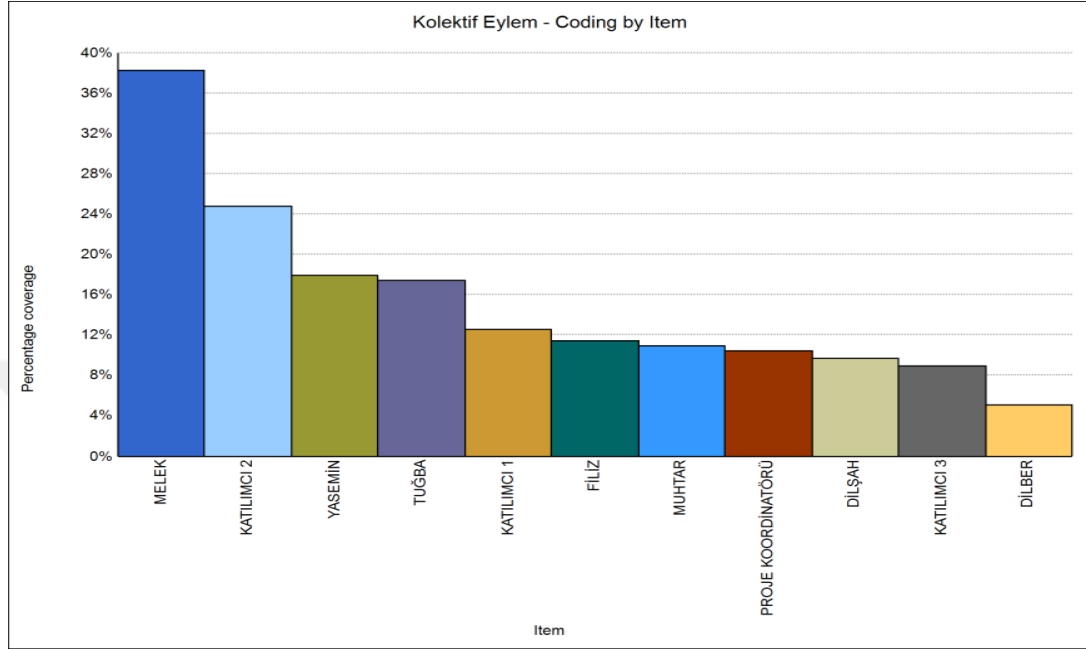
“Gelecek Eğitimde, Eğitim Konak'ta” projesi, projeye katılan kadınların ve proje ekibinin birlikte çıktığı meşakkatli bir yolculukta, kadınların hiç bilmediği, daha önce tecrübe etmediği, düşe kalka, kendi edindikleri deneyimlerle ; bir nevi el yordamıyla keşfettikleri bir girişimcilik hikâyesi aslında! Mesleki eğitimlerle başlayan proje sürecinden kooperatif kurma çalışmalarına kadar uzanan bir yolculuk...Bu yolculuk boyunca kadınların hem ekonomik hem de sosyal hayat adına kazanımları, tez çalışmasına yaptıkları katkının yanında hayatın sunduğu birer umut niteliğinde.

Katılımcı kadınlar proje sayesinde birlikte olabilmeyi, güçlerini birleştirmeyi öğrenerek birlikten kuvvet doğduğunu deneyimlemişler. Çeşitli zorluklarla karşılaştıklarında kısıtlı imkânlarla bile olsa birlikte hareket ederek aslında farkında olmadıkları güçlerini ortaya koymuşlardır.

PROJE KOORD. YARD.: Çünkü hassas bir bölge, daha önce hiç hizmet gitmemiş bir bölge. Bu hassasiyeti güven ilişkisine çevirebilmenin zor olabileceğini biliyorduk. Şey çok önemli; içeri girdiklerinde güler yüz görmeleri, onlardan biri gibi davranabilmek, onların diliyle bir şeyler söylemek, onların buraya gönül bağı kurmasına ve onlardan çok duyduğum şey, değerli hissetmelerine sebep oldu. Bu değer görme duygusu da aidiyet duygularını yarattı. Temizlik personelimiz hiç yoktu mesela, biz kendimiz temizliyorduk; ama onlar da temizliyorduk. Bir keresinde kanalizasyon taşı, su bastı... Hep onlar temizlediler. Bizimle beraber hep onlar temizlediler. Mesela bir keresinde bir arkadaşları çok ciddi bir şiddet gördü eşinden. Tam da ramazan ayıydı; hemen fitreler toplandı, hatta bir tanesi kendine verilen fitreyi verdi, kadına çok destek olundu, çocuklarına baktılar. Bunlar beni çok etkiledi. Böyle bir dayanışmadan bahsediyorum. Hem psikolojik hem maddi dayanışma içindeler. Aslında çok güçlü kadınlar onlar ama farkında değiller. Bir

şekilde içinde yaşadıkları koşullarla baş etme yollarını bulmuşlar da çok farkında değiller.

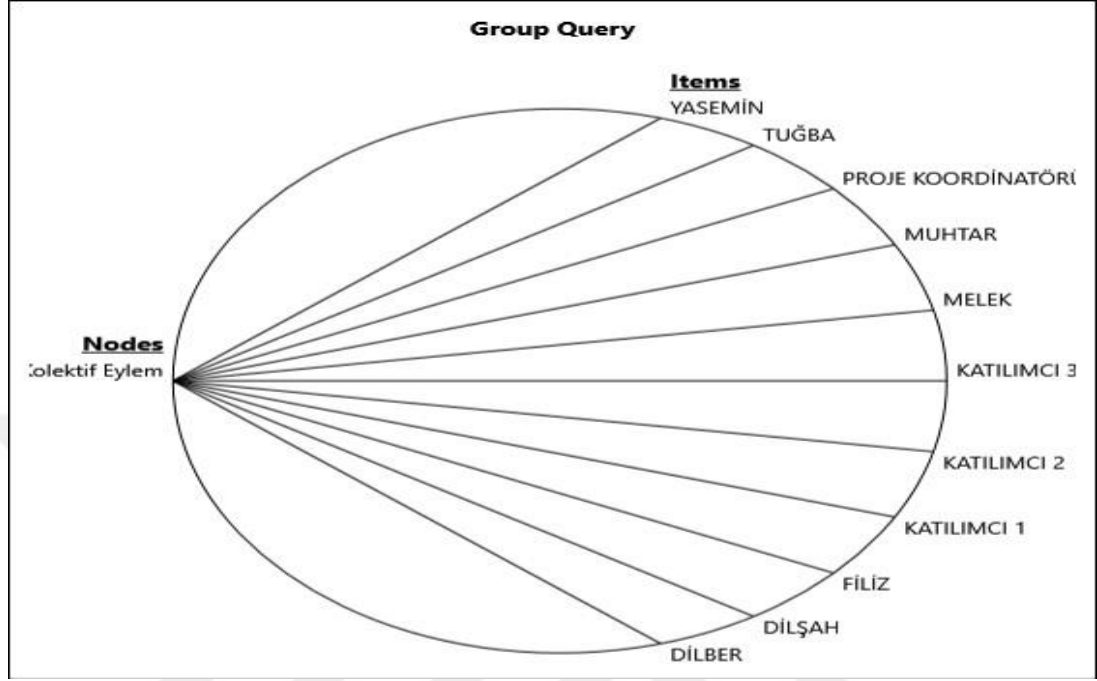
Tablo 22: Kolektif Eylem Boyutunu Vurgulayan Katılımcıların Yüzde ile İfadesi

Sosyal sermaye toplumda kişilerin kendilerini yeniden ürettikleri moral bir kaynaktır. Bireylerin empati kurmaları, sorumluluk almaları, adil davranmaları, hukuku gözetmeleri ve hakkını aramaları gibi tutum ve davranışların kaynağı sosyal sermayedir. Bireylerin birbirleriyle yardımlaşmalarının, birlikte ve dayanışma içinde hareket edebilmelerinin kaynağını oluşturur (Akkaş ve Tekir, 2012: 83).

Katılımcı kadınlar önce dertlerini paylaşarak birbirlerine destek olmak için, ataerkil kültürün bakın olduğu mahallede “kadın” olarak güçlü durabilmek için kolektif hareket etmişlerdir. zamanla eğitimler ilerleyip kadınlar üretim yapmaya başladıkça sadece duygusal destekten ziyade ekonomik olarak da birlikte olurlarsa güçleneceklerini düşünerek, belediyenin de desteğiyle, kermeslerde, pazarlarda birlikte tezgâh açmaya başlamışlardır.

Şekil 6: Kolektif Eylem Boyutunu vurgulayan Katılımcılar

Proje kapsamındaki eğitimler süresince kullanılması amacıyla proje ekibi tarafından herhangi bir bedel ödemedi, arta kalan çeşitli kumaşlar temin edilmiş ve kadınlar kurslarda öğrendiklerini bu kumaşlar aracılığıyla pratik yapılması sırasında üretim artmış, kadınlar bu artık kumaşlardan çantalar, önlükler, heybeler üretmiş ve proje ekibinde ürünler birikmiş. Bu ürünlerin satılıp paraya dönüşmesi, emeğin değerlendirilmesi adına Konak Belediyesi de proje katılımcısı kadınlara İzmir Hatay'da cumartesi günleri kurulan üretici kadınlar pazarında "1. Kadriye Mahallesi Rehberlik ve Danışmanlık Merkezi" adına bir stant temin edilmiş. Böylelikle kadınlar ürünlerini burada satmaya, emeklerinin karşılığını mali olarak elde etmeye başlamışlar. İlk satışlarında 1850 Türk Lirası gibi bir meblağ kazanmışlar ve proje ofisi ile proje katılımcısı kadınlar bu paranın nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerine bir toplantı düzenlemişler.

Resim 1: Hatay Pazarı'nda Proje Katılımcısı kadınlar

PROJE KOORD. YARD.: Proje devam ederken Hatay'da 15 günde bir kurulan, kooperatiflerin yer aldığı üretici kadın pazarına çıktılar, 1. Kadriye Mahallesi Rehberlik ve Danışmanlık Merkezi diye geçiyor projede çünkü... İlk başta 1850 lira gibi bir para kazandılar. Sonra biz bir toplantı yaptık. Dedik ki "bu parayla ne yapmak istersiniz?" bu para sizin paranız, 40 kadın ortak ürettiniz. Bununla bağış yapalım, çocuk ve huzur evlerine yardım yapalım diyenler oldu, daha çok kumaş alalım diyenler, bir de sanayi makinesi alıp daha çok üretim yapalım diyenler oldu. Oylama yaptık ve sanayi makinesi alalım fikri galip geldi. Sonra daha da fazla üretim yapmaya başladılar.

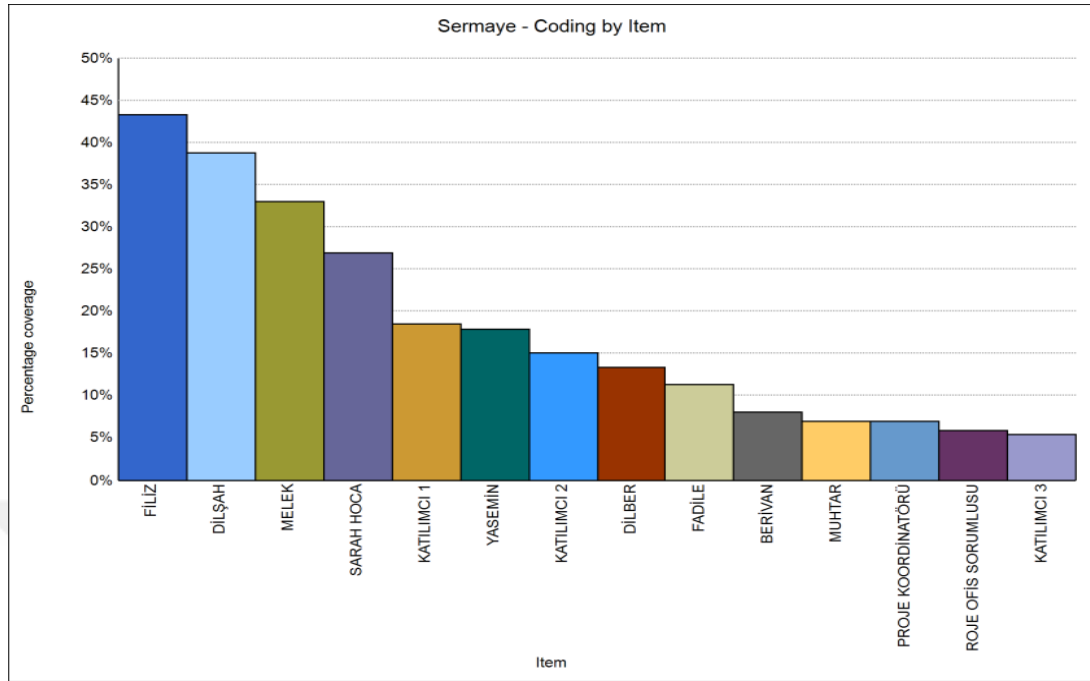
DİLŞAH: Rana Hanım, Sibel Hanım'ın desteği vardı, kooperatif yapalım dediler. Sağ olsunlar kooperatife hepimizi üye yaptılar. Şuan kooperatif aynı duruyor. Şuan mesela pazar yeri bize açılmış, istediğimiz zaman gidip satışlarımızı

orada yapabiliriz. Bize bu destek verilmiş yani. Şuanda yani bir şeyler üretip gidebilirsiniz. Orada yerimiz var yani. "Gitmek isteyen bayanlar varsa bir şeyler üretip satabilir" diye destek veriyorlar.

Yapılan tartışmalar ve oylama sonucunda daha fazla ürün üretebilmek adına daha fazla para biriktirip sanayi makinesi alınmasına karar verilmiş. Böylelikle sadece artık kumaşları değerlendirmek için çıkılan üretim macerası sanayi makinesi alma hedefiyle daha çok üretim yapmaya evrilmiş. Böylelikle para birikmeye başlamış. Bu süreçte projenin resmi eğitim süresi bitmesine rağmen kadınlar üretmeye ve para kazanmaya devam etmek istemişler. Dolayısıyla talep sonucunda proje ofisi 1. Kadriye Semt Merkezi'ne evrilerek üretim devam etmiş. Üretim devam ettikçe ürünler çeşitli kermeslerde, Hatay pazarında kendilerine ayrılan standta satışlara devam edilmiş. Proje ekibi ve belediye çalışanlarının yönlendirmesiyle de bu sürecin kooperatife evrilmesi gündeme gelmiş. Kooperatif kurulması sürecinde üretim ve üretilenlerin satışı için kendilerince belirledikleri çalışma süreleri kadınlar arasında anlaşmazlıklara yol açmış. Dolayısıyla kooperatif fikri, kurulma aşamasında rafa kalmış ancak asla vazgeçilmemiş. Görüşmeler sırasında edinilen bilgiye göre; kadınlar kooperatifleşme sürecini bu kez kendileri üstlenip kendi yollarını kendileri bulmak istiyorlar. Proje ekibinde görev almış belediye çalışanları da bu süreçten son derece memnun.

PROJE KOORD. YARD.:En son 2 ya da 1 hafta önce kadınlarla görüştüm. Özellikle orayı aktif olarak yürüten ve daha önce çalışma disiplini olan arkadaşlarımız. "biz yeniden başlamak istiyoruz" dediler. Kooperatifi kurmak istiyoruz, bizim 7 kişiye ihtiyacımız var. Hatta siz, müdür olsa zaten 7 kişiyi toplarız dediler. Oluruz zaten, hiç sorun değil dedim (gülerek). Sürece kendileri karar vermişler. Şöyle bir karar almışlar: kooperatifi biz kuracağız, biz yürüteceğiz, kadınlara da üretimi biz yaptıracağız. Aslında önceden biraz hezimete uğramış gibi hissettiler ama b u sefer kendileri çözüm bulduğu için bir yere da vardılar.

Tablo 23: Sermaye Boyutunu Vurgulayan Kadınların Yüzde ile İfadesi

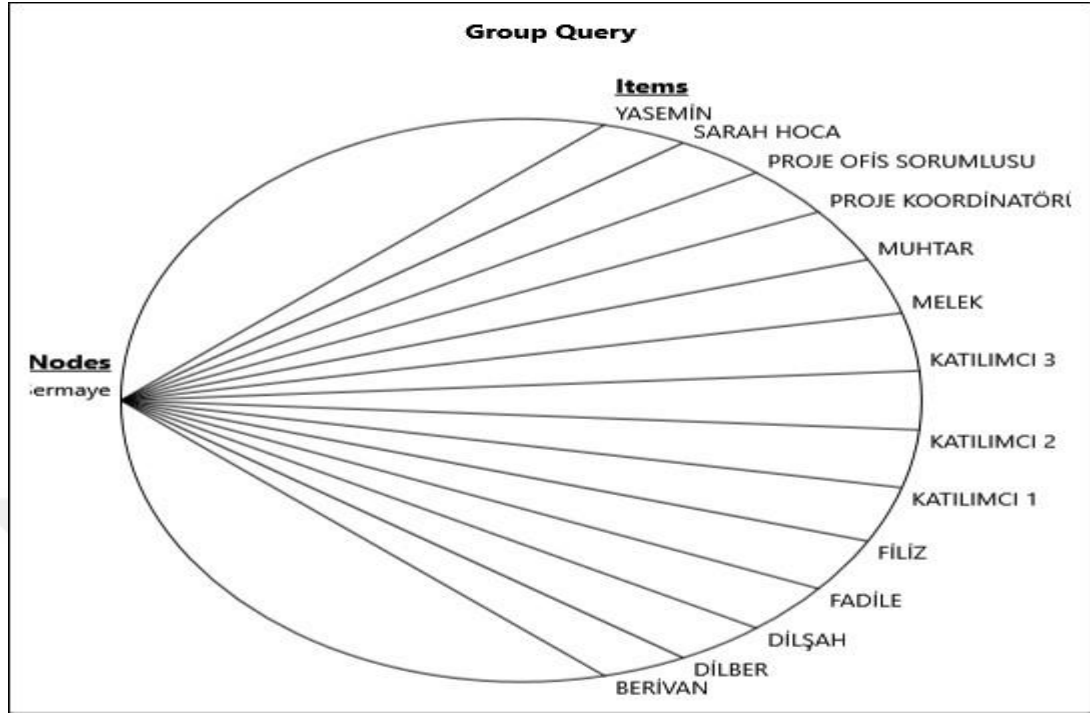

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, en ağırlıklı proje sonrası muhtar azası seçilmiş olan Filiz'in ekonomik katkısından, istihdam açısından katkısından bahsettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kooperatif faaliyetlerinden, bireysel satışlarından bahseden diğer katılımcılar da yoğun olarak proje sürecinin hayatlarına ekonomik katkı sunduğu ifade etmişlerdir.

DİLŞAH: Kermeslere ürün götürdüm. Kooperatif açıldı, pazara gittik. Orda bir şeyler sattık. Oradan buraya kumaş almak için gelir elde ettik. İlk zamanlar belediye bize kumaş getirdi, top kumaşlar falan getirdiler, önlükler filan diktik, çantalar diktik, kitap kalıpları falan diktik, Kur'an kılıflarını falan diktik. Pazara çıktık. Belediye bize Hatay pazarında yer verdi. Ben bir de bir kaç arkadaş birlikte gittik. Bizzat tezgâhta biz sattık.

Aşağıdaki şekilde ise görüşme yapılan 16 kişiden 14 kişi proje sürecinin ekonomik çıktılarından, katılımcı kadınların ekonomik hayatlarında yarattığı katkı ve farklardan bahsetmiştir.

Şekil 7: Sermaye Boyutunu Vurgulayan Katılımcılar

Yukarıdaki tablo, derin görüşmeler sonucunda projeye katılan kadınların girişimcilik ve ekonomik özgürlük açısından projenin hayatlarına yaptığı katkıyı ifade etmelerinin görsel analizi ve yansımasıdır. Görüldüğü gibi Tuğba adlı katılımcı dışında derin görüşme yapılan katılımcılar projenin girişimciliği teşvik ettiği, ekonomik olarak kendilerinin daha özgüvenli hissettikleri ifade edilirken; en önemlisi de gelecek planlarında kendi işlerini kurma umutlarına vurgu yapılmıştır.

İŞKUR tarafından istihdam edilmiş kadınlar olmakla beraber, hasta ve yaşlı refakatçiliği ağırlıklı olarak kayıt dışı, sigortasız ve kısa veya geçici dönemli istihdam oluşturduğu için bu alanda çalışan kadınları rakamlarla ifade edilmesi kolay görünmemektedir. Bununla birlikte proje süresince ve sonrasında gelişen Semt Merkezi faaliyetleri kapsamında Konak Belediyesi tarafından Hatay’da cumartesi günü pazarda “1. Kadriye Semt Merkezi” için stant yerleri sabit olarak korunmakta ve istedikleri zaman pazarda ürünlerini sunmaktadırlar. Böylelikle üreten kadınlar ürünlerinin satabilecekleri mekâna sahip olmuşlardır.

PROJE KOORD. YARD.: Mesela benim çevremde bu kursları bilen kişiler yatılı hasta bakıcı istediler, bana söylediler; mesela Kadriye'den yatılı kalacak kişi

çıkmadı mesela. Ama Tepecik'teki merkezden 1 kişi sigortalı işe girdi, huzurevinde çalışmaya başladılar. Tabii bu enformel bir alan, çalışanları projede kanıtlayamıyoruz, çünkü evde hasta, yaşlı bakımı için daha çok sigortasız çalışıyorlar. Bundan dolayı kayıt altına alamıyoruz, ama çalışanların 3-4 kadın olduğunu biliyoruz. Bunun haricinde evinde dikiş dikerek para kazanmaya başlayan, hatta bir tanesi dükkân açıp basit şeyler dikip satıyor. Kooperatif sürecine de 40 kadar kadın dâhil oldu.

FADİLE: Burada öğrendiklerimle ilgili sipariş gelmeye başladı zaten. Arkadaşım istedi, hatta beraber gidip kumaş alacağız, arkadaşşıma da diyeceğim. Kendime makine aldım; kurs sayesinde. Baya da dikiyorum evde. Bu kurs sayesinde baya adım attım. Ayrıca burada kurduğum ilişkiler sayesinde bana faydası olacağını düşünüyorum. Mesela Sibel abla bana yardımcı olabilir, çünkü kimisi belediyelere başvur diyor. Şuan için bir şey istemedim ama bu proje ofisi sayesinde tanıdığım kişilerin bana faydası olacaktır, inanıyorum.

Sosyal sermayenin bireye katkısı ise, bilgiye kolayca erişebilme, kendini yetkin hissederek risk alma, mikro ve makro kredilerle desteklendiğinde kendi ayakları üzerinde durma, yaşadığı toplumda katma değer ve çevreye sosyal, siyasal ve ekonomik yararlar sağlama gibi kişilerin hem kendi yaşamlarına olumlu katkı sağladığı, hem de toplumsal yaşama olumlu etkileri olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.”(Akkaş ve Tekir,2012: 83)

FİLİZ: Güçlenmek, birilerinin senin farkına varması, haz duymak, daha fazlasını yapalım dedik, ayaklarımızın üstünde duralım, maddi tatmin de olsun dedik. Gelip gören insanların "aa ne güzel olmuş" demeleri, bir takdir görmek...

Ayrıca sosyal ilişkilerin, bir gruba ait olmanın toplumsal yapı içerisinde tanınırlığı arttırdığı kabul edilir. Bir grubun üyesi olmak sadece duygusal destek açısından değil aynı zamanda belli kaynaklara ulaşımı da kolaylaştırması açısından önem taşır (Lin, 1999:28.)

DİLBER: Zaten etkinlikler oldukça katılıyorum. Fuarda etkinlik oldu, stantlara eşyalarımızı koyduk. Ama pek bir şey satılmadı ama gene de insan farklı

bir şey yaşıyor; bir ortama giriyorsun. Ben bu kursa gelmeseydim bu kermeslerden, etkinliklerden haberim olmazdı, eşyalarımı satamazdım.

Sosyal sermayenin en zayıf ve en genel formülasyonunda iddia edilen şey, sosyal sermayenin aktörlerin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için kullanılabilir bir kaynak olduğudur. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye fikri, tam olarak yatırım yapanlara fayda sağlayacak ölçülebilir kazançlara yol açan, sosyal ilişkilerde somutlaştırılmış verimli bir yatırımı anlatan fikir olarak görülmektedir (Field, 2008: 98).

DİLŞAH: . Ama şimdi kendime ufak bir dükkân açtım, kendime bir makine koyayım, hem diktiklerimi koyayım, hem moral olsun, psikolojik yönden düzelteyim kendimi diyorum; hem de bir mesleğim olsun istiyorum. Buraya gelmemin sebebi de zaten iyicene öğrenmek, dükkânımı açtım, oturayım, dikişimi kendim yapayım. Yani aslında amacım kendi işimi kurmak, kendi paramı kazanmak. Bu kursun bu açıdan çok büyük desteği oldu da.

MELEK: Ben de kermeslere katıldım. Anne - çocuk önlüğü, pazar çantası, bulut yastık koydum tezgâha. Satışlar çok umduğumuz gibi olmadı ama eh işte yine de şükür. Hatay pazarına da gittim, güzeldi yani. Her iki haftada sırayla bir gidiyorduk... Ben dikişlerimi de satmak istiyorum ama grupça yapılırsa daha iyi oluyor, satmak daha kolay oluyor. Mesela bunu 10 günde yapacağıma 1 günde yaparız. Daha çok yaparız. Biz bir sürü ürünler yaptık, daha birçoğu da orada duruyor.

Proje süresince katılımcı kadınlar arasında güçlü dostane ve işbirliğine dayanan ilişkiler oluşmuştur. Daha önce hiç tanımadıkları kişilerle bu proje aracılığıyla tanışıp birbirlerine güvenerek hem yeni mesleki bilgiler edindiler hem de hayatın bilmedikleri yönlerini öğrendiler. Derin görüşmeler aracılığıyla yapılan nitel çalışma sonucunda proje sürecinin ve etkilerinin projeye katılımcısı kadınların hayatlarında yarattığı değişimler, kadınların toplum içinde kendilerini ifade edebilmeleri, toplumda kendilerine yer bulabilmeleri, yapabileceklerinin farkına vararak özgüven sahibi oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcı kadınlar proje süresince diğer katılımcı kadınlarla arkadaşlık hatta dostluk ilişkisi kurdular. Bunun yanında proje eğitmenleri ile yeni ilişki ağları oluştu. Proje eğitmenleri sayesinde hem yeni mesleki bilgiler edinirken aynı zamanda hayatlarına dair dertlerini paylaşıp çoğu zaman çözüm için yardım istediler. Ve tabii ki kadınların ürettikleri el emeği ürünleri üretme ve satma aşamalarında pek çok yeni tecrübe ve ekonomik kazanım edindiler. Tüm bunlar değerlendirildiğinde proje katılımcısı kadınlar için sosyal sermaye meydana geldiği ifade edilebilir. Bu bağlamda tez çalışmasının hipotezinin gerçekleştiği tespiti yapılabilir. Dolayısıyla AB hibe projelerinin sosyal sermaye yarattığı hipotezinin doğrulandığı tez çalışmasının hem nitel hem de nicel alan araştırmaları sonucunda görülmektedir.

4.3. ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Alan araştırmasının yürütülmesinde karma araştırma yöntemi tercih edilmiştir; önce anket aracılığıyla nicel araştırma, sonrasında ise nitel çalışma yürütülmüştür. Nicel çalışma kapsamında beş boyutta farklı değişkenler kullanılarak hipotezler test edilmiştir. Nicel araştırma bulgularının açıklandığı bölümde de ayrıntılı olarak ifade edildiği gibi beş araştırma boyutu içerisinde güven değişkeni, ağ değişkeni ve kolektif eylem değişkeninin test ettiği hipotezler doğrulanmıştır.

Ağ değişkeninin ölçtüğü “Proje katılımcılarının sivil toplum üyeliği daha yaygındır.” Hipotezi doğrulanmamıştır. Yani proje katılımcısı kadınların, projeye katılmayan kadınlara kıyasla sivil toplum kuruluşlarına üyeliğinin daha fazla olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal sermaye ile sivil toplum arasındaki ilişkide açıklanmaya çalışıldığı gibi; sosyal sermayenin en yaygın ortaya çıktığı ağ ilişkileri sivil toplumlar olarak ifade edilmektedir. Ancak anket çalışmasına katılan kadınların dezavantajlı, alt gelir düzeyine ait, genel olarak mahallesinin dışında bir sosyal hayatı olmayan, ata erkil aile yapılanması içerisinde yer almaları göz önüne alındığında sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerinin olmaması anlaşılabilir hale gelmektedir. Bu durum, kadınların sosyalleşme imkânı buldukları tek ortamın tez çalışmasında ele alınan proje kapsamında oluşturulmuş proje ofisi olduğu kabul edilirse, kadınların siyasi bir duruş sergilememelerinin sonucu olarak kabul edilebilir. Ayrıca ağ değişkeninin ölçtüğü “*komşularımla tanışıyorum*”, “*ihtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim*”, *Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara*

yardım ederim ” soruları “Proje katılımcılarının ağ ilişkileri katılımcı olmayanlara göre daha geniştir.” Hipotezini doğrulamamıştır. Yine proje katılımcısı kadınların yaşamlarını sürdürdüğü sosyal çevrenin geleneksel mahalle ortamı olduğu göz önüne alındığında tüm mahalle sakinlerinin bir biri ile iletişim halinde olduğu anlaşılabılır. Ayrıca geleneksel Türkiye vatandaşları arasında yardımlaşmanın, misafirperverliğin yaygın olduğu göz önüne alındığında projeye katılmayan kadınların da komşuları ile yardımlaşma halinde olması doğal görünmektedir.

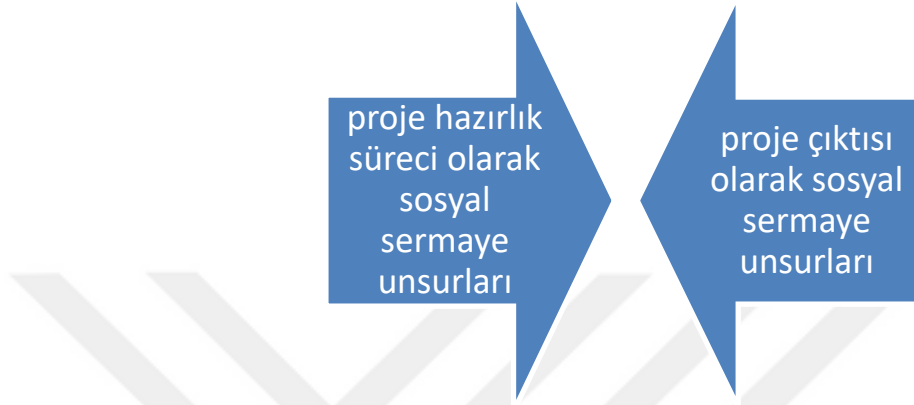
Tüm bunların yanı sıra, sosyal sermayenin en önemli unsurlarından ve alan araştırması değişkenlerinden biri olan güven değişkeni aracılığıyla, proje katılımcısı kadınların, katılımcı olmayan kadınlara oranla sosyal çevrelerindeki insanları daha güvenilir buldukları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte kolektif eylem değişkeni sonucunda proje katılımcı kadınların toplumsal fayda içeren faaliyetlere katılmayı tercih ettiklerini göstermiştir.

Nicel araştırma sonucunda güven değişkeni, ağ değişkeni ve kolektif eylem değişkeninin test ettiği hipotezlerin doğrulanması sonucunda AB hibe projesi eğitimlerine katılan kadınların sosyal sermaye elde ettikleri ifade edilebilir. Proje katılımcısı kadınlar sosyal ağ içinde bulundukları toplumu daha güvenilir bularak mutlu hissettiklerini ifade ederken, sosyal ağlarındaki arkadaşlarıyla daha kolay iletişim kurmaktadır. Ayrıca içinde bulundukları toplum yararına olacak faaliyetlere katılmayı tercih ederek kolektif işbirliği ve dayanışmayı benimsemişlerdir.

Nitel çalışma kapsamında ise asıl hedef katılımcı kadınların sosyal sermayeyi bir sermaye olarak değerlendirip bireysel ekonomik hayatlarına ne gibi katkılar yaptığını ve proje sürecinin kişisel gelişimlerini ne şekilde etkilediğinin ortaya konulmasıydı. Kadınlar proje eğitimleri sonucunda öğrendikleri ve dâhil oldukları sosyal ağlar aracılığıyla üretmeye başlamışlardır. Belediyenin sunduğu Pazar yeri aracılığıyla da ürettiklerini satacak tezgâh bulabilmeleri kadınların az da olsa ekonomik gelir elde etmelerine vesile olmuştur. Ayrıca yapılan derin görüşmelerde kadınların gelecekte kendi iş yerlerini açma hayalleri olması yine proje sürecinin kadınlar üzerinde yarattığı özgüvenin yansımasıdır.

Hem nicel hem de nitel çalışmaların ortak olarak değerlendirilmesi sonucunda en dikkat çeken çıktı ise sosyal sermaye unsurlarının proje hazırlık aşamasında ve proje çıktısı olarak işlev görmesidir.

Şekil 8: Güven, Sosyal Ağ ve Normların Ortak Değer Olması

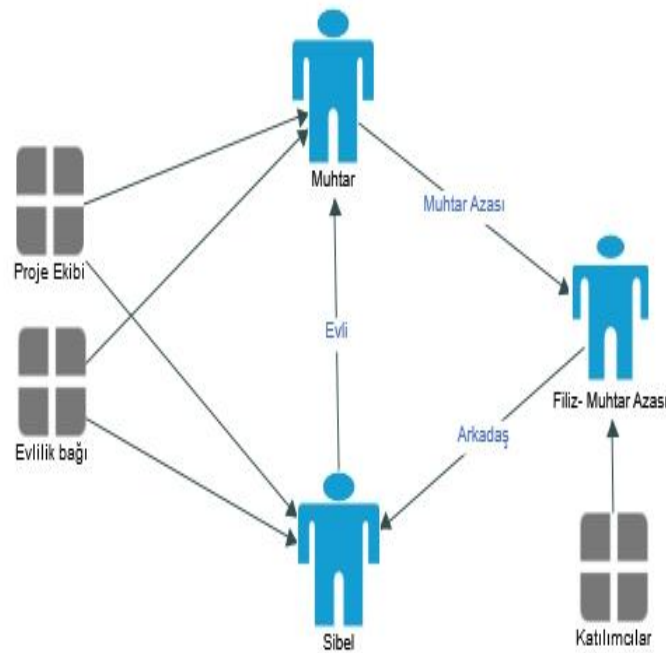
Sosyal sermaye unsurları olan güven, sosyal ağ ve normlar sadece projenin sosyal sermaye çıktısı değildir; aynı zamanda özellikle de çalışmada ele alınan proje örneğinde olduğu gibi dezavantajlı bölgelerde yürütülen projeler için vazgeçilmez bir materyal olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle projenin sonucunda ortaya çıkan sosyal sermayenin unsurları olan güven, sosyal ağ ve normlar; proje hazırlık aşamasında da proje ekibi tarafından –farkında olmadan da olsa- katılımcıları projeye dâhil edebilmek için kullanılmıştır. Proje sürecinden ve mahalle yapısından örneklerle şöyle ifade edilebilir:

Projenin yürütüldüğü 1.Kadriye Mahallesi genel olarak ata erkil aile yapısının baskın olduğu, kadınlarla ilgili kararların kadınların eşleri hatta bazı durumlarda eğer yaşları uygunsa erkek evlatlar tarafından alındığı, kadınların sosyalleşme imkânlarının çok fazla olmadığı bir sosyal çevreyi içermektedir. Bu koşullar altında mahallede sadece kadınların katılımına yönelik yapılacak bir projenin mahalle sakinleri tarafından kabul görmesi ve hatta katılım sağlanabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar proje ekibi tarafından hassasiyetle yürütülmüştür.

Öncelikle proje ofisi için seçilecek yetkili kişinin tüm mahalle sakinleri ve mahallede yaşayan kadınlar tarafından tanınan ve güven duyulan bir kişi olması

tercih edilmiştir. Projenin mahallede yapılabilmesi için emek veren mahalle muhtarının eşi, belediyenin başka bir semt evinde görevliyken yeni görevlendirme ile proje ekibine dâhil olmuştur. Proje ofisi yetkilisinin hem belediye çalışanı, hem mahalle muhtarının eşi olması katılımcı kadınların projeye güven duymasına yol açmıştır. Aksi halde daha önce herhangi bir kurs, eğitim, proje vb sosyal mecralarda tecrübesi olmayan dezavantajlı kadınlar için güven duymadıkları bir etkinliğe dâhil olmaları bir hayli zor olabilirdi. Dolayısıyla güven unsurunun olmadığı bir süreçte projenin başlaması, katılımcı sağlanabilmesi ve yürütülmesi mümkün olmazdı. Diğer taraftan projenin bitmesine rağmen, proje ofisinin rehberlik ve danışma merkezine dönüşerek mahallede halen hizmet vermeye devam etmesi projenin öncesinde ve sonrasında oluşan güvenin en güzel göstergesi olarak kabul edilebilir.

Şekil 9: Proje süreci ile Kurulan Sosyal Ağ İlişkisine Örnek

Proje ile birlikte kurulan arkadaşlık ilişkileri pek çok farklı sosyal ağların kapısını açmıştır. Muhtar belediye ile mahalle sakinleri arasında köprü vazifesi görürken kadınlara da yeni sosyal ağlar oluşmuştur. Örneğin, katılımcı kadınlardan Filiz, proje süresince aktif sosyal ilişkiler içinde yer alarak hem belediye personeli

hem de mahalle esnafı ile daha yoğun ve çoklu sosyal ağlar içinde yer almıştır. Bunun sonucu olarak da yerel seçimlerde muhtar azası seçilerek görevine devam etmektedir. Filiz ile yapılan derin görüşme sırasında kendisi, proje süreci olmasaydı böyle bir şeyi düşünemeyeceğini ifade etmiştir. Proje süreci ile birlikte sosyalleşirken; aynı zamanda daha önce içinde bulunmadığı sosyal ağlar kurarak bireysel özgüvenini kazandı ve içinde bulunduğu sosyal ağlarla eşini de ikna edebildi.

Mahalle sakini kadınlar genel itibariyle sosyalleşme imkânı bulamamış, akrabaları dışında sosyal ilişkileri ve bağları olmayan, mahalle dışında bir sosyal ortama dâhil olmamışlardır. Ancak bu durum proje süreci ve sonrasındaki gelişmelerle farklı bir boyuta ulaşmıştır. Kadınlar yeni sosyal ağlara dâhil olmakla kalmamış içinde bulundukları sosyal ağlarda etkin ve yönlendirici rol oynamışlardır. Ve tabii diğer taraftan bu sosyal ağların oluşmasına yol açan proje sürecine katılımcı olarak katılabilmek için belli sosyal ağların da etki alanı içinde olmaları gerekmektedir. Projeden haberdar olmak, başvuru işlemlerini yapabilmek gibi küçük prosedürlerden dahi haberdar olamayan kadınlar mevcuttur. Projede katılımcı olan kadınların kimisi akrabası kimisi ise komşuları aracılığıyla proje hazırlıklarından haberdar olarak katılımcı olmayı düşünmüşler. Ancak bazı kadınlar proje sürecinden geç haberdar oldukları için proje ofisinin rehberlik ve danışma merkezine dönüşmesi aşamasına dâhil olarak sonrasındaki eğitimlerden faydalanmışlardır. Dolayısıyla proje ile birlikte ortaya çıkan sosyal ağlar, proje başlangıç aşamasında da katılımcılar için gerekli olmaktaydı.

Her toplumun olduğu gibi, toplumun küçük bir yansıması olan her mahallenin de kendine özgü normları mevcuttur. Özellikle göç alan, dezavantajlı bireylerin çoğunlukta olduğu ve görece az gelişmiş mahalleler ata erkil kültürün ürünü olan daha zorlayıcı ve bazen dışlayıcı normlara sahip olabilir. Projenin yapıldığı 1.Kadriye Mahallesi de ata erkil kültürün ürünü olan normların baskın olduğu bir sosyal ortam olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılarla yapılan derin görüşmeler ise bu gözlemi doğrular niteliktedir. Dolayısıyla bu mahallede bir AB hibe projesi yürütebilmenin yolu öncelikle mahalle normlarını bilmek, bu normlara göre proje işleyişi ile ilgili atılacak adımları, eğitimlerin içeriğini ve şeklini belirlemektir. Proje

ekibi de mahallenin norm ve değerlerine saygı ve dikkat göstererek var olan normların dönüşmesine, proje sonucunda sosyal sermayenin ortaya çıkmasıyla yeni normların oluşmasına vesile olmuşlardır.

SONUÇ

Avrupa Birliği, aday bir ülke adına siyasi bir yolculuk olması yanısıra söz konusu ülke vatandaşları için de bir o kadar sosyo-kültürel bir değişim, gelişim süreci niteliğindedir. Ulus devlet, hukuki, siyasi, ekonomik vb pek çok alanda AB müktesebatına uyum sağlayabilmek amacıyla değişiklikler yaparken ulus devlet vatandaşları da bu değişimlerin hayatlarınayansıyan kısmı kadarınca AB sürecinden etkilenebilmektedir. Bunun yanısıra AB müktesebatına uyumun vatandaşların hayatlarında daha aktif şekilde rol oynaması, AB vatandaşları ile aday ülke vatandaşlarının işbirliğine imkân tanınması dolayısıyla AB hibe projeleri, AB tam üyelik sürecinde önemli rol üstlenmektedir.

Tez çalışması, AB tam üyelik yolculuğunda AB hibe projelerinin sosyal sermaye değişimindeki üstlendiği rolleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Objektif ve yakinen tespit edilmesi hedefiyle yapılan alan araştırmasında bir proje örnek olarak ele alınmıştır. Alan araştırması süresince hem nicel hem nitel çalışmalar yapılarak çok yönlü tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasının alan araştırması için “Gelecek Eğitimde Eğitim Konak’ta” adlı proje ele alınmıştır. Alan araştırmasının yapılabilmesi için araştırmacı, projenin yürütüldüğü mahalleye iki yıl boyunca ziyaretler yapmış, hem proje ofisi yetkilileri, hem proje katılımcıları hem de mahalle sakinleri ile yakın ilişki içerisinde yer alabilmiştir.

Proje, Konak Belediyesi’ne bağlı 1. Kadriye Mahallesi’nde yürütülmüş, bir yıl süre sonunda da proje başarılı şekilde sonlandırılmıştır. Ancak projenin sona ermesiyle proje ofisinin görevi sona ermemiştir. Konak Belediyesi’ne bağlı olarak “1. Kadriye Rehberlik ve Danışmanlık Merkezi” adı altında proje ofisi evrilerek mahallede hizmet vermeye devam etmektedir.

1.Kadriye Mahallesi, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nden göç alan, farklı etnik kimliklerin, Roman vatandaşların bir arada yaşadığı, fiziki koşulları itibariyle belediye hizmetlerinden yoksun kalmış dezavantajlı bir konumda olduğu söylenebilir. Proje ofisi için 1. Kadriye Mahallesi’nin seçilme gerekçelerinden biri de budur. Konak Belediyesi, uzun seçim dönemleri boyunca mahalle sakinlerinin

taleplerini göz ardı etmiştir. Ancak Sema Pekdaş'ın görevi gelmesi ile birlikte mahalleye hizmet götürülmesi için proje ofisi bir aracılık görevi üstlenmiştir.

Mahalle sakini erkekler, meslekleri dolayısıyla (midye dolma satışı, müzisyenlik, fabrika vardiyası vb) genel olarak gece mesaisinde çalışmaktadırlar. Bundan dolayı proje başvuru aşamasında erkelerin projeye talepleri yok denecek kadar azken; mahalle sakini kadınlar proje koordinatör yardımcısı Rana Hanım'ın tabiriyle “adeta izdiham yaratmışlardır”. Bundan dolayı başlangıçta projenin seyri değiştirilerek dezavantajlı kadınlar projenin hedef kitlesi haline gelmiştir. Mahalle sakini kadınlar genellikle erken yaşta göçle gelmiş, İzmir’de ve çoğunlukla aynı mahalle çevresinde yaşamış, mahalle sınırları dışına yalnız olarak çıkmamış, alış veriş için Eşref paşa ve Konak’a eşleri veya ebeveynleriyle giden, çoğunluğu çalışma hayatı ve dolayısıyla maddi özgürlüğü olmayan kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınlar, projenin başlaması ile birlikte kendi öz varlıklarının farkına varmışlar, kendi paralarını kazanmanın hazzını tatmışlar, aile dışında bir ortamda sosyalleşmenin ne demek olduğunu tecrübe etmişler, sadece ailelerinin ihtiyaçlarını değil kendi öz benliklerinin manevi ihtiyaçlarının da farkına varmışlardır. Proje süreciyle birlikte oluşan sosyal ilişkileri yani sosyal ağları aracılığıyla kendi gibi olan diğer kadınlarla yarattıkları güvene dayalı ilişkiler sayesinde farkında olmadıkları güçlerine kavuşmuşlar.

Alanda nitel araştırma boyutu kapsamında yapılan derin görüşmelerde, proje sürecinin ve sonrasında rehberlik ve danışma merkezi adı altında devam eden eğitimlerin kadınların hemen hepsinin hayatında dikkate değer değişimlere yol açtığı gözlemlenmiştir.

Derin görüşme yapılan kadınlardan bazıları eşlerinden habersiz olarak kurslara katılmış. Eşi izin vermemesine rağmen gündüz iş yerinde olduğu için kursa katıldığını eşine söylemeden eğitimlere devam etmiş. Hem proje süresince para kazanmış, hem bir meslek öğrenmiş, hem de sosyalleşme fırsatı bulmuşlar. Akrabaları dışında sosyal çevreye, arkadaşına sahip olmayan kadınlar proje süresince ve sonrasında proje ofisinin mahalledeki varlığı aracılığıyla “güven” duydukları arkadaşlıklar edinmişler. Böylelikle günlük hayatlarında kendilerini yalnız hisseden, dertleşecek kimsesi olmayan kadınlar kendi koşullarında diğer kadınlarla bir araya

gelerek derdini ifade edebilme şansı yakalamıştır. Böylelikle aslında aynı dertte pek çok kadın olduğunu fark etmiş, kurulan sosyal ağlar aracılığıyla çözüm arayışına girmişlerdir.

Proje eğitimleri sırasında katılımcı kadınlardan birinin şiddet görmesi sonucu tüm projede yer alan kadınlar aralarında para toplayarak (hatta kendilerine verilen fidyeleri dahi paylaşarak) şiddete maruz kalan kadına destek olmuşlar, çocuklarını ortamdaki uzaklaştırmışlardır. Diğer bir örnek ise kaçarak evlenen bir kadının düğün yapılarak gelinlik giyme hayalini yine kadınlar kendi aralarında işbirliği yaparak gerçekleştirmişler. Hatta kaçarak evlenen kadının kūs olduğu babasını dahi aralarında düzenledikleri küçük organizasyona katılmaya ikna etmişler. Bu örnekler; aslında hiçbir hayat tecrübesi olmayan, sosyal ortamlarda daha önce yer alamamış, kendini ailesi dışında birey olarak ifade etmemiş kadınların hikâyesi. Aslında hepsi tek tek farkında olmadıkları kadar güçlü. Bunu anlayabilmeleri için proje sadece aracı olmuş. Proje süresince kurdukları sosyal ağlar, kazandıkları değerler, öğrendikleri sosyal normlar kendilerinde var olanı ortaya çıkarmalarına yol açmıştır.

Tez çalışması, sosyal sermaye ve AB hibe projeleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla tez çalışması için tanımı yapılan kavramlar alan araştırması ile pekiştirilmiş, yorumlanmıştır. Bu bağlamda sosyal sermaye ile proje süreçlerinin ne kadar iç içe geçmiş olduğu, sosyal sermaye kavramının unsurlarının proje süreçleri ve sonucunu teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Sosyal ağ, sosyal norm ve güven sosyal sermaye unsurlarıdır. Sosyal sermaye kavramının tanımı yapılırken, alan araştırması aşamasında bu unsurlar baz alınarak sosyal sermaye değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle nicel araştırma aşamasında hazırlanan sorular, proje sonrasında katılımcılar arasında sosyal ağların oluşup oluşmadığını, güvenin tesis edilip edilmediğini ölçmeyi hedeflemiştir. Sonrasında yapılan nitel araştırmanın derin görüşme aracılığıyla yapılması aslında sosyal sermaye unsurlarının öneminin ortaya konulmasına yol açmıştır. Yapılan derin görüşmeler sonucunda şu gayet açıktır: proje süreci sonucunda katılımcılar arasında ve mahalle sakinlerine karşı güven tesis edilmiştir. Katılımcıların daha önce hiç deneyimleme şansı olmayan sosyal ağlar, sosyal ortamlar kurulmuştur. Ayrıca mahallede daha önce var olan, yerleşmiş ata erkil normlar yerini yeri sosyal norm ve

değerlere bırakmaya başlamış, değişmeyeceği düşünülen değer yargıları zamanla değişmiştir. Dolayısıyla proje süreci sonucunda sosyal sermaye unsurlarının hepsinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak da dikkat çekici olarak tespit edilen ise sosyal sermaye unsurlarının sadece proje sonucunda ortaya çıkması değil; projenin yürütülebilmesi için de gerekli unsurlar olarak rol üstlenmesidir. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye unsuru olan güven, sosyal ağ ve norm kavramları, özellikle de dezavantajlı grupların yaşadığı bölgelerde projelerin hayata geçirilmesi adına, proje hazırlık aşamasında katılımcıların dikkat ve güven tesisi için bir materyal haline gelmiştir.

Proje eğitimi sırasında daha önce bir sınıfta derse katılma, belli bir süre müddetince sessizce sınıfta derse katılma gibi deneyimleri olmayan, özellikle de farklı yaş gruplarından oluşan kadınların eğitime katılımları başlangıçta kolay olmamıştır. Ancak kurs hocalarının katılımcı kadınlara uygun olarak geliştirdiği yöntemlerle kadınlar disipline olarak yeni değerler kazanmışlardır. Proje eğitimleri aracılığıyla sosyalleşmeyen kadınlar farklı deneyimler kazanarak yeni sosyal ilişkiler kurmuşlardır. Böylece akraba ilişkisi dışında sosyal bağ sahibi olmayan kadınlar çok sayıda arkadaşlık bağları oluşturarak güven tesis etmişlerdir.

Ata erkil kültürün bir parçası olarak kadınların eşlerine ve ailelerine bağımlı olarak sosyal hayatlarını sürdürmeleri, genel olarak sadece ev işlerinden sorumlu olup sosyal hayata dâhil olamamaları, ev işlerini de kadınların yapması gerektiği gibi yerleşik uygulamaların proje süreci ile birlikte değiştiği katılımcıların ifadeleri ile teyit edilmiştir.

Proje başlangıç aşamasında tüm proje ekibi mahalle sakinlerinin kaygı, endişe ve taleplerine uygun şekilde çözümler üreterek mahalle sakinlerinin benimsediği norm ve değerlere saygı durarak projeyi yürütmeye çalışmışlardır. Öncelikle muhtarın eşinin proje ekibine dâhil olması le birlikte ev ziyaretleri yapılarak proje anlatılmış, kadınların katılımcı olmaları halinde yaşayacakları avantajları, istihdam planlarını, ücretlendirme ile ilgili bilgileri vererek kadınların kaygıları azaltılıp güven ortamı yaratılmıştır. Böylelikle proje için katılımcı kayıtlarının başladığı tarihte mahallede adeta izdiham oluşmuş; kadınlar projeye güven duyarak ve eşlerinin ikna etmiş olarak projeye dâhil olmak istemişlerdir.

Proje ekibinde yer alan erkek çalışanların, proje ofisi mutfağına girerek kadın ekip arkadaşlarına destek olması, hatta gerektiği zaman mahallenin kadınlarına kahve servisi yapması katılımcı kadınlar için farklı ve alışlagelmiş normları sarsıcı etki yaratmıştır. Bu durum sadece katılımcı kadınları değil, bu bağlamda kadınların evdeki düzenlerine, tutumlarına ve dolayısıyla erkek evlatlarına tutumlarına yansımıştır. Proje ekibinde görev alan kadın çalışanların mahalle sakinleri ile iletişimi, muhtarın eşinin de proje ekibinde yer alması mahallede yaşayan erkeklerin de katı ata erkil tutumlarının kırılmasında rol oynamıştır.

Tez çalışması alan araştırması kapsamında araştırmacı gerek mahalle sakinleri ve muhtar ile gerekse proje ofisi çalışanları ve proje katılımcısı kadınlarla uzun ve nitelikli zaman geçirmiştir. Bu bağlamda çok rahatlıkla ifade edilebilir ki; proje mahallede adeta devrim etkisi yaratmıştır. Ancak bu etkiden kadın ve erkek tüm mahalle sakinleri memnun olarak gözlemlenmiştir.

Yapılan nicel araştırma ile objektif olarak tespit edildiği gibi; proje sosyal sermaye ortaya çıkmasına yol açmıştır. Projeye katılan kadınların güven, topluluk yararına olan bir çalışmaya katılma, yaşamını değiştirecek kararların alınmasında etkinlik, arkadaşlarla önemli meseleleri paylaşma ve genel olarak mutlu hissetmelerini içeren sorulara verdikleri cevaplar, projeye katılmayan kadınların verdikleri cevaplarla kıyaslandığında sosyal sermayenin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Ancak tez çalışması sadece nicel değil nitel çalışma ile de sosyal sermayenin değerlendirilmesini hedeflemiştir. Yapılan derin görüşmelerde, proje öncesinde kadınların kendilerini ifade etmede dahi zorlanırken şu anda gelecek için kendi iş yerlerini açma hayallerine sahiptirler. Kadınlar proje eğitimleri sayesinde hasta bakımı ve dikiş gibi teknik beceriler yanında, sosyalleşme imkânı bulmuşlar, arkadaşlıklar ve hatta dostluklar inşa etmişler ve en önemlisi kendilerini bulmuşlardır. Aslında özlerinde var olan değerlerin proje süreci yardımıyla farkına vararak ortaya çıkarma imkânı sayesinde özgüvenlerini kazanmışlardır.

Proje, kadınlara sadece para kazanma değil; “kendileri olma” fırsatı sunmuştur.

KAYNAKÇA

AB Programları Hibeleri. https://www.ab.gov.tr/ab-programlari-hibeleri_101.html, (20.01.2019).

Adler, P. S. ve Kwon, S-W. (2002). Socialcapital: Prospectsfor a newconcept,.Academy of Management Review. 27 (1): 17-40.

Akkaş, H.H. ve Tekir, O. (2013). Demokrasinin Gelişmesi ve Sürdürülebilirlikte Sosyal Sermaye. Ankara: Kadim Yayınları.

Alemdar, Z. ve Çorbacıoğlu, R.(2006). Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum: Organizasyon Düzeyine Etkiler, CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) II Türkiye Yan Raporları. www.tusev.org.tr, (31.01.2020).

Aslan, S. (2012). Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(20): 45-58.

Aslan, S. (2016). Türkiye’de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 17(2): 181-204.

Aydın, H.İ. (2016). Sosyal Sermaye ve Kalkınma. Ankara: Elif Yayınevi.

Avrupa Birliği Dayanışma Fonu. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/solidarity-fund/, (20.01.2019).

Baki, A. ve Gökçek, T.(2012). Karma yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 11(42): 1-21.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Handbook of TheoryandResearchforTheSociology of Education. Editors J. Richardson. Westport, CT: Greenwood:15-29. http://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf, (15.02.2017).

Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/turkey/competitiveness/, (20.01.2019).

Coleman, J.S. (1988a). The Creation and Destruction of Social Capital: Implications For The Law. Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy. 3(3):375-404.

Coleman, J.S. (1988b). Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology. 94: 95-120.

Creswell, J.W. (2017). Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş. Çev. Ed. Mustafa Sözbilir. Ankara: Pegem Akademi.

Çevre Operasyonel Programı.
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/turkey/environment/,
(20.01.2019).

Çokgezen, J. Y. Ve Yıldırım, E. (2007). AB-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(2):147-168.

Dudwick, N., Kuehnast, K., Jones, V.N. ve Woolcock, M. (2006). Analyzing Social Capital in Context. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

Efe, H. (2017). Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Önemi. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi. ICOMEP 2017/Özel Sayı:222-241.

Eşki, H. (2009). Sosyal Sermaye-Önemi, Üretimi ve Ölçülmesi Üzerine Bir Alan Araştırması. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. This World Quarterly. 22(1): 7-20.

Field, J. (2008). Sosyal Sermaye. Çev. Bahar Bilşgen ve Bayram Şen. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fine, B. (2008). Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı. Çev. Ayşegül Kars. İstanbul: Yordam Kitap Yayınevi.

Gök, M. (2015). Türkiye’de Sivil toplum Kuruluşları ve Sosyal Sermaye. Sosyoloji Konferansları. No: 52 (2015-2): 655-683.

Grootaert, C.(1998).SocialCapital: TheMissing Link?.The World Bank SocialCapitalInitiativeWorkingPaper. No:3.

Grootaert, C.,Narayan, D. , Jones,V.N., Woolcock, M. (2004). MeasuringSocialCapital. World Bank WorkingPaper .No:18.

Grootaert, C. ve Bastelaer, T. (2001). , UnderstandingandMeasuringSocialCapital. The World Bank SocialCapitalInitiativeWorkingPaper. No:24.

Güler, M., Aksu, Ç. ve Demirbaş, G. (2010).Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programları ve Yerel Ekonomik Kalkınma: Trakya Bölgesi Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 219-236.

Gümrük Birliği. https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html, (20.01.2019).

Harris, J ve De Renzi, P. (2010). Sosyal Sermaye Kavramı: ‘Kayıp Halka’ Mı Yoksa Analitik Olarak Mı Kayıp?. Sosyal Sermaye Kuram, Uygulama, Eleştiri(ss.7-44). İstanbul: Değişim Yayınevi.

Holm, A.(2004). A (Social) CapitalIdea: Making Development Work. Harvard International Review. 25(4): 24-27.

How IPA Works?.https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/how/, (20.01.2019).

InstrumentforPre-Accession Assistance (IPA I)”, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/, (20.01.2019).

Katılım Öncesi Mali Yardım. Overview - InstrumentforPre-accession Assistance https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en, (20.01.2019).

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA). <https://www.avrupa.info.tr/tr/katilim-oncesi-mali-yardim-araci-ipa-880>, (20.01.2019).

Keleş, H. N. (2012). Sosyal Sermaye. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kitapçı, İ. (2017). Sosyal Sermaye Sosyal, Ekonomik ve Bilişsel Bir Perspektif. İstanbul: Beta Yayınları.

Legal Basis. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en, 20.01.2019.

Lin, N. (1999). Building A Network Theory of SocialCapital.Connections. 22(1): 28-51.

Özcan, B.(2011).Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma.(Doktora Tezi).İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, A. (2008). Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 8(2): 81–102.

Öztopcu, A.(2017). Sosyal Sermaye Teorisi ve Sürdürülebilir Yerel Kalkınma. İstanbul: yeni İnsan Yayınevi.

Özügür, A. (2006). Sosyal Sermaye: Kamunun Trajedisi Ya Da Emeğin Sömürgeleştirilmesinde Yeni Bir Eşik. Akdeniz İİBF Dergisi. 6(12): 188-213.

Putnam, R. (1995). Bowling Alone: America'sDecliningSocialCapital. Journal of Democracy. 6(1):1-18.
<http://archive.realtor.org/sites/default/files/BowlingAlone.pdf>, (27.01.2017).

Şan, M.K. ve Şimşek, R. (2011). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel -Sosyolojik Arka Planı. Akademik İncelemeler Dergisi. 6(1): 87-110.

TR-AB Mali İşbirliği. <https://www.ab.gov.tr/5.html>, 12.06.2019.

Türk, E. (2015). Sosyolojik Düşünce de Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James SamuelColeman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi. 1(2): 127-149.

Ulaştırma Operasyonel Programı.
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/turkey/transport/, (20.01.2019).

Woolcock, M. (2000). The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes.
<http://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>, 28.02.2017.

Woolcock, M. Ve Narayan, D. (2000). Social Capital : Implications for Development Theory, Research and Policy. The World Bank Research Observer. 15(2): 225-249.

EKLER

EK 1: Projeye Katılanlar İçin Anket

PROJEYE KATILANLAR İÇİN

İyi günler,

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan bir tez çalışması kapsamında , “*Gelecek Eğitim’de Eğitim Konak’ta*” projesi ile ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için kısa bir anket yapmaktayız. Katılımınız için çok teşekkür ederiz.

Adınız ve soyadınız:.....

1. Yaş aralığınız aşağıdakilerden hangisidir?

- ☐ 18-25
- ☐ 25-35
- ☐ 30-35
- ☐ 35-40
- ☐ 45-50

2. Eğitim düzeyiniz nedir?

- ☐ Okur-yazar değil
- ☐ Okur-yazar
- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Lisans ve üstü

3. Mesleğiniz nedir?

- ☐ Ev hanımı
- ☐ İşsiz
- ☐ İşçi
- ☐ Devlet memuru
- ☐ Esnaf
- ☐ Çiftçi
- ☐ Emekli

4. Aylık gelir düzeyiniz aşağıdakilerden hangisidir?

- ☐ Alt gelir

- ☐ Orta gelir
  - ☐ Üst gelir
  - ☐ Cevap yok
5. Doğduğunuz / yaşadığınız yer hangisine uygun?
- ☐ Mahalle
  - ☐ İlçe
  - ☐ İl
6. Genel olarak insanları güvenilir bulurum.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum
7. Projeye katılmasaydım insanları güvenilir bulmazdım.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum
8. Son 1 yıl içinde mahallemdeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım.
- ☐ Kesinlikle Katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum
9. Projeye katıldığım için topluluk yararına bir çalışma yapmam daha kolay oldu.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum
10. Yaşamımı değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim.
- ☐ Kesinlikle Katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

11. Projeye katıldıktan sonra karar alma gücüm arttı.

☐ Kesinlikle Katılıyorum

☐ Katılıyorum

☐ Emin değilim

☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

12. Komşularımla tanışıyorum.

☐ Kesinlikle katılıyorum

☐ Katılıyorum

☐ Emin değilim

☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

13. Projeye katıldığım için komşularımı tanımam daha kolay oldu.

☐ Kesinlikle katılıyorum

☐ Katılıyorum

☐ Emin değilim

☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

14. İhtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim.

☐ Kesinlikle katılıyorum

☐ Katılıyorum

☐ Emin değilim

☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

15. Projeye katıldığım için komşularımdan daha kolay yardım isteyebiliyorum.

☐ Kesinlikle katılıyorum

☐ Katılıyorum

☐ Emin değilim

☐ Katılmıyorum

☐ Kesinlikle katılmıyorum

16. Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim.

☐ Kesinlikle katılıyorum

☐ Katılıyorum

- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

17. Projeye katıldığım için komşularıma yardım etmem kolaylaştı.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

18. Arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

19. Projeye katıldıktan sonra arkadaşlarımla özel meselelerimi daha rahat konuşabiliyorum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

20. Herhangi bir dernek / vakıf/ siyasi partiye üyeyim.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

21. Proje faaliyetlerinden sonra dernek/vakıf/ siyasi partiye üye oldum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

22. Günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum

- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

23. Projeye katıldıktan sonra günlük aktivitelere daha kolay karar veriyorum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

24. Genel olarak mutluyum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

25. Projeye katıldıktan sonra daha mutlu oldum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

26. Mahallemizde (varsa) farklılıklar sorun yaratıyor.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

27. Projeye katıldıktan sonra farklılıklar beni rahatsız etmiyor.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

EK 2: Projeye Katılmayanlar İçin Anket

PROJEYE KATILMAYANLAR İÇİN

İyi günler,

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan bir tez çalışması kapsamında , “*Gelecek Eğitim’de Eğitim Konak’ta*” projesi ile ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için kısa bir anket yapmaktayız. Katılımınız için çok teşekkür ederiz.

Adınız ve Soyadınız:.....

28. Yaş aralığınız aşağıdakilerden hangisidir?

- ☐ 18-25
- ☐ 25-35
- ☐ 30-35
- ☐ 35-40
- ☐ 45-50

29. Eğitim düzeyiniz nedir?

- ☐ Okur-yazar değil
- ☐ Okur-yazar
- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Lisans ve üstü

30. Mesleğiniz nedir?

- ☐ Ev hanımı
- ☐ İşsiz
- ☐ İşçi
- ☐ Devlet memuru
- ☐ Esnaf
- ☐ Çiftçi
- ☐ Emekli

31. Aylık gelir düzeyiniz aşağıdakilerden hangisidir?

- ☐ Alt gelir
- ☐ Orta gelir
- ☐ Üst gelir
- ☐ Cevap yok

32. Doğduğunuz / yaşadığınız yer hangisine uygun?

- ☐ Mahalle
- ☐ İlçe
- ☐ İl

33. Genel olarak insanları güvenilir bulurum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

34. Son 1 yıl içinde mahallemdeki topluluk yararına olan bir çalışmaya katıldım.

- ☐ Kesinlikle Katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

35. Yaşamımı değiştirecek önemli kararlar alma gücüne sahibim.

- ☐ Kesinlikle Katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

36. Komşularıyla tanışıyorum.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

37. İhtiyaç duyduğumda komşularımdan yardım isteyebilirim.

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Emin değilim

- ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum
38. Komşularım ihtiyaç duyduğunda ben onlara yardım ederim.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum

39. Arkadaşlarımla özel meseleleri konuşup yardım isteyebilirim.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum

40. Herhangi bir dernek / vakıf/ siyasi partiye üyeyim.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum

41. Günlük aktivitelerimi belirlerken kendim karar veriyorum.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum

42. Genel olarak mutluyum.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum
  - ☐ Emin değilim
  - ☐ Katılmıyorum
  - ☐ Kesinlikle katılmıyorum

43. Mahallemizde (varsa) farklılıklar sorun yaratıyor.
- ☐ Kesinlikle katılıyorum
  - ☐ Katılıyorum

- ☐ Emin değilim
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum

